

DOSSIER: ELS JJOO BARCELONA- PIRINEU 2030

NIT MÀGICA DE LA POESIA, A ST. SERNI DE COBORRIU DE L'INGLA. FOTOGRAFIA: FRANCESC ESTEBAN

Grup de Recerca
de Cerdanya

Diputació de Girona

ÍNDEX

- PÀG. 04** Tot el que no queda escrit, no ha existit! Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 05** A les telúries: I tu, què parles? Enric Quílez i Castro
- PÀG. 07** Poesia: Guillem Viladot (1922-1999)
- PÀG. 08** El PIRINEU (vist per) Estanislau Torres. Albert de Montjuïc
- PÀG. 12** De la llengua de l'Imperi carolingi a la llengua del Pirineu (segles VII-IX). Josep Bastardas
- PÀG. 20** De dos fulls clandestins desconeguts. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 22** Les pintures murals de l'església de Sant Climent de Tallorta. Francesc Miralpeix Vilamala
- PÀG. 30** FRANCESC RIUS arquitecte a Cerdanya. Bernat Bastardas Llabot
- PÀG. 34** Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya.... Martí Solé i Irla
- PÀG. 40** Cimabue, Giotto, Botticelli: històries vasarianes. Joan Ganyet i Solé
- PÀG. 42** Leonardo. Joan Ganyet i Solé
- PÀG. 44** El desplegament del Govern a l'Alt Pirineu i Aran: quatre punts a favor i un 'però'. Guillem Lluch Torres
- PÀG. 46** Mentre jo vagi fart, que es fotin de gana. Alfons Mills Munt
- PÀG. 48** El temps d'Àfrica. Miquel Llimona
- PÀG. 50** Quants trens més hem de perdre? Joan Pujol
- PÀG. 52** Properes les vigílies de Sant Joan i Sant Pere de 1909. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 53** De castanyes i castanyades. Guillem Sendred
- PÀG. 56** Donar suport al català fa cent anys. Guillem Sendred
- PÀG. 57** L'electrificació de Puigcerdà: repte organitzatiu i impacte social. Erola Simón Lleixà.
- PÀG. 66** Llibre pirinenc o llibre del Pirineu? Manel Figuera
- PÀG. 69** Pla d'acció cap a un nou model socioeconòmic cerdà. Marc Pont Fitó
- PÀG. 75** L'arqueologia a la Cerdanya avui. Encara un llarg camí per recórrer. Oriol Olesti Vila

DOSSIER: ELS JJOO BARCELONA-PIRINEU 2030

- PÀG. 81** La Molina, estació internacional. Josep M. Guilera
- PÀG. 83** Obrir-se al Pirineu. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 85** Estacions deficitàries, emergència climàtica, pandèmia. Guerra, crisi econòmica i... Jocs d'hivern. Joan Peitx
- PÀG. 90** El nostre futur. Pau Bombardó
- PÀG. 92** Els Jocs Olímpics d'hivern, un tren que passa. Sixte Abadia i Naudí
- PÀG. 94** Què votarem? Enric Quílez i Castro
- PÀG. 95** El pati del darrere. Rafael Vallbona
- PÀG. 97** Jocs Olímpics, una oportunitat? Jordi Romeu Carol
- PÀG. 99** Sí o no als Jocs Olímpics d'hivern. Amadeu Gallart Sort
- PÀG. 101** Els Jocs Olímpics, per a qui? Bernat Pous

EDITORIAL

En aquest trentè número de la revista cultural QUEROL, oferim una àmplia varietat d'articles de fons i d'opinió, com ve essent habitual. Voldria destacar-ne, especialment tres: un interessant article de l'Erola Simon, sobre l'electrificació de Puigcerdà; un estudi del Marc Pont sobre l'actual situació socioeconòmica de la Cerdanya i que ofereix algunes propostes per canviar el model; i el dossier sobre el projecte de Jocs Olímpics d'hivern del 2030, des de diferents òptiques i amb diferents posicionaments.

Creiem que, precisament, la riquesa i la pluralitat d'opinions és un dels nostres trets més característics. En aquest sentit, voldria destacar també l'article del Joan Pujol, sobre les oportunitats perdudes a la Cerdanya.

Finalment, voldríem fer esment de la recent defunció de l'escriptor, folklorista i historiador, Joan Soler i Amigó, que amb generositat i erudició va col·laborar amb la Querol amb diversos articles. Descansi en pau.

Querol _REVISTA
CULTURAL
DE CERDANYA

Grup de Recerca
de **Cerdanya**

CONSELL DE REDACCIÓ

Alfred Pérez-Bastardas, Coordinador
Enric Quílez
Núria Casamitjana

ISSN 2696-2373

NARCISSUS PSEUDONARCISSUS, A PROP DELS CLOTS, A GUILS DE CERDANYA. FOTOGRAFIA: GAEL PIGULLEM

Tot el que no queda escrit, no ha existit!

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS (*)

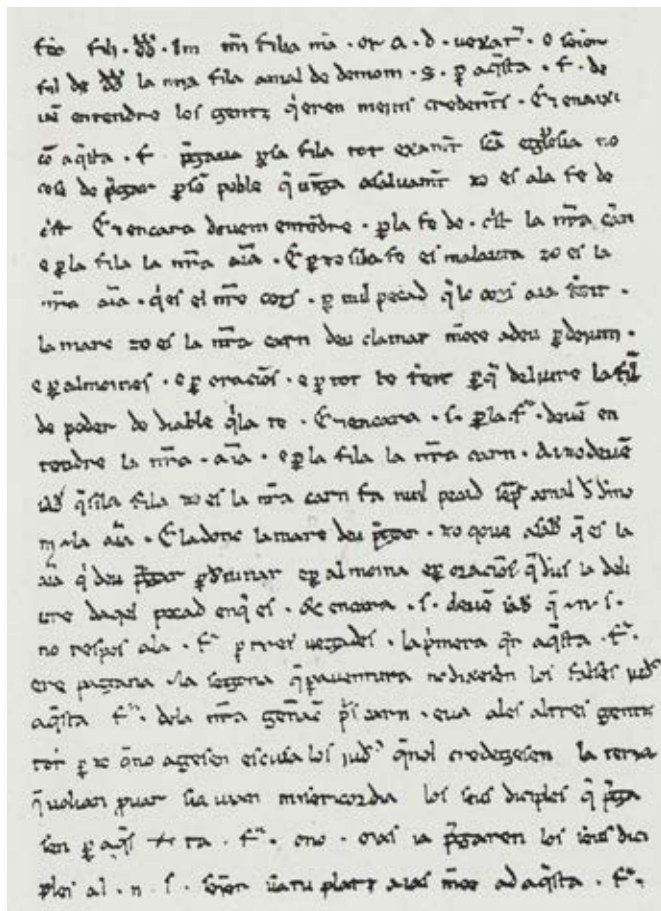
No recordo bé qui ho va dir en una taula rodona en què jo hi era convidat. És clar, tan sols les paraules escrites queden fixades. I per això ens hi aferrem amb força. La paremiologia ens porta a concloure que, si bé les paraules, el vent se les emporta, l'escrit queda aferrat al paper, potser a l'ordinador, al mòbil. I diu el refranyer que les paraules i plomes el vent se les enduu, i la sentència llatina fa servir el *verba volant scripta manent*, amb referència al fet que les paraules dites oralment són fugisseres, mentre que, en canvi, les que queden escrites romanen, per bé o per mal. Literalment: les paraules se les enduu el vent, el que s'escriu, roman.

O dit d'una manera diferent, *les Paraules el vent se les emporta, o Paraules i fulles el vent se les enduu!*

La realitat és tossuda i només els escrits, la lletra impresa, la que escrivim en un paper, la que s'imprimeix queda fixada "per sempre" i és la que ens cobreix com una assegurança que allò que varem dir, fou veritat i així va quedar gravat en una quartilla, en un foli, en una tauleta de fang, perquè després anys a venir se'n pugui desxifrar la intencionalitat, la veritat del que es va escriure i la bellesa de la llengua en què va ser expressada. Per això, cada cultura, i les que poden estar sotmeses als nous sistemes de mitjans audiovisuals, ens queden "per sempre".

Per això ens interessa tant deixar constància del que diem en un paper escrit, en una tauleta, etc. Per això, sempre hem intentat lligar paraules i paper, publicant diaris, o revistes, o altres mitjans que deixin gravades les lletres, la cultura i el pensament. I si bé aquesta qualitat del paper imprès té encara un fort sentiment de fixació, també ens obliga a fer un esforç per deixar escrit d'una manera o altra les nostres reflexions, pensaments i paraules. La llengua, tan sols parlada, sense literatura, es perd i ens cal donar-li forma per mantenir-la, que és una manera de protegir-la, d'usar-la, de fixar-la. Les revistes digitals tenen també aquesta transcendència: el Querol i la Ker que fem nosaltres obeeixen a aquesta norma, i així ho creiem.

No ens deixem perdre la llengua que és la nostra ma-

Homilies d'Organyà.

nera d'entendre el món i la nostra manera de ser, de parlar, d'explicar-nos. Per això som tan gelosos de les nostres paraules, del nostre patrimoni escrit i del nostre vocabulari, sigui del Baix Ebre, de la Cerdanya, del Vinalopó, de Ciutadella o d'Andorra. La llengua, a la fi, és la nostra nació. Deixem escrit allò que pensem, allò que diem, allò que fa entendre'ns amb tothom, ja que en el fons és la nostra manera d'obrir-nos al món. Que el català sigui la força de la nostra identitat. Donques com deia Nadal Batlle "no és que parlem català perquè siguem catalans, sinó que és perquè parlem català que som catalans".

*Alfred Pérez-Bastardas, historiador.
De la Societat Catalana d'Estudis Històrics.
Coordinador de Querol i Ker.

I tu, què parles?

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Darrerament, hi ha força rebombori amb el tema del català, del seu ús i del retrocés que està patint entre la població, en general. Com es viu això en les comarques de l'Alt Pirineu com la nostra? També aquí es troba en retrocés o bé gaudeix de bona salut?

El cert és que potser no està tan malament com a l'àrea metropolitana de Barcelona, però la Cerdanya és una comarca que també pateix una pèrdua d'ús del català a la vida quotidiana dels seus habitants.

D'una banda, l'ús del castellà és cada vegada més fort. En bona part, a causa de la immigració, que hauríem de desglossar en diferents grups, ja que no tot hom es comporta de la mateixa manera. També hem de dir que parlo de generalitzacions. És evident que no tots els immigrants tenen la mateixa actitud en vers el català o el castellà.

Hi ha una immigració que li podríem dir antiga, que són els que van venir durant els anys 50 i 60 o fins i tot posteriorment, els anys 80 a la Cerdanya i que ja han tingut fills o fins i tot nets, els quals es troben més o menys integrats. Aquests entenen el català, però es poden dividir en dos grans grups: els que parlen habitualment català, que són una minoria, i els que dins del seu entorn, que sol ser força ampli, parlen castellà o gallec.

Naturalment, aquells immigrants "antics" que provenen de zones catalanoparlants, com València, la Franja o ses Illes, tenen un comportament diferent i solen parlar habitualment el català. Fins i tot solen conservar la seva varietat dialectal en certa manera.

I després estan els nous immigrants. Els africans solen adaptar-se força bé i aprenen el català amb facilitat, especialment els seus fills, però els pares com a molt solen parlar el castellà i d'aquella manera.

Els que venen dels països de l'est o d'orient s'integren millor i aprenen més fàcilment català, també sobretot els seus fills.

Finalment, tenim la immigració sud-americana. Aquí hi ha una certa diversitat. Gairebé tots entenen el català en poc temps, però com que provenen d'una zona on es parla habitualment castellà, no solen veure necessari aprendre el català.

Alguns ho tenen clar: el català obre portes i fan

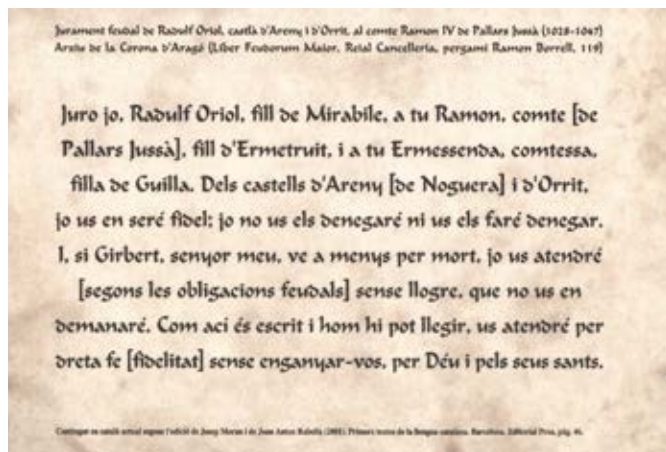

l'esforç. Això passa amb tots els grups d'immigrants. Altres, prefereixen aplicar la llei del mínim esforç.

Ara bé, ens falta per analitzar un grup molt important: els nadius. Els que en teoria haurien de parlar català de manera natural, ja que és la seva llengua materna. Ho fan? Sí, però cada cop menys.

Tots hem sentit parlar els joves al pati de l'escola o pel carrer, en castellà. Pocs ho fan en català i generalment ho fan en grups molt reduïts i tancats. Quan al grup s'introdueix una persona que no parla habitualment català, es passen tots al castellà.

Aquest és el comportament general de la població catalana, no només dels joves. Fins i tot, per l'aspecte físic ja decidim en quina llengua li parlarem. Si algú té aspecte oriental, o africà o sud-americà, directament ens hi adrecem en castellà.

I per què no en anglès? O en francès? Bé, en tot cas, és així.

Hi ha una anècdota deliciosa que no em canso de repetir sobre l'escriptor i cantant mallorquí Guillem d'Efak. Va néixer a Guinea Equatorial i tenia la pell negra. Un cop, enmig de l'illa de Mallorca, va entrar en un bar i va demanar un refresc en català. I l'amo del local, que no estava acostumat a una cosa que ara ens és normalíssima li va etzibar:

—Mestre, si no fos perquè heu parlat en català, hauria jurat que éreu negre.

Doncs això.

Tampoc crec que aquest sigui l'únic problema que té el català ara mateix. Hi ha una absència clamorosa de la nostra llengua a les plataformes digitals, a les xarxes socials d'entreteniment i a fins i tot a la televisió.

TV3 ha declinat de programar íntegrament en català i cada vegada ofereix més continguts en castellà, encara que el gruix continua essent el català. Però quantes televisions que podem veure ara mateix emeten regularment o majoritàriament en català? Poquíssimes i totes d'àmbit local.

La premsa i la ràdio són potser una excepció, però són mitjans en retrocés. Especialment la premsa.

A més a més, tenim tot l'àmbit de l'administració de l'estat: policia nacional, guàrdia civil, jutjats, etcètera, on el fet que t'atenguin en català es pot considerar pràcticament un fet miraculós.

I és clar, també tenim el sistema educatiu: l'escola, l'institut i la universitat. Segons anem ascendint, la presència del català a les aules va descendant exponencialment, amb l'excusa de la universalitat. Això sí, el català és substituït pel castellà, no per l'anglès, que és la *lingua franca* actual de la Humanitat.

En fi, que el català té una mala salut de ferro. Es troba amenaçat? Sí, i no cal amagar-se'n ni anar amb

eufemismes: està amenaçat per la potència que té el castellà avui dia, ja que en el món és una de les llengües més parlades i té una gran presència cultural, tot i que potser no científica ni diplomàtica.

Altres llengües amb pocs parlants, com el danès, l'islandès o el noruec, per posar tres exemples europeus, se'n surten prou bé. Quina és la diferència amb el català? Que tenen estat propi.

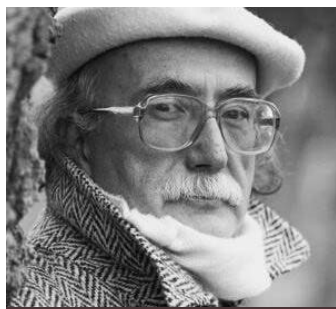
Nosaltres no el tenim. I els estats on es parla català -llevat d'Andorra- que són bàsicament França i Espanya (i un petit reducte a Itàlia) tenen una visió jacobina i hostil envers el català. Així són les coses. Això encara ajuda menys.

Es parla de no polititzar la llengua, però és que per desgràcia, les solucions són la majoria d'elles polítiques. *Velis nolis*. Per tant, anem arriats si hem de confiar que l'actual classe política ens tregui les castanyes del foc. Haurà de ser la societat civil qui, com sol ser habitual, empenyi en la direcció correcta. Ara "només" cal que decidim quina és aquesta direcció. I que el Pro-fund ens agafi confessats.

Guillem d'Efak.

**Guillem
Viladot
(1922-1999)**

LA MORT DE LA PEPA

Els meus dits ja tenen pau de cera
La porten cap al recinte mut
a ser silenci de clot.

Ciris cremen neguits de verge donzella.
Carrers recullen flaires de sucus vaginals marcits.
Fondes arrels obren còfies famolenques d'ella.
Tot va cap al seu destí cucós.
I s'ha tornat cendra la veu,
i silenci la paraula.

La Pepa s'ha mort;
la virtuosa Pepa,
la Pepa de missa de sis,
cent avemaries
i mitja hora de braços en creu.
Pobra Pepa,
dejuna de matrimoni
i relliscades!

La seva virtut
ja és terra d'escudelles,

Sota els xiprers,
un cuc,
impúdic
i barroer,
li ha trencat l'himen.

COM EL CONYAC "DONYA AGNÈS" NO HI HA RES

Tinc trenta-cinc anys
i per camins de sopes bullides,
versos humits i lliçons de civisme,
he tastat meridians polifònics
i llengües de foc.

(Com el conyac "Donya Agnès"
no hi ha res.)

Només tinc trenta-cinc anys.
I és curiós, perquè és la primera vegada.
Altres en tenen setanta-dos o disset.
Però jo en tinc trenta-cinc
i sento no tenir-ne més o menys.

(Com el conyac "Donya Agnès"
no hi ha res.)

Hi ha qui té dona i bicicleta
i cinquanta-sis anys.
D'altres, un automòbil
i moltes dents corcades
als seixanta-tres.
I d'altres passen la maroma com poden
i orinen set vegades cada dia
i no arriben als quaranta-vuit.

(Com el conyac "Donya Agnès"
no hi ha res.)

Però jo només tinc trenta-cinc anys.

I no res més.

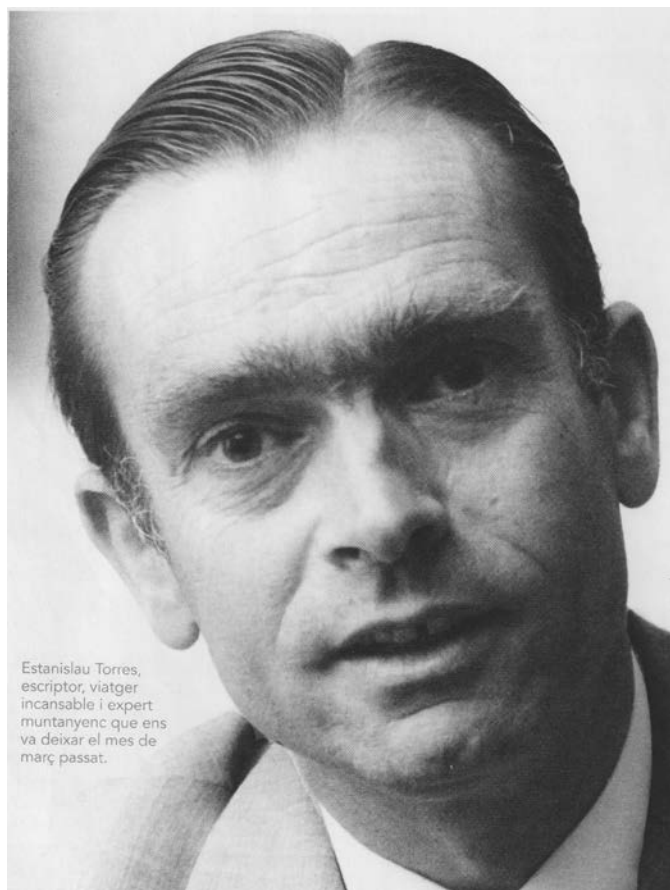
Trenta-cinc anys.

I el document nacional d'identitat
per a recordar, a cada instant
(com el conyac "Donya Agnès"
no hi ha res),

aquesta presó tan pobra
on trenta-cinc anys
no són res,
on no sóc res més que trenta-cinc anys
darrera les reixes.

El PIRINEU (vist per) Estanislau Torres

ALBERT DE MONTJUÏC

Estanislau Torres, escriptor, viatger incansable i expert muntanyenc que ens va deixar el mes de març passat.

Seguir la pista d'un pirinenc no és pas fàcil. Per això, comentar els llibres que d'una manera o altra parlen de la muntanya ens deixa sorpresos, perquè Estanislau Torres (Barcelona 1926-2021) va ser un muntanyenc per sobre de tot, i també va escriure novel·les i llibres de contes, d'assaig, etc.

Nosaltres, en aquesta pàgina, ens volem, però, centrar en el gran llibre *El Pirineu*, publicat per l'editorial Destino, que s'il·lustrava amb fotografies de Francesc Català Roca.

Darrerament, el nostre estimat amic Joaquim Carbó, en un article a la revista Serra d'Or (núm. 738 del juny del 2021), li va dedicar un "comiat a un esperit inquiet", tot explicant que a la que podia -Lau pels amics-, es calçava els esquís i les botes i es llançava a recórrer a grans gambades trossos del Pirineu i d'altres zones de muntanya. Per això, el llibre que volem

comentar va aparèixer en edició de regal de La Caixa d'Estalvis de Catalunya, a part com a "llibre a mà" de Destino. I cal destacar també el llibre *Excursionisme i franquisme*, o *Castelladrall*, que venien a culminar relats i investigacions relacionades amb la muntanya catalana. Va publicar molts altres llibres i novel·les de molt caliu i èxit i va guanyar el Premi Sant Jordi amb *La derrota* (1965) i encara amb *La Xera* s'endugué el Premi Víctor Català el 1961. Cal destacar els llibres que tracten sobre la Guerra Civil, sobretot amb la *Batalla de l'Ebre* (1971).

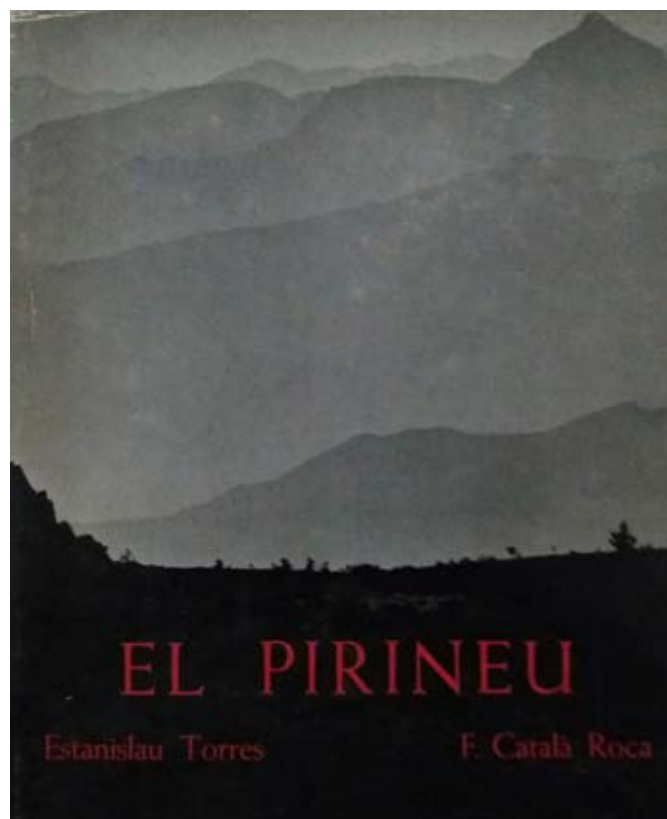
Però jo em vull fixar en el seu *El Pirineu*, publicat el 1979, que és un llibre important, no pas com a guia excursionista, sinó com a relat precís i fresc del Pirineu, de les seves comarques, de les grans muntanyes i valls, que es llegeix amb una facilitat que no cansa, que és de comprensió fàcil, que enganxa, que és il·lustratiu en la narrativa i que dona una visió molt exacta del que trobarem si el seguim per anar al nostre muntanyam més famós.

Si a més de la lectura anem seguint les fotografies de Francesc Català Roca, hi veurem un Pirineu que parla i es mostra superb i ple de vida. De la lectura cal destacar la tria que en fa Estanislau Torres per mostrar-nos el gran massís, probablement seguint les traces que ell mateix havia fet durant el curs de la seva vida com a pirineista. El primer tram és una bellíssima excursió a l'Aneto, que va realitzar el 1950. Torres es mostra entusiasmat de tot el Pirineu, però sobretot dels cims del pic més alt que recorda que és propietat

del CEC. Aquestes pàgines relaten les tragèdies que es van produir en els primers anys del segle XX per superar els darrers trams per pujar a l'Aneto. Torres ho explica a través dels llibres que ho han transmès enèrgicament.

El segon capítol no podia ser altre que la “petita pàtria” de la Vall d’Aran; i direu que preval en aquest punt el text o les imatges?, no us sabria precisar que és el més imaginatiu, perquè gaudint de les fotografies de Català Roca, ja hi teniu un element d’importantíssim gaudi sobre el text, que a la vegada ens regala uns paisatges meravellosos i d’una realitat històrica precisa. I amb el patrimoni cultural, seguint el text d’Estanislau Torres, quedareu meravellats. Tenim excursions per a totes les mides, (vull dir, grans i petits, afeccionats i excursionistes potents) i si més no, tan sols resseguint les valls i els paisatges, en gaudireu plenament. Nosaltres creiem que el text sobre l’Aran engloba tots els aspectes més importants d’aquell país català que ha estat “amagat” i durant molt de temps en mans franceses. Que bonic és poder-ne fruit de tots els seus encants. L’esquí i el turisme, com en molts altres aspectes, l’ha transformat; ara caldrà mantenir-hi la seva llengua pròpia i el seu patrimoni, que és potser una manera de donar-li carta d’identitat. Com a resum, no voldríem deixar de sentir mai el seu himne pirinenc per naturalesa quan diu “aquelles muntanyes que tan altes són”, o els versos dedicats a Montgarri que diuen “Puix senyora anomenada de Montgarre ser voleu siau-nos sempre advocada reina del mont Pirineu”. Per acabar, Torres dona una lliçó de geografia humana de la vall, comptant-hi els pobles, visitant els temples i resseguint la història en tots els seus detalls.

El llibre ressegueix ara “una marca de ponent” a través de l’Alta Ribagorça, que té els cims més alts de Catalunya, i les pintures murals romàniques més espectaculars, i s’endinsa al cor del Pirineu a través del Pallars Sobirà, que el descriu com “en peu de guerra” i amb unes carreteres infernals, però amb indrets com Vall Ferrera, molt desconeguts. Queda clar que el Pallars ha quedat molt aïllat i desamparat, però que com a Pirineu és del més important. Un repàs a totes les valls de l’entorn serveix per aclamar el paisatge i el patrimoni excursionista i cultural de la pedra. No voldríem deixar passar el que Jacint Verdaguer en diu quan es refereix als fallaires:

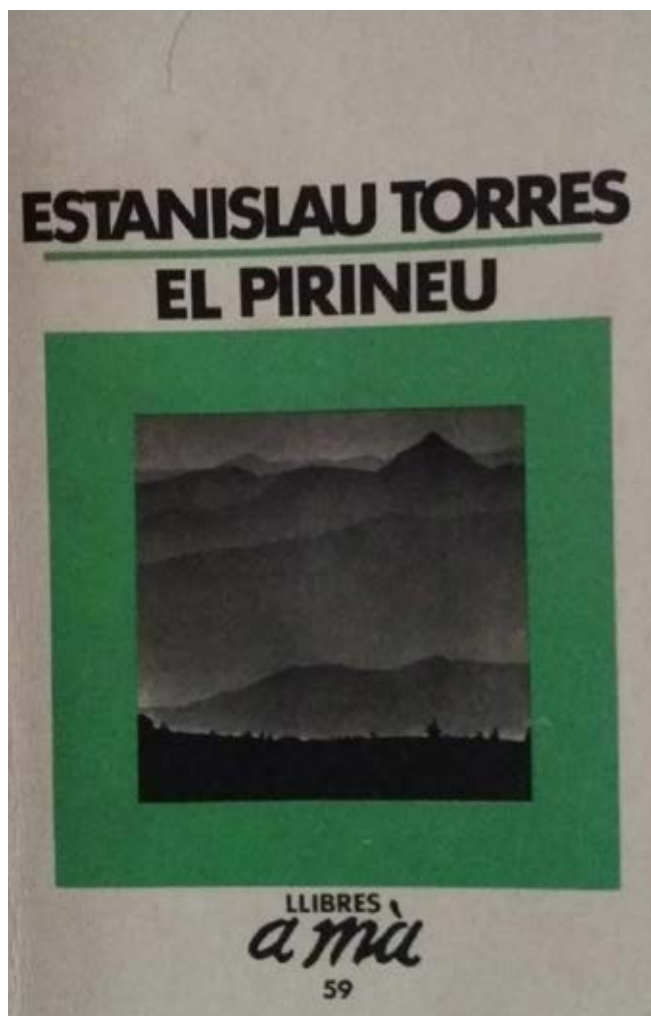

*Dels boscos del Canigó són los fallaires
Que dansen, fent coatejar pels aires
Ses trenta escenes falles com trenta serps de foc;
En sardana fantàstica voltegen
I de mà en mà tirades espurnegen,
De bruixes i dimonis com estraïent un joc.*

Torres ressegueix les valls pirinenques i s’atura, ara aquí, ara allà...

Per això al passar a Andorra “entre la modernitat i la vellúria” tot passant per la muntanya i verificant com era de vell aquell país que ara ens desborda de turisme i d’esquí, Torres enumera l’estat ruïnós de les Valls d’Andorra, de les carreteres i establiments, i de com a poc a poc, (ja vers el 1950) es denota la transformació, incloent-hi les instal·lacions modernes d’esquí, dels hotels, dels habitatges. El meu sogre, Adolf Rius, que era ebenista, li van encomanar vers el 1960 les escales d’un hotel que s’havia construït i que els promotors ja tenien quasi acabat, però no havien pensat a fer-hi les escales...

Aquella Andorra no s’assembla gens a l’actual, és clar, però és que els canvis han estat tan i tan variats que el País d’Andorra és ara per ara el primer supermercat del Pirineu. Habitatges, establiments d’oci, hotels,

carreteres, comerços, en fi, tots els elements que fan d'un país un centre modern de comerç i turisme. Torres s'hi passeja amb calma, visitants les esglésies romàniques, que cada cop queden més com un punt de trobada de l'alta edat mitjana. La frontera amb França del Pas de la Casa, encara era aleshores un pas de vaques, amb un camí sense cap infraestructura, ni hotelera, ni comercial. De fet, no hi havia habitants, tret d'un barracó de la gendarmeria francesa, que era el signe de la frontera.

L'Andorra institucional, fruit dels tractats entre els senyors feudals pirinencs de la banda francesa i catalana i el bisbat d'Urgell. Tot aquest entrellat deixà el País d'Andorra sota sobirania del Bisbe d'Urgell nomenat després Copríncep d'Andorra i la casa de Foix.

Ara tenim una Andorra independent, que forma part del Pirineu català amb el català com a idioma oficial. A Estanislau Torres li agradava Andorra, com a nosaltres, però, sempre que el tinguem com a part del Pirineu Català.

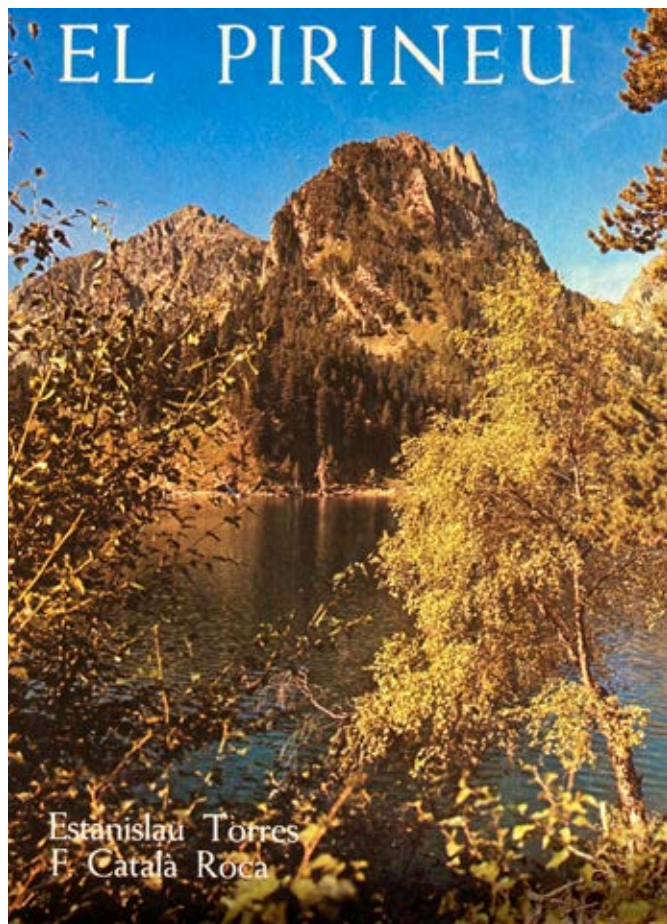
Amb el títol d'*Una comarca escapçada*, Estanislau Torres n'explica tot l'Alt Urgell, amb els problemes

d'aleshores per arribar-hi saltant carenes i ports, i és clar fronteres.

Per descriure la Cerdanya, una *Amable plana entre muntanyes!*, no es pot estar d'explicar Llívia, Font-romeu, Puigcerdà, tot assenyalant que les comunicacions a la banda francesa són molt millors que a l'espanyola, que té, però, aquella farmàcia tan peculiar dels Esteva, que per sort de Llívia encara es pot veure al seu Museu, o el Gran Hotel "que desentona". Torres no s'està de difondre de la Cerdanya, fins i tot Martinet, que ja queda un pèl lluny, i encara repassa tots els detalls històrics antics i moderns del cerdanyisme, sense anomenar, és clar, aquest terme sociohistòric que nosaltres utilitzem moltes vegades. No hi fa res, aquesta descripció del Pirineu de Torres abasta molts indrets que amb meravelloses fotografies ens porten a precisar amb detall molts dels llocs més emblemàtics de la serralada que ell coneixia perquè hi havia estat com a excursionista.

El capítol VIII, que és el Ripollès, el descriu com el país de fàbriques i natura, però això no desdiiu que arranqui aquest tram del Pirineu amb la gran excursió històrica que lliga Núria-la Molina, feta per primera vegada el 1921, amb tots els detalls per qui encara la vulgui realitzar. Tots els trajectes de muntanya, inclòs el del cremallera de Núria queden perfectament descrits; és clar que actualment això -ja no va tenir de temps de dir-ho- queden sota la propietat de la Generalitat de Catalunya i les peces del cremallera, l'esquí, l'hotel i altres encaixen millor. Tot el que explica Estanislau Torres pertany al massís del muntanyam, encara que el podem denominar Prepirineu. Juguen un paper els grans monestirs de Ripoll i de Sant Joan de les Abadesses, junts amb Camprodon, Setcases, i el mateix Ripoll. Ben lligat, amb els cims alterosos i els colls de pas, s'hi configuren el romànic i el Misteri com a grup escultòric del segle XII. És important valorar aquest monument romànic: poques esglésies tenen un grup escultòric tan majestuós.

El capítol IX parla del Conflent i del Capcir com "un llarg congost i un altioplà", amb una alçada superior a la de la Cerdanya. País fred, força desconegut, en terres franceses i catalanes històricament. En aquest tram del Pirineu hi trobem el mític Tren Groc, que fa més de cent anys que circula i que caldria ampliar fins a Llívia i Puigcerdà com a mínim. Però també hi tenim el gran monestir de Sant Miquel de Cuixà,

d'altitud i se'ns presenta com una maragda a l'estil cerdà.

D'aquí saltem a la Garrotxa, amb els seus "fondals que agonitzen" -diu l'autor-, amb una visió fotogràfica del Puigneulós i sobresortint el cim del Bassegoda, que fan de la Garrotxa un contrafort sublim. Ens trobem amb un territori amb moltes masies abandonades que inspira un sentiment de defallença. En aquest indret, podem contemplar la gran Majestat de Beget, del segle XII, sublim monument romànic que s'erigeix en signe d'un passat esplèndid. Tret d'aquesta incursió, ja anem a parar a les planes de l'Alt Empordà, des d'on podem veure el mar, malgrat la planícia i al seu costat el Rosselló, amb vistes directes al Canigó, ben nevat a l'hivern, sempre majestuós i triomfant, a on Verdaguer va fer parlar els dos monestirs com si fossin gegants abatuts.

Tot plegat, el llibre d'Estantislau Torres, signat el 1968, de 175 pàgines en l'edició que jo tinc, amb les precioses fotografies de Francesc Català Roca, donen al seu conjunt una visió de detalls, història i realitat actual (del seu moment, és clar), que poques vegades es pot donar com a un llibre que fa comprendre i estimar el nostre Pirineu Català. Ús l'aconsellem vivament. És també un homenatge als dos autors que en el seu moment van erigir-se en esplèndids guies.

depenent ara del Monestir de Montserrat i també l'imponent Monestir de Sant Martí del Canigó, als peus del Canigó, muntanya mítica del catalanisme pirinenc.

L'altra comarca, la del Vallespir, que arranca de les neus dels cims i arriba als cirerers florits, amb pobles com el Vernet, Prats de Molló, i camps de conreu florits a la primavera. El Pirineu va baixant lentament

De la llengua de l'Imperi carolingi a la llengua del Pirineu (segles VII-IX)

JOSEP BASTARDAS [*]

<http://www.kondaira.net/cat/Historia0001.html>

Les tesis d'aquest article resen que el català era la principal llengua que es parlava a l'imperi carolingi, que la llengua parlada pels reis i la família carolingis era el català i, que el basc era la principal llengua que es parlava al Pirineu. Per argumentar-ho, fins i tot demostrar-ho, aquest article ha estat elaborat a partir de diversos articles anteriors d'història que han estat bolcats en aquestes pàgines en consideració a les múltiples teories filològiques existents adaptades a les conclusions històriques per mi publicades. La consideració sobre la preeminència de la llengua basca en tot el Pirineu excepte en la part més oriental on convivía amb el català, la llengua de l'imperi carolingi, ben bé fins a finals del segle VIII, fins i tot, entrats en el segle IX, es desenvoluparà en la segona part d'aquest article.

1. El català: La llengua de l'Imperi Carolingi.

Per resseguir aquest article cal fer prèviament una esmena a la terminologia adoptada internacionalment respecte de la llengua antiga que es parlava a l'antic regne dels francs, avui identificat pràcticament amb l'estat de França, i pretesament o no, donant per fet que l'origen i evolució d'una llengua s'emmarca dins el territori que avui el representa. Així, dins el territori francès, els filòlegs parlen de la llengua france-

sa i en relació amb ella es parla de *l'ancien français* i l'equivalent en altres llengües a *Altfranzösische Sprache*, *lingua francese antica*, o *Old French Language*. Sota aquesta denominació, els filòlegs han hagut d'acceptar que el territori on es va originar i desenvolupar la llengua francesa antiga desborda els marcs actuals de l'estat francès i han hagut d'especificar i diferenciar les llengües "gal·loromanes" entre les llengües d'oïl i les llengües d'oc, com si fossin llengües diferents unides per una mateixa arrel idiomàtica més antiga. El fet és que potser la primera sigui una variant de la segona en contacte amb una altra llengua que es parlava també dins l'imperi carolingi que com veurem era el *tedesco* o *llengua alemanya*, semblant al que devia passar al Pirineu quan el català entrà en contacte amb la *llengua basca* o *gascona*. El fet, és que rere aquestes distincions no necessàriament s'ha d'acceptar que una llengua s'anomena *francesa* o *catalana* perquè hagi nascut, originat i desenvolupat, en un territori estatal que avui s'anomena França o Catalunya, ans si més no l'origen, podria haver estat en qualsevol altre lloc diferent al territori actualment reconegut com a "nació o pàtria", i que per circumstàncies històriques, hagués estat, portat i desenvolupat lluny d'aquest territori anomenat "pàtria" i que acabarà donant-li el seu nom o viceversa. Així la llengua d'oïl hauria pogut néixer ben lluny de l'actual estat de França, i el català, haver nascut ben lluny de l'actual territori que anomenem Catalunya. Caldrà veure en quines circumstàncies històriques aquestes realitats idiomàtiques es van originar i com posteriorment foren traslladades a altres territoris on es van desenvolupar i amb el temps establint-se com a llengua principal d'aquells nous territoris que foren ocupats pels seus habitants o ètnies. Fetes aquestes esmenes als prejudicis o pressupòsits que condicionen la temàtica d'aquest article, encara n'haurem d'afegir una altra, d'esmena, com dèiem a la nomenclatura de *l'ancien français* o dels seus equivalents, car quan els filòlegs es refereixen amb aquests termes i posen exem-

ples documentals, sovint, quasi sempre, de fet estan parlant no pas de la llengua d'oïl i de les seves variants, per molt que li diguin picard o llimutgi, ans estan assenyalant textos escrits en llengua d'oc. La confusió per un filòleg alemany, anglès, italià o fins i tot francès, pot ser comprensible, car la majoria d'aquests no coneixen ni distingeixen el català, i sovint per a ells, aquells documents són escrits en un incomprendible "*francès antic*", tanmateix, per un filòleg català, o simplement, per a un català, tot i no ser filòleg, veu en aquells documents la seva pròpia llengua escrita si més no, podríem dir, en un català antic. Així, doncs, cal esmenar i rebutjar aquesta terminologia falsa que induïx a errors car, quan es diu "*llengua antiga francesa*", de fet s'està dient "*antic català*" o simplement, terminologia acceptada que ja existeix, "*llengua d'oc*". Òbviament, la llengua d'oc i l'antic català es tractaria de dues terminologies equivalents que s'aplicarien a una mateixa llengua, que haurien evolucionat pràcticament en una mateixa època i dins un mateix territori esdevenint en l'actualitat el català i l'occità. És per tot plegat que podem afirmar que l'antic català o llengua d'oc era la llengua més parlada dins el regne dels francs i que la família reial carolíngia la parlava habitualment, tenint el llatí com a llengua oficial de la cúria i de la cancelleria, mentre la llengua catalana era la llengua més parlada que amb el temps esdevindria la llengua culta d'un dels territoris que foren els més esplendorosos de la cristiandat medieval.

L'eminent filòleg i llatínia català, Joan Bastardas i Parera, datava l'evolució de la llengua catalana entre els segles IX-XI¹, coincidint amb les dades que la historiografia catalana situava el comte Guifré el Pilós a finals del segle IX com a "*Pater Patriae*", o pare de la pàtria catalana. Tanmateix, en múltiples ocasions, preguntat pels orígens del "*català*", el mateix erudit Joan Bastardas s'aventurava a hipotetitzar que probablement aquesta llengua s'havia originat a finals del s. VII. Aquesta intuïció, la d'un savi de les llengües i en concret de la llengua catalana, és una de les principals presumpcions de la tesi d'aquest article. Primerament, perquè l'atribució dels historiadors catalans de "*Pater Patriae*" a Guifré el Pilós no condiciona els nostres estudis, ans al contrari, més aviat pensem que si algú

mereix aquest títol és el seu pare Sunifred i no pas el fill Guifré. Segonament, perquè si la llengua catalana o "*el català*" aparegué en el segle VII això vol dir que no s'originà de cap de les maneres al territori de la Gòtia, potser fins i tot, de la Septimània, ans que fou portat, induït i desenvolupat per aquells que ocuparen aquests territoris en els segles VIII-IX, això és per la nissaga dels Guillèmides que provenien del Principat de la Borgonya, concretament, dels comtats d'Autun i Macôn, a les riberes del riu Saona i d'altres afluents del Roine. Els Guillèmides constituïren un Principat Jueu a la Septimània a partir de l'any 763, un alou propi on s'establí el Makhir o descendent del rei David, l'exiliarca jueu provinent de Pèrsia, que posteriorment juntament amb la Marca de la Gòtia, dins l'actual territori català, originà el Principat de Catalunya. La llengua que parlaven aquests jueus era el català, la mateixa llengua que parlaven els reis carolingis, igual com ells pertanyents a l'ètnia jueva i amb qui tenien un alt grau de consanguinitat familiar. Donem per fet, que el català el portaren aquests senyors del territori provinents dels afluents del Roine, una de les principals rutes comercials europees, i emparentats estretament amb la família reial franca carolíngia.

Per poder argumentar aquesta tesi, cal recórrer, òbviament, a diferents estudis que s'han fet al respecte, però que en aquest article ens limitarem a assenyalar aquells testimonis documentals que ho avalen. Per fer això, com dèiem, cal introduir alguns correctius terminològics que s'acrediten per la seva pròpia evidència. En aquest sentit, quan hom pregunta sobre el primer document escrit en català, cal anar a principis del segle IX, precisament en un any, l'any 813, cabdal per la història dels levites desenvolupat en estudis històrics paral·lels per mi mateix en diferents articles. Precisament en aquest any i en la referència de documents ressenyats trobem la confluència del català i del basc al Pirineu en la representació dels homes i llurs procedències de l'estament levític. La majoria de levites citats en la documentació curial carolíngia a començaments del segle IX eren bascos o catalans, és a dir, referits a aquests últims, jueus.

Els testimonis documentals escrits en llengua d'oc o *català antic* d'èpoques antigues són escassíssims i per això mateix, molt valuosos, que cal saber emmarcar amb informació més general extreta de la documentació d'aquelles èpoques. Així, tot i estar escrit en llatí,

1. JOAN BASTARDAS i PARERA, *La Llengua catalana mil anys enrere*. Curial, Barcelona, 1995.

ens fixem en la cloenda del Concili de Tours (Concilium Turonense) maig de l'any 813, en temps de Carlemany i del seu fill Lluís el Piadós, que en alguns aspectes es podria comparar amb el Concili del Vaticà II, d'època contemporània, per les seves disposicions d'adaptació de la litúrgia a les llengües vernacles o llengua del poble. Una diferència important entre els dos Concilis que cal tenir en compte és que en el primer cas, el clergat, tot i pertànyer a l'església romana o diocesana, es podria equiparar al funcionariat del regne franc o de l'imperi carolingi i com a tal, la llengua oficial que utilitzaven en les seves funcions era el llatí. Tot i l'oficialitat del llatí dins l'imperi carolingi, el Concili de Tours evidencia que el llatí a penes es parlava entre el poble, i per facilitar la comprensió de les pastorals i sermons dels bisbes, aquest concili en la seva cloenda autoritza l'ús de les llengües populars, és a dir, d'aquelles llengües que es parlaven dins l'imperi carolingi. De 51 cànons, ja en el cànion 17, es diu: "Visum est unanimitati nostrae ut quilibet episcopus habeat omelias continentes necessarias ammonitiones quibus subiecti erudiantur id est de fide catholica prout capere possint... Et ut easdem omelias quisque aperte transferre studeat **in rusticam Romanam linguam aut Thiotiscam** quo facilius cuncti possint intellegere quae dicuntur"². És important subratllar que aquesta adaptació a les llengües parlades dins el regne dels francs i imperi carolingi que recull el Concili de Tours de l'any 813 és una exigència del mateix emperador i rei Carlemany que trobem també escrit en llatí en les seves *Admonitio generalis* de l'any 789 i, igualment, al *Synode von Frankfurt* de l'any 794. És a dir, ja en el darrer quart del segle VIII, des de bé podríem dir, des que Carlemany obté la responsabilitat del regne franc, ell personalment vol i mana que es parlin les llengües de l'imperi i que el llatí oficial de la cúria i de l'església s'adapti a elles. ¿I quines eren aquestes llengües de l'imperi, ens hauríem de preguntar, presumiblement les mateixes que Carlemany i la seva família parlaven i entenien? El Concili de Tours ens dona la resposta: "Lingua rustica romana" i, "Thiotiscam", és a dir, aquesta última podríem traduir com la "Llengua que parlava Theodor" que era l'alemany, no pas l'alemany dels saxons, sinó l'alemany que es parlava a la capital de l'imperi,

a Aquisgrà, també a Metz i altres ciutats importants entre els rius Rhin i Roine, el que els longobards en diran "tedesco". En canvi, la llengua rústica romana és el que molts filòlegs han traduït malament com a *Altfranzösische Sprache* quan de fet, el que volien dir, és llengua occitana o català antic. Així, els mateixos filòlegs citen com a exemple d'aquest error les Declaracions o Jurament d'Estrasburg (*Strassburger Eide*) que és un document escrit en llatí i traduït per Nithard a l'alemany i al català antic, és a dir, en les dues llengües oficials o parlades de l'imperi carolingi, de l'any 842, on s'evita un conflicte sorgit entre els fills del rei Lluís el Piadós, els nets de Carlemany, Carles el Calb i Lluís l'Alemaný (el Germànic) contra el seu germà Lotari. Recordem que els comtes catalans, el mateix Guifré el Pilós en la llegenda de la seva mort o de les quatre barres catalanes, es decantaren a favor de Carles el Calb que parlava català. Aquest document traduït el mateix any 842 a la llengua rústica romana diu: "*Pro Deo amur et pro Christian poblo et nostro commun salvament d'ist di in avant in quant Deus savir et podir me dunat si salvarai eo cist meon fadre Karlo et in aiudha et in cadhuna cosa...*" No cal ser filòleg per entendre aquest text i adonar-se d'allò que els filòlegs alemanys en diuen "Altfranzösische Sprache", o els filòlegs francesos "ancien français" no es tracta pas, gens ni mica, de la llengua d'oïl, sinó en tot cas de la llengua d'oc, o altrament dit, català antic. Qualsevol català pot entendre aquest text i altres semblants que han estat catalogats erròniament com a llengua francesa antiga. Les Declaracions d'Estrasburg no solament evidencien i donen fe que la llengua rústica romana es refereix al català antic o llengua d'oc que es parlava en l'imperi franc, ans que els mateixos fills del rei Lluís el Piadós parlaven català i alemany. Per això, aquests juraments es feren traduir a la llengua de Carles el Calb, el català, i a la llengua de Lluís l'Alemaný o el Germànic, l'alemany, les dues llengües oficials i parlades de l'imperi franc, no solament pel poble, sinó per la mateixa família carolíngia.

Així, doncs, el català era la llengua previsiblement parlada també pels Guillelmes, família del rei carolingi que s'establiren a la Septimània i a la Gòtia, on segles més tard es desenvoluparà la llengua catalana. En aquesta mateixa llengua es troben redactades les "*chansons*" així també mal anomenades, millor anomenar-les gestes medievals, com la "Cançó" o Gestes de Roland i les Gestes de Guillem (de Tolosa), i

2. Reichskoncil von Tours. In: Universität Leipzig. Abgerufen am 23. Januar 2021

era aquesta, el català, la llengua culta que es cantava i recitava tant a palau com al carrer en bona part del que avui és l'estat francès, però que antigament era simplement el ducat d'Aquitània o Llenguadoc. Molt probablement era aquesta, també, el català, la llengua dels levites, que compartien juntament amb el basc, l'italià i el llatí, les llengües que devien parlar en les seves comunitats i monestirs. Precisament, en aquestes comunitats compostes per membres de procedències diverses, podríem trobar un reflex de les llengües que es parlaven en la societat catalana i més concretament en el que seran els comtats de Cerdanya, Vic, i els *pagi* d'Urgell i Pallars, on hi havia la terra dels descendents de Remistany que parlaven basc juntament amb el català, la llengua de l'imperi carolingi, i on basc i català convivien i interaccionaven filològicament a principis del segle IX i durant bona part d'aquest segle fins al segle X.

2. L'estrat ètnic pirinenc lingüísticament identificat amb la llengua eusquèrica

Fou un altre erudit, el professor Pere Bosch i Gimpera, qui ja a començaments del segle XX postulava que la parla eusquèrica era la llengua natural de tot el Pirineu, també del Pirineu català on barrejada amb estrats lingüístics ibèrics i cèltics es mostrava sense cap mena de dubte³. Bosch i Gimpera diferenciava el basc d'altres estrats que correspondrien a llengües indígenes pre-eneolítiques que derivaven del que anomenava "la cultura de les coves" i que emparentava cultures i pobles de la banda nord del Pirineu, en l'actual Occitània, antiga Gascunya. L'eusquera o el basc formava part d'aquest grup lingüístic, però no s'identificava filolingüísticament amb cap d'aquestes llengües ibèriques que havia incorporat a la seva parla⁴. Aquest és novament un debat entre els entesos que atenen a

les característiques filològiques aproxima o allunya la llengua basca del grup de les llengües ibèriques. L'article de Bosch i Gimpera avançà aquest debat que es manté avui en dia. Així mateix, valorarem la premissa que el portà a escriure⁵: "Els casos de col·laboració mútua entre la filologia i l'etnologia primitiva"⁵. Bosch i Gimpera sabia perfectament que tot estudi filològic d'una llengua no es pot separar dels progressos que es realitzen en matèria d'història i etnologia, de manera que la filologia és bàsicament un treball multidisciplinari. Aquesta intuïció és la que mantenim per escriure el present article coneixedors dels debats encara avui en dia oberts, però a l'ensem amb nous continguts provinents dels estudis documentals i de la interpretació històrica sobretot del Pirineu català abans i a l'inici que la llengua natural del Pirineu que era l'eusquera entrés en relació amb la llengua oficial de l'imperi carolingi que era el català antic o occità.

I així, per exemple, d'aquell document de l'any 812 que el present autor identifica amb aquells "*quidquid Spani*" de l'any 814 que apareixen en els *Annales Regni Francorum (Annales Laurissenses Maiores)*⁶ la majoria d'ells, per no dir, probablement tots ells "levites", apareixen sota les ordres de Berà, fill de Guillem de Tolosa, tots ells de l'ètnia jueva, un seguit de noms on trobem el basc i comte de Cerdanya i Urgell que serà Asinarius, és a dir, Asnar, qui estudiosos actuals⁷ defineixen com a: **Aznar** (*Aznar* [asnár]; provinent del basc medieval *Azenari* [asenári; "guineu"] també documentat com *Azeari* [aseári; "guineu"] que al mateix temps descendeixen del terme llatí *asinarius* ["ase"]); o altres noms significatius de la història basca i catalana com: **Íñigo** (*Eneko* [enéko; "el meu petit [fill]", provinent de *Ene* [el meu] + *ko* [diminutiu]]) que serà per exemple, Bonfill Enneg o Ennegó, que apareix en documents posteriors relacionats amb la marca d'Urgell i més concretament a Solsona; o altres noms, ben bascos i catalans ensem, com: **Lope** (provinent del llatí medieval Lupo i al mateix temps romanització del

3. Vegeu, per exemple, P. BOSCH I GIMPERA, *Lingüística i Etnologia Primitiva a Catalunya*, pàgines 102-107, dins Miscel·lània Fabra: recull de treballs de lingüística catalana i romànica dedicats a Pompeu Fabra. Institut d'Estudis Catalans, Biblioteca Filològica, XXXVII, Barcelona, 1998. Presentat per Joan A. Argenter, President de la Secció Filològica.

4. "... creiem que l'euzkera resta una llengua no ibèrica i d'un tipus diferent, que degué ser la pròpia dels pobles pirinencs" pàg. 105. Sobre la naturalesa no ibèrica dels pirinencs-bascos, vegeu també *Etnologia de la Península Ibèrica* i cita també la polèmica tinguda amb HUG SCHUCHARDT.

5. Amb aquesta citació comença l'article i el relaciona ensem amb els estudis sobre l'etnologia de Catalunya i de la Península en el seu treball BOSCH, *Etnologia de la Península Ibèrica*, Barcelona, 1932.

6. JOSEP BASTARDAS, *Aquells Ispani: Els levites*. Querol, Revista cultural de Cerdanya, núm. 27, tardor 2020.

7. EUSKARA ETA EUSKAL HERRIKO HISTORIA :: HISTORIA DEL PAÍS VASCO Y DEL EUSKARA (kondaira.net)

nom basc *Otsoa* [ochóa; “el llop”], conservat aquest últim també en castellà com a cognom [Ochoa]) Llop, en català, vinculat a la família del profeta Muhàmmad, és a dir, als Qàssim de Lleida i Osca amb qui els Asnar(s) s’uniren matrimonialment, o bé, altre cognom alt medieval, igualment basc que català: **Sancho** (*Antso* (áncho); provinent del llatí *sanctus*, “sant”. Un nom que, encara que no tingui origen basc, va ser popularitzat a Bascònia i començat a utilitzar a altres terres fora de l'àmbit basc) en català Sanç, de la família dels Asnar, present en la documentació catalana dels segles X-XI, suposadament anterior i també igualment posterior; o altre cognom més tardà com **García** (*Gartzia* [gartsía]; provinent del basc oriental *Gartzea* [gartsé-a; “el jove”, “l’infant “] equivalent al basc occidental *gazte(a)* present també en l’onomàstica, fins i tot, toponímia, catalana.

Aquests noms, no són simplement exemples de l’onomàstica i toponímia basca que encara avui en dia es conserven en terres catalanes, sobretot als Pirineus del Pallars sobirà, de l’Urgell i de la Cerdanya, ans són representatius de noms degudament documentats que formen part dels orígens de la Corona d’Aragó i del seu arxiu conservat a la ciutat de Barcelona. Efectivament, el nom d’Asnar, no solament era un nom “gascó”, basc, ans era el senyor del qual posteriorment serà el comtat de Cerdanya juntament amb el seu *pagus* d’Urgell que esdevindrà també comtat més tard. És així, que històricament, i coincidint amb les onomàstiques i toponímies basques en terres catalanes, podem concloure que la Cerdanya era la terra fronterera entre el país dels gascons i el Principat jueu de Catalunya governat pels fills del comte Guillem de Tolosa, els anomenats pels historiadors contemporanis “guillemides”. El descendent del comte Remistany, fill d’Odó, duc d’Aquitània, Asnar, era el senyor legítim de bona part del Pirineu català i de la Catalunya interior, principalment de terres del Bages i de la marca del Llobregat. Un casament, entre el fill de Borrell, que si permeteu endevinar, probablement prové aquest nom del basc “avorrit”, i una princesa jueva, filla de Bellone senyor de Carcassona, canvià el destí d’aquestes terres i s’associaren a mitjans ja del segle IX a l’anomenat Casal de Barcelona: això és, el casament de Sunifred, fill de Borrell, i d’Ermessenda, filla de Bel·lo. Aquesta unió fou tant o més important que la produïda segles més tard entre Ramon Berenguer IV i Peronella Ramires on el Principat de Catalunya uní el seu destí amb la

Corona d’Aragó. De fet, els dos vincles matrimonials són equiparables car pertanyen als descendents d’una mateixa família amb ramificacions diverses. Òbviament, el matrimoni entre Sunifred i Ermessenda, canvià les regles de joc existents fins a la unió d’aquest matrimoni. I a la pràctica, les propietats territorials d’aquests dos nuvis, també es veieren afectades en la seva política lingüística i social. Ermessenda parlava català antic, Sunifred, probablement, basc i català. La llengua que s’imposà en els seus nous dominis fou el català, la mateixa llengua que es parlava en el Llenquadoc i en la Cort carolíngia. I així, hem de suposar, que el basc anà cedint lloc, especialment en el Pirineu, a favor del català, on aquest s’estenia per la Cerdanya, l’Urgell, el Pallars, i també per la Segarra. Era mitjans del s. IX, probablement, ja molt abans.

En Bosch i Gimpera escriu: “El dia que coneguem bé el que resta dintre del català de les llengües primitives de Catalunya ens podrem explicar segurament moltes coses obscures de la gestació de la nostra llengua”⁸. Bosch i Gimpera donava per fet, com tants altres filòlegs, que la llengua catalana es va gestar en el territori català en un procés d’assimilació lingüística on restes d’altres llengües quedarien incloses al final d’aquest procés de gestació, de manera, que furgant en la mateixa llengua trobaríem en la toponímia i altres determinants el passat lingüístic de Catalunya on es donava per suposat l’existència del basc. De fet, aquesta visió lingüísticocèntrica de la romanització del català dins el mateix territori com un procés de gestació a partir de la llengua que deixaren els romans a la península Ibèrica és precisament la que no compartim, car com anem dient, per a nosaltres, l’origen i la gestació del català es produí segles abans que aparegués en el territori català i molt lluny d’aquest territori, concretament a finals del segle VII i dins el ducat de Borgonya, al voltant del riu Roina i els seus principals afluents. De manera que el català fou portat a aquest territori que diem Catalunya una vegada aquesta llengua ja estava pràcticament formada, romanitzada, i es parlava en la major part de l’Imperi Carolingi, que podem identificar amb les etiquetes “llengua d’Oc” o “català antic”, i la portaren precisament els senyors que tenien el domini d’aquest territori anomenat Septimània i Gòtia que

8. Vide nota 3... pàg. 106.

eren jueus, catalans, emparentats consanguíniament amb la família imperial carolíngia. Per a nosaltres, és aquesta visió de la història la que explica i emmarca l'origen i la gestació de la llengua catalana que ben cert, amb el temps i dins el territori que s'anomenarà Catalunya, aquesta llengua romànica esdevindrà una variant d'aquell català antic originari amb les mateixes variants dialectals. Així, per tant, quan el català arribà a Catalunya l'any 763 o una mica abans, la llengua que es parlava al Pirineu on els levites i les comunitats jueves catalanes hagueren d'amagar-se i fortificar-se més d'una vegada contra l'embranchida dels normands, era bàsicament el basc, la llengua paterna del comte Sunifred (I) Almodir, l'Extraordinari⁹ i dels descendents de Remistany, fill del duc Eudes o Odó (I) d'Aquitània, oncle del rebel Waifré (Remistianus filius Eudone quondam ... Remistianus avunculus Waiofario)¹⁰ aliat del rei carolingi jueu Pipí el Breu i adversari del rebel Waifré, nebot seu. Algunes genealogies per a nosaltres molt encertades, suposen Remistany pare d'Asnar (I), avi de Galí o Galindus i besavi d'Asnar Galí, que fou comte de Cerdanya i Urgell en el primer quart del segle IX, succeït pel comte Sunifred Almodir, que devia heretar la seva legitimitat per part del seu pare el comte Borrell (I). Aquesta dinastia basca fidel als carolingis era qui dominava tot el Pirineu i foren els qui fundaren el casal reial d'Aragó i també el Regne de Navarra amb totes les implicacions polítiques posteriors que això comportaria mantenint al marge el casal català de Barcelona i del Principat català fins a l'any 1150 on la Corona d'Aragó i el Principat de Catalunya forjaren un destí comú per a la posteritat.

No podríem pas acabar aquest article sense citar almenys l'obra en dos volums dels professors i filòlegs Josep M. Nadal i Farreras i, Modest Prats i Domingo¹¹ on recollint tesis del cèlebre lingüista en llengües ro-

màniques Joan Coromines i Vigneaux¹² grans coneixedors del català, l'occità, el castellà, i la lingüística indoeuropea i àrbiga, tracten sobre el tema que ens ocupa en aquest article bo i coincidint en la importància de les dates i dels testimonis antics de la llengua catalana. Es pregunten sobre les causes de la retracció i desaparició del basc al Pirineu català, i sense coincidir en tot, sobretot perquè partim de premisses històriques diferents, estariem d'acord que el basc desaparegué del Pirineu català en l'època carolíngia (s. VIII). Per a nosaltres, la principal causa de la seva desaparició i retracció fou el canvi de dominis d'aquestes terres, sobretot dels comtats del Pallars, de la Cerdanya i de l'Urgell, que del casal basc (gascó) dels descendents de Remistany passà als descendents jueus i catalans del casal de Carcassona, de Bel·lo i els guillemides. Aquest canvi històric en el domini d'aquestes terres pirinenques fou el motiu principal d'aquest retraïment del basc no solament en terres catalanes ans en altres llocs del Pirineu on sota la influència catalana, entenguis, occitana, que era la llengua dominant de l'imperi carolingi, donà pas a altres modalitats i variants lingüístiques com l'aragonès antic i el castellà deixant el basc reduït a l'actual Euskal Herria i encara fins ben bé el segle XVII en algunes valls de difícil accés del Pirineu mitjà.

— Les dues pàgines inserides a continuació corresponen als *Sermens de Strasbourg* (*Juraments d'Estrasbourg*) folis 12v-13v (el primer és el f 12v ; i el segon és el f 13v) actualment guardats a la Secció de Manuscrits de la Biblioteca Nacional de París, codi: Latin 9768, dels anys 841-842. Dins de: *Nithardus, De dissensionibus filiorum Hludovici Pii libri quatuor* (1-18r), f 12v i 13v.

Contingut editat, transcrit i traduït per E. Steinmeyer, Berlin, 1916. Pàgines 82-83.

Els drets de publicació d'aquestes imatges enviades són adquirits per mi mateix. Podeu publicar-les i inserir-les en l'article amb bona resolució. El fragment que cito on es demostra que la llengua dels carolingis, concretament de Carles el Calb, era el català, es troba en la 2a imatge, el f 13v. Pàg 4 d'aquest article.

9. JOSEP BASTARDAS, *Els levites: El poder fàctic del territori comtal català*. Querol, Revista cultural de Cerdanya, núm. 26, Primavera 2020; i, JOSEP BASTARDAS, *La història dels fills del comte Sunifred i del bisbe i comte Salomó*. Ker, Revista del Grup de recerca de Cerdanya, núm. 13, Juny 2019.

10. ANNALES METTENSES (*Annals de Metz*) (607-806 d.C.)...

11. JOSEP M. NADAL - MODEST PRATS, *Història de la llengua catalana*. Vol. 1 *Dels inicis fins al segle XV*. Barcelona, Edicions 62, 1982.

12. Del famós i premiat autor del Diccionari etimològic i complementari de la Llengua catalana i de l'Onomasticon Cataloniae, així com del Diccionario crítico etimológico de la Lengua castellana, permeteu que mencioni la seva tesi publicada l'any 1931 sobre el vocabulari aranès i l'article *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó* (1990).

lodharius me & hunc fratrem meum post
obitum patris nostri insecutando usque ad hunc nec
tione delere conatus fuit. Nos autem cum
nec fratrem nostrum. nec christianum. nec quolibet
ingenium salua iusticia. ut pax inter nos esse
sed uiuere possit. eandem coacti rem ad
uictum omnipotentis dei decimus. ut suo
iuri. quid cuique deberet. contenti esse
mus. In quo nos sic nostris per misericordiam
dei uictores occidimus. Is autem uictus
una cum suis quo ualuit secessit. Nunc
aero fratre. Amore correpti. nec non
de super populum christianum conpassi. persequi
atque delere illos nolumus. Sed hac
rem sicut & antea. ut saltem deinde
eiusque sua iusticia celeretur. manda
uimus. At ille posthac puerorū
ut iudicio diuino. sed hostile manu
periret me. & hanc fratrem meum.
persequi non cessat. Insuper & populum
nostrum incendit. rapinis. oculisque
deuastat. Quam obrem. nunc neces
sitate coacti conuenimus. Et quoniam
denique stabili fide ac firma fraternitate
dubitare credimus. hoc sacramentum inter nos
inconspectu uro. iurare decreuimus.

Non qualibet iniqua cupiditate illecebram
agimus. sed ut eorum fides nobis uro
ad uitio quicquam dederit. de comu
ni profectus simus. Si autem quod absit
sacramentum quod frater meus iurauerit uiola
re presumpserit. a subdicatione mea. nec
non a iuramento quod mihi iurastis.

13
unū quēq; uirū absoluo. Cuius karolus
hanc eade uerba. romana lingua perosset
Lodhu uirū qui maior natu erat. prior
hanc deinde seuerius uerba restituit.

Pro deo amor & pro christiani populo & nostro comuni
saluamēto. dist. di. in a uant. in quatuor
fuit & podir. medunat. si saluamēto.
est. in con fratre karlo. & in ad iudha.
& in ead huna. cōsa. sicut om. p. dret. son
fratru saluamēto. Ino quid il. miatre
si fazet. Et ab lud her. nul. plaid. niqū
prindru. qui meon. uol. est. meon fratre
karlo. in damno sit. Quod cū. lodhu uirū
explet. karolus. ead. di. lingua. sicut
ead. uerba. restituit. est.

In godot. minna. indunber. xpa. uir. solcher.
indunber. belherogalunsi. fortibet
moda. ge. fram. mor. dēto. framlo. mir. goe.
geuunt. ei. indunad. h. surgit. solchal. d. h. uir.
An. minan. brud. her. sō. sō. man. m. rē. uir.
finan. bruber. sal. ind. uir. uir. rē. m. g. sō.
maduo. in. d. m. g. l. uir. rē. in. rē. in. uir.
h. m. g. n. g. g. a. n. g. a. s. h. m. n. a. u. u. l. l. o. n. u. o.
et. c. a. d. h. e. n. u. e. r. h. e. n.

Sacramentum autem quod uterque populus
quique propria lingua restituit est.

Romana lingua sic se habet. Si lodhu
uirus sacramentum. que son fratre karlo
iure conseruat. Et karlus inconstanti
desio patris non loquatur. si uirum non
uita possit. nemo nemo cui eo recurrat
uita possit. in nulla a iudha. contra lodhu
uirus. nullo. uir. Teudis. aut. lingua.

modus
fratrum
V. l. x. y. lingua

g. a. t. e. r. m. u. r.
p. r. i. m. a.
p. r. i. m. a.
a. l. l. e. m. a. n. t. e.
l. i. n. g. u. a.

De dos fulls clandestins desconeguts

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

No voldria deixar passar -quan es compleixen cinquanta-cinc anys- per recordar la sortida de l'Abat de Montserrat Aureli M. Escarré a Itàlia, i de com entre altres coses, es van confeccionar dos fulls clandestins poc coneguts actualment. A mi em van arribar clandestinament, és clar, i eren part de la campanya a favor de l'Abat, començada a partir de les seves declaracions a *Le Monde*, el 1963. La seva sortida de Montserrat per pròpia voluntat fou per auto exiliar-se a Viboldone, un monestir italià de monges benedictines. Qui va confeccionar els dos fulls clandestins no coneixia, és clar, tots els detalls d'aquest afer. El que prevalia, de fet, era aprofitar el que podia ser una venjança o una represàlia per denunciar que l'Abat havia marxat el 1965 i que l'antifranquisme estava amb ell i li donava suport polític. Després, amb els anys, s'ha escrit molt i s'ha denunciat també les difícils situacions que es va patir al Monestir de Montserrat i que no eren fàcils d'assimilar per aquells que només tenien constància dels fets més periodístics i polítics, com la crema del casal de Montserrat del carrer dels Arcs de Barcelona pels falangistes, i a on s'hi ubicaven els agrupaments escoltes de la Mare de Déu de Montserrat i el de l'Abat Marcet. Cal recordar que la revista Serra d'Or sortia sota la protecció del Monestir de Montserrat, i que el Cavall Fort ho feia amb l'ajut de algunes diòcesis catalanes. Actualment, el Serra d'Or ha arribat a publicar 750 números i el Cavall Fort, 1.500. Però molt poca gent va saber dels dos fulls clandestins rudimentàriament confeccionats. Si es tractava de fer saber la notícia de la marxa de l'abat a l'estranger per dissidències polítiques (eclesials i socials) i com el franquisme es venjava indirectament de les manifestacions que l'Escarré havia fet el novembre de 1963 al diari francès *Le Monde*, el resultat va ser negatiu, perquè els fulls no es van poder llançar com es pretenia. Ara, la resposta política de l'oposició es mostrava almenys amb un parell de fulls confeccionats a mà, per protestar i per

denunciar-ho. Quan els vaig rebre en un sobre vaig quedar molt parat, entre altres coses perquè els dos fulls de mida de mig foli, fets a mà, amb un tampó manual amb lletres de motlle, expressaven simplement dues idees clares: *"L'Abat Escarré ha estat expulsat del país, exigim el seu retorn immediat"*(sic) I l'altre hi deia: *"Volem l'Abat Escarré a Catalunya. Visca l'Abat!"*. Els fulls "impresos" a mà, en tinta negra, només ho eren en una sola cara i més tard he sabut que se'n van confeccionar deu mil. Si bé la situació a Montserrat era complexa i de difícil assimilació per a aquells que no teníem constància de les baralles i dels posicionaments en contra i a favor de l'Abat Escarré, després he sabut de com difícil era la convivència dins de la comunitat del monestir benedictí. S'han escrit llibres, s'han donat opinions a favor i en contra, han circulat articles de monjos que explicaven els punts de vista històrics de les circumstàncies que propiciaren els canvis produïts dins de la Comunitat, etc. Pels promotors d'aquells pamflets, tots aquests problemes interns els eren desconeguts; per a ells, probablement, el que contava era la repressió franquista en contra de l'Abat i, per descomptat, el reconeixement polític a l'Abat. Però les coses no van sortir com s'havien programat. I molts anys després vaig saber que els deu mil fulls que havien de ser llançats als carrers més cèntrics de Barcelona, per impossibilitat de fer-ho, es van anar guardant fins que la notícia que expressaven els fulls va quedar obsoleta i es va decidir - em van dir- de cremar el material. Jo he vist els dos únics fulls que es van guardar com a mostra. Són l'expressió d'una clandestinitat molt poc experimentada, però amb molta voluntat política. Els fulls, fets a mà, un a un, expliquen moltes coses d'una joventut que col·laborava amb partits clandestins i que volien donar testimoni d'un pensament polític ben representat en l'antifranquisme. Finalment, es va saber que l'autoria era de joves formats en grups escoltes, algun d'ells de l'Aliança Popular d'Esquerra Socialista

(APES), que havien fundat J. M. Piñol, Ramon Bastardes, Max Cahner, Fèlix Sogues, Ramon Puiggros, entre d'altres. I no ens pot pas estranyar. La llàstima és que no es van repartir. La clandestinitat de vega-

des té aquestes contradiccions. Demanar el retorn de l'Abat Escarré, com a exiliat, era just i necessari, com ara ho és demanar l'amnistia pels encausats i exiliats polítics. I jo la demano també.

**L'ABAT ESCARRÉ HA
ESTAT EXPULSAT DEL
PAÍS.**

**EXIGIM EL SEU
RETORN INMEDIAT !**

**VOLEM L'ABAT
ESCARRÉ A
CATALUNYA.
VISCA L'ABAT !**

Les pintures murals de l'església de Sant Climent de Talltorta

FRANCESC MIRALPEIX VILAMALA (*)

Un programa doctrinal a l'època del barroc

Ho esmento en el pròleg de l'edició del llibre dedicat a les pintures murals de Sant Climent -una iniciativa de l'Ajuntament de Bolvir, la Diputació de Girona, el Bisbat d'Urgell i l'Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural- a través d'una cita de John Berger, que diu el següent: "Només veiem allò que mirem. I mirar és

un acte voluntari". Sant Climent de Talltorta ha estat, durant molts anys, un de tants racons del nostre país -i més encara d'aquest extens rerepaís nostre- que atresoren conjunts de gran interès patrimonial que això, no obstant això, han passat molt desapercebuts, ja sigui per la dificultat d'accedir-hi, per l'estat de conservació, per pertànyer a un determinat corrent estilístic (en aquest cas barroc) o per una desatenció històrica de les nostres institucions a l'hora de promoure determinat patrimoni. Cal afegir-hi, també, que les nostres històries de l'art i del patrimoni han emergit d'una mirada molt urbana, per no dir que segurament tots plegats som hereus d'una educació noucentista basada en els pilars de la mediterraneïtat i dels orígens medievals de la nació catalana que ha fet que tres segles d'història cultural catalana, des de la fi del segle XV i fins a mitjan segle XIX, hagin passat sense pena ni glòria, com una vergonya a evitar i que, siguem sincers, continua perpetuant-se en algunes institucions cabdals del nostre circuit museològic. Però mirar és un acte voluntari i, quan mirem amb atenció, descobrim que sota l'oblit de les capes de calç de la història hi ha relats que no només parlen d'un determinat gust estètic, sinó que són portadors d'històries que ens ajuden a comprendre com eren, com vivien i com sentien els cerdans que, a principis del segle XVIII, s'encomanaven davant del cicle pictòric de Sant Climent.

D'ençà de la seva redescoberta, fou considerada la capella Sixtina cerdana i una de les joies del Barroc

Les pintures murals de Sant Climent de Talltorta

— Francesc Miralles Vilanova

popular de Catalunya. Exageracions al marge, l'explicació dels apel·latius descansa en l'abundància de decoracions i escenes en un espai tan reduït i en el caràcter artesanal del conjunt pictòric de parets i voltes. En el llibre, dedicat al conjunt de pintures m'hi refereixo com espai privilegiat per a copsar-hi la utilització de l'art com a poderós instrument doctrinal, en el sentit que el conjunt era -i continua essent- una suggestiva Bíblia visual per a il·lustrats. En el temps de la valoració del patrimoni cultural i de l'art sacre, Sant Climent de Talltorta, admetem-ho sense pors, és un dels millors aparadors de l'art i la cultura barroques populars del Pirineu català.

Abans d'entrar a explicar els aspectes més rellevants del cicle, situem-nos mínimament en l'arquitectura de l'església Sant Climent. Es tracta d'una petita edificació d'una sola nau, de planta rectangular i amb coberta de dos aiguavessos, construïda uns anys després de la Guerra dels Segadors, el 1667, segurament substituint una edificació anterior que s'ha suggerit que pogués tractar-se de l'antiga parroquial romànica de Santa Fe de Talltorta. L'absis és de perfil pentagonal i orientat al nord-est. L'accés al temple és a través d'un portal d'arc de mig punt dovellat situat al centre del mur sud-est, davant del qual s'hi emplaça el cemen-

tiri o sagrera -vull fer notar que caldria reconstruir de nou l'esvoranc que s'hi ha fet per buscar la dovella dintre del mur. Dins de la nau, al costat de l'evangel·li (mur nord-oest), s'hi obren dues capelles de planta rectangular. Al costat de l'epístola (mur sud-est) hi ha una única capella en el tram de la nau més proper a la capçalera, també de planta rectangular. El campanar s'eleva per damunt d'aquesta darrera capella i és de planta quadrada i coberta piramidal o de cucurella. Aquesta banda del presbiteri també acull una sagristia espaiosa que assenyala clarament una necessitat més tardana d'ampliar l'espai reservat al revestiment dels sacerdots i a la custòdia dels instruments litúrgics. Com és habitual en la major part d'esglésies del Prin-

cipat, als peus de la nau hi ha el cor, que ocupa un tram curt de la volta. A sota del cor, aixoplugada dintre d'un estret nínxol quadrangular, hi ha emplaçada la pica de les fonts baptismals.

La particularitat de Sant Climent, com s'ha dit, resideix en la conservació d'una rica epidermis pintada que s'estén arreu del seu interior. Realitzades al tremp, una tècnica molt usual en la nostra geografia artística,

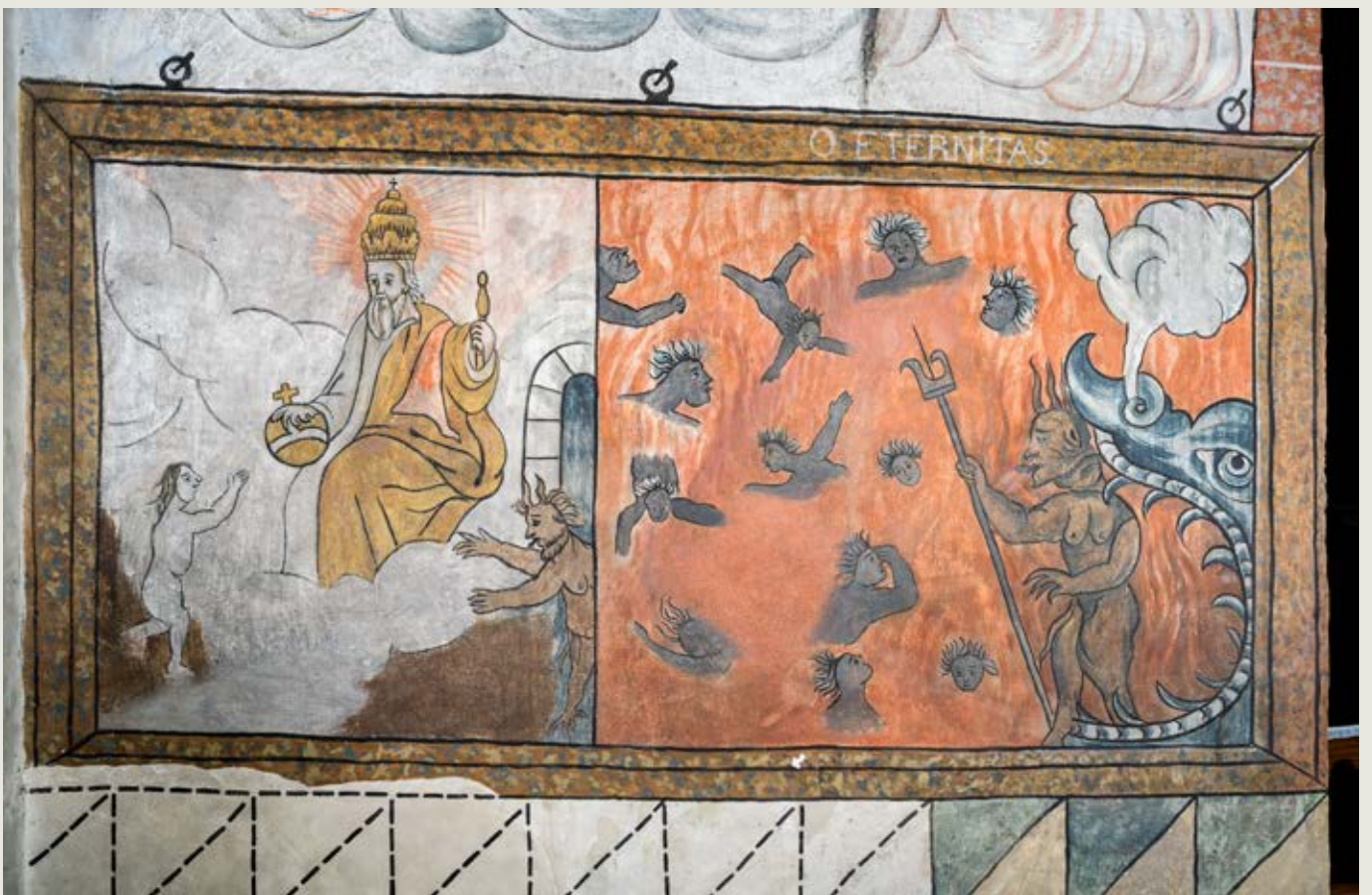

les pintures han estat recuperades i restaurades en diverses fases d'actuació entre 2004 i 2011. El repertori és un ric i extens mostrari de motius que van des de sanefes amb temes vegetals o columnes salomòniques en *trompe-l'oeil* a representacions figurades d'episodis bíblics i evocacions de sants i de la Mare de Déu. Aquesta decoració va ser executada durant l'episcopat urgellenc del bisbe Simeó de Guinda i Apeztegui (1714-1737), segurament pels volts de 1718-20. La vistositat del conjunt no amaga, però, que hi manquen els retaules que presidien els altars de cadascuna de les capelles laterals i el retaule de l'altar major, que senyorejaven el presbiteri de capçalera poligonal i voltes ogivals. Tot i que s'havia suggerit en alguna ocasió que hi hagués participat el taller de Josep Sunyer i Raurell, un actiu mestre escultor que també havia fet alguns dels de Llivia, Puigcerdà o Font-romeu, no n'he trobat la constatació documental. En qualsevol cas, retaules i pintures formaven un ric programa iconogràfic encaminat a transmetre al fidel una lliçó catequètica molt suggestiva.

La densitat de colors i escenes que s'estenen com un llençol per cada racó aclaparen el visitant i l'endinsen en un espès i embriagador aparador de la religiositat de l'època. En realitat, s'assisteix al poder evocador d'un programa iconogràfic que actua com un gran rebost d'imatges suggeridores que menen el fidel cap a lectures d'arrel contrareformista sobre el destí, la Salvació i el paper de l'Església en tot plegat. Aquest ric programa, expressat a través d'imatges simples i senzilles realitzades per artesans de la pintura, permet acostar-nos a la comprensió dels cultes canviants i a les necessitats espirituals dels qui el van rebre i de les intencions de qui el va idear. Justament, la presència d'una representació de sant Valentí al capdamunt del cor suggereix que darrere de tot plegat hi devia tenir un paper molt rellevant el prevere Valentí Vergés, que governava la parròquia en aquells anys. La presència de dos medallons en la base de dues columnes salomòniques, una al costat de la capella del Roser i l'altra al costat de la capella del Sant Crist, amb textos al·lusius a la concessió d'indulgències plenàries, és indicativa del guiatge espiritual de fons del bisbe Simeó de Guinda. Cal fer notar, en aquest sentit, que el conjunt s'ha d'entendre com una eina narrativa pensada per a la instrucció i catequesi del fidel, un aspecte que amoïnà al bisbe i que es fa ben present en els seus escrits. Per

això, Sant Climent de Tal·lort és un exemple de com la rudesia de les habilitats d'uns artesans se sotmet a l'assoliment d'un missatge catequètic.

Rere l'aspecte amable i d'aparent senzillesa de les pintures, doncs, s'hi amaga un programa iconogràfic molt pensat i sofisticat, que centra l'interès a completar els principals cicles cristològics i marians -les capelles del Sant Crist i del Roser-, però sobretot en presentar una extraordinària reflexió sobre la Salvació del creient i el paper que hi té l'Església com a mitjancera. Havia de ser, a més, un comitent molt ben format per guiar als artesans en els temes i els cicles, alguns de tan imbricats com els al·lusius a la Bona Mort, al destí o a les profecies d'Isaïes. La insistència en la promesa de Salvació, renovada en el sacrifici eucarístic -les columnes salomòniques que envolten la nau amb pelicans i pàmpols de raïm-, s'inicia a la capella de la Bona Mort, tot just davant per davant de la porta que ens acull amb una àliga bicèfala que remet a la dinastia dels paleòlegs i, per tant, al llinatge reial. Del seu espai més intern n'emergeix una representació del Purgatori i del Cel i l'Infern en forma de quadres simulats, al capdamunt de la volta dels quals apareix la Mare de Déu davant la Santíssima Trinitat en el seu rol d'intercessora. A la paret exterior, per damunt de la nau, hi ha un dels espais més complexos i evocadors de tot el conjunt: un llit mortuori compost per dosser, canelobres i coixins amb un cos amortallat amb sudari blanc i una creu negra damunt del pit. A cada banda i banda del llit, hi ha representades una corona i una mitra sobre dues túbies creuades, al·lusives al poder terrenal i espiritual del bisbe. Per damunt d'aquesta representació n'emergeix una altra al·lusiva als himnes profètics d'Isaïes, un ancià flanquejat per un àngel al costat esquerre i un dimoni al seu costat dret. L'ancià, amb el rostre arrugat, es repenja en un bastó i sosté una calavera amb la mà esquerra. A la part superior, una mà celestial (la *Dextera Domini*) sosté un cordó -un fil d'or?- amb el qual lliga el personatge, com si fos el fil d'un titella. En un registre inferior, una altra mà apareix pel costat esquerre amb unes tisores que simulen el gest de voler tallar el cordó, amb una inscripció pintada on es llegeix: «ISAYAS / CAP 40». S'hi evoca la promesa de Salvació i el càstig diví per aquells qui se'n desvien. En aquest nou èxode, Javhé portarà les ànimes cap a la Terra promesa guiats per la mà d'un Déu que els alliberarà de l'esclavitud i

del dolor, un Déu que ara es revelarà misericordiós i acompanyarà el seu ramat com un bon pastor. Per si l'al·legoria de la Salvació no era prou intensa i sofisticada, a l'altre costat de la nau s'hi representa el *Judici final* mitjançant tres registres narratius superposats i una psicòstasi o *Judici de l'ànima*, que aquí es representa mitjançant l'Apocalipsi de sant Joan, que com és sabut descriu que les ànimes seran jutjades pels fets registrats al llibre de la vida.

A ulls d'uns feligresos poc avesats a les imatges, la força evocadora de les escenes havia de ser corprenedora i extraordinàriament suggestiva. Si a la paret de davant, el cicle de la mort passava per la comparació del Purgatori amb l'Infern i pel recordatori del destí de les persones en el fràgil fil de la vida de Javhé, en una al·lusió clara al destí guiat per Jesús en el camí de la Salvació i la Vida eterna, revelada per Déu i orientada per l'Església, a la paret d'enfront s'esdevé la contemplació apocalíptica del Judici Final, en una Bíblia visual per a il·letrats, evocadora i terrorífica i alhora suggestiva i captivadora. No és cap exageració afirmar, en aquest sentit, l'existència d'una tensió i d'una aparent incompatibilitat entre un programa iconogràfic tan complex i uns recursos plàstics tan limitats per dur-lo a terme. A Sant Climent de Talltorta, l'esquematisme de les representacions figurades i el sotmetiment d'aquestes a una decoració vegetal i fitomòrfica, molt abundant i expansiva, posen una vegada més de relleu la idea que allò que hi prevalgué fou la vistositat del conjunt en consonància amb els retaules de les respectives capelles. És molt probable que el detonant d'aquesta opció embellidora tan efectista tingués a veure amb una qüestió de viabilitat econòmica. Les maneres adotzenades i expeditives, la clonació de plantilles, la resolució apressada de figures i escenaris, el disseny maldestre i pla de les figures, etc., dibuixen clarament un producte de baix cost que, això sí, resolva les necessitats d'abordar un sofisticat conjunt a preu assequible per les aspiracions d'un prevere d'una petita comunitat rural. A pocs quilòmetres de Talltorta, a l'església parroquial de Mare de Déu dels Àngels de Llivia, el mateix obrador hi representà unes escenes de temàtica carmelitana molt més reeixides i ambicioses. La destrucció dels arxius parroquials de Talltorta i Llivia, on segurament degueren enregistrar-se aquests tipus de pagaments de baix cost, impedeix anar més enllà en la recerca actual de l'autoria dels decoradors. Així

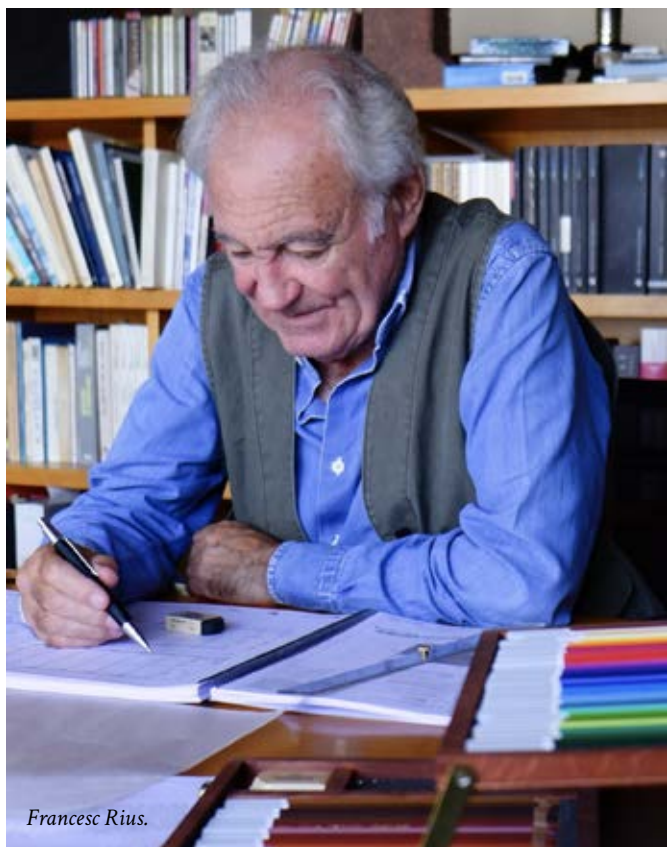
i tot, el desplegament dels recursos ornamentals ens indueix a pensar que poguéu tractar-se d'un mestre o uns mestres dauradors, atesa la seva habilitat en els registres decoratius florals i vegetals. Aquells anys tenim documentats, entre la Seu i Puigcerdà, el daurador Joan Gili, que el 1695 va daurar el retaule del Carme de Puigcerdà; el daurador Joan Coch; Francesc Basil, de Vic, responsable del daurat del retaule major de Llivia; i una llarga llista que inclou també dauradors afins al taller d'escultura dels Sunyer, com Fèlix Escrivà i Josep Vigueta, molt actiu fins al 1722 i instal·lat a Puigcerdà, o Josep Soler. Pel que fa als pintors que deambulaven pel territori aquells anys tenim registres de la presència de Josep Fabra, que treballà als funerals del prior del monestir de la Mare de Déu de Cornellà; Antoni de Sadorna i de Segarra; el pintor Isidre Ribot i un enigmàtic Lluís Kimberch, que el 1698 figura a Puigcerdà. I cal no oblidar, en darrera instància, el daurador anònim que va treballar en el retaule major de Sant Climent, entre 1716 i 1720. Aquest, segurament, és el millor candidat.

**MIRALPEIX, Francesc (2021), Les pintures murals de Sant Climent de Talldorta, Girona, ICRPC, Documenta Universitaria. Universitat de Girona/ Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural*

FRANCESC RIUS arquitecte a Cerdanya

BERNAT BASTARDAS LLABOT*

Francesc Rius.

Després d'una dècada de treball intens construint la Barcelona olímpica, i formant part de l'equip que va construir la Vil·la Olímpica, com també amb obres tan conegudes com el Velòdrom d'Horta (Premi FAD, 1984) o el Palau d'Esports del Badalona (Premi MIES VAN DER ROHE, 1992), l'arquitecte Francesc Rius i Camps (Esparreguera, 1941) s'instal·la a Bolvir, un poble poc conegut encara pels barcelonins, però que ell i la seva família ja havien descobert feia anys. Aquesta obra en la qual entén i reinterpreta l'arquitectura tradicional de la Cerdanya fugint de l'estil xalet alpi que sovinteja a la zona li suposarà el Premi FAD d'Arquitectura el 1991. Avui, ens rep al seu estudi, situat al reconegut bloc d'habitatges de Coll del Portell a Barcelona, el qual també firmà el 1976. Hem pogut parlar de la seva experiència com a arquitecte a la Cerdanya i apropar-nos a la seva obra construïda amb habilitat tècnica, alhora que una gran sensibilitat i respecte per la tradició local. Cridat per Oriol Buhigas va ser pro-

fessor de l'Escola Tècnica d'Arquitectura i juntament amb d'altres especialistes va impartir un racionalisme modern en la base de les estructures arquitectòniques:

- Com vas descobrir la Cerdanya? Abans del túnel no era tan fàcil arribar-hi.

Fa 65 anys quan en tenia 15, amb tren i després vam pujar a l'estany de l'Orri amb els Escoltes; ens hi va apropar el camió de la llet. Ens vam quedar en un camp d'estiu al refugi on vivia el Kilian Jornet! De més gran, vaig tornar-hi buscant-hi una casa antiga: tot i ser arquitecte, això de fer una casa nova no m'interessava, no buscava un solar.

- Explica'ns com et vas apropar a les arquitectures tradicionals?

Amb el Manel Brullet ens havíem comprat una casa a Maià de Montcal i l'havíem arreglat junts, però més endavant vaig tornar cap a la Cerdanya buscant-ne una per a la meva família, però cap m'acabava de convèncer. En vaig veure moltes. Devia ser cap a finals dels 70, la meva germana, la il·lustradora Maria Rius, es va fer una casa a Bolvir i els vaig fer els primers esbossos. Just al costat de la seva havia quedat un solar retallat que ningú volia, complicat i allargassat d'uns 50m x 10m, resseguit per una paret de pedra natural. Hi vaig veure el lloc adequat per fer casa nostra, s'havia acabat buscar una casa antiga. Gràcies a la flexibilitat de la normativa, vaig poder fer la casa. Avui hauria resultat impossible. Cal destacar que moltes de les obres realitzades ho van ser amb la col·laboració del seu germà Pere com a arquitecte tècnic.

- Bé, la casa de Bolvir és pionera en el retrobament de l'arquitectura de la Cerdanya. Què recuperes de la tradició i quins elements aportes venint de l'escola d'arquitectura de Barcelona, moderna i amarada del racionalisme?

L'estructura no té res a veure amb l'arquitectura tradicional. En canvi, la casa agafa geometries res-

pectuoses i no gaire voluminoses. Vam tenir la sort de poder utilitzar pedra de Bolvir, l'última casa que va poder fer-ho! La pedra de la casa i la del terreny eren la mateixa.

Per a la casa vaig utilitzar elements de disseny industrial, com la xemeneia raconera del Miguel Milà, però la vaig col·locar al mig de la sala per poder tenir una finestra a banda i banda per veure les vistes amb el foc al mig, com amb les vil·les de Palladio. El mateix Milà se'n va sorprendre quan va fer de jurat als premis FAD, crec que en part me'l van donar per això.

- **És difícil construir aquí dalt? Els hiverns són durs (potser abans, més).**

Els solars orientats a sud sempre ajuden, de fet mai s'ha glaçat. Vaig aprofitar la paret de pedra natural per enganxar-nos-hi i resoldre la paret nord, que ajuda a regular les temperatures, a més d'incorporar la casa en el paisatge. En aquell moment, s'estaven fent molts projectes a la Cerdanya. Hi havia constructors, però tots estaven ocupats. Em va tocar anar demanant a diversos industrials per fer diverses parts. L'estructura la vam portar en un camió desmuntada, com un mecano. En tres dies ho van tenir muntat. El meu germà em va fer les parts de fusta que havia dissenyat, les finestres d'alumini les van portar d'Alemanya, tenien un to verdós, com els reflexos de la pedra... Uns sis o set industrials, coordinar tot això va ser el més complicat. Un temps més tard, juntament amb el meu germà Pere, vam construir un petit bloc de pisos a Bellver de Cerdanya.

- **El teu centre de natura a les Planes de Son a Son del Pi és molt conegut per la idiosincràsia i la resolució de tot el conjunt, el sostre de la qual forma part del paisatge com a prat d'herba integrat i la resolució de les finestres, però ja no és a la Cerdanya. Algun projecte d'aquesta envergadura l'has feta a la vall?**

Vam fer un concurs per la casa-club del golf de Fontanals. Va ser una cosa molt divertida, ja que vam descobrir que aquí no només s'utilitzava la teula de pissarra que tots tenim al cap, sinó que també s'utilitza teula plana ceràmica, la vermella. A la maqueta es pot veure com utilitzàvem les dues

solucions. Va acabar guanyant la proposta del Josep Mias, bastant espectacular.

- **A Gorguja et van demanar una casa com la de Bolvir. Pels arquitectes ens és fàcil entendre perquè no podem fer dues cases iguals i més en solars tan diferents. Quines són les premisses que comparteixen els projectes, però per què s'han resolt de manera tan diferent?**

El client volia una casa austera i va trobar que la que havia fet a Bolvir era exactament el que volia. Però, és clar: el terreny no tenia res a veure, era pla i en un entorn natural. Les finestres d'alumini, la pedra natural i, per tant, la resolució de les façanes era la mateixa. Aquesta vegada ja no vaig fer una estructura de ferro, vaig tenir l'avantatge que el mateix client era constructor i estan molt ben resolts els detalls com la cantonada. La casa s'obre a les vistes des de cada part de la casa, fins i tot a la dutxa pots contemplar la vall sense que et vegin.

La Cerdanya, per a Francesc Rius, té la tranquil·litat i bellesa que una persona dedicada a pensar i repensar com viure i no desfer l'entorn és enormement encoratjadora, llàstima que no tothom ho ha copsat igual i la cultura patrimonial n'ha quedat molt tocada.

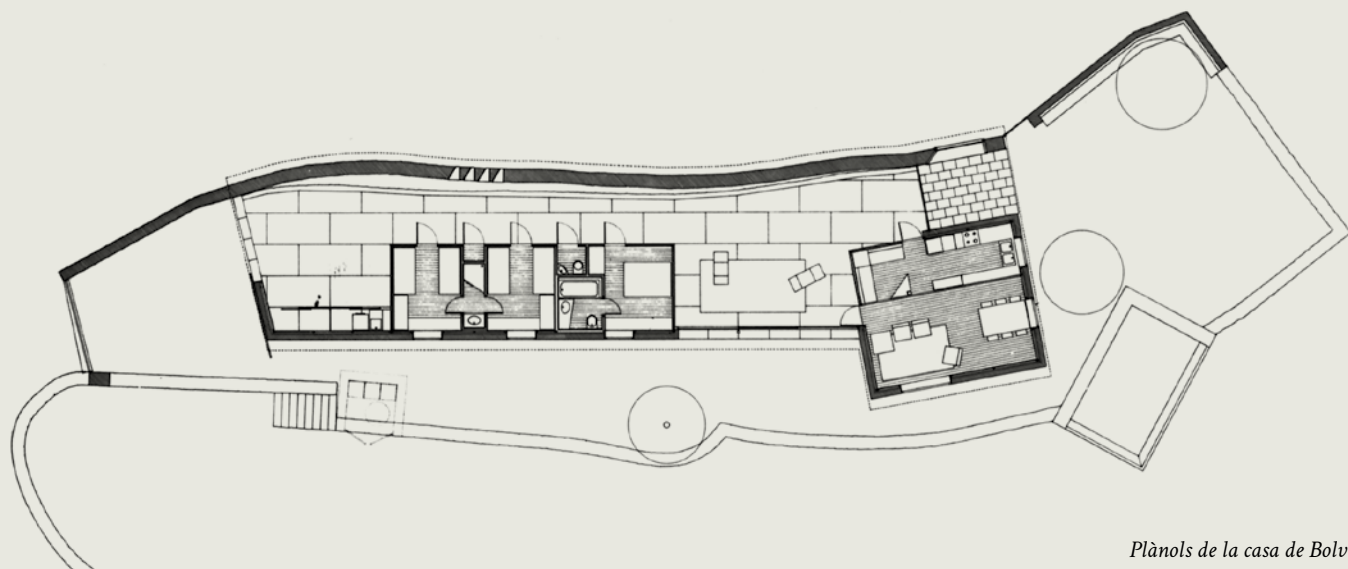
De les seves obres i activitats més importants cal destacar la seva docència al costat d'Oriol Bohigas (1925-2021) com a professor de projectes de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. La seva pràctica professional, juntament amb Esteve Bonell i Josep Maria Gil ha estat reconeguda internacionalment. Entre les obres ja esmentades cal afegir el Parc de l'Espanya Industrial (1985), el Centre Penitenciari Can Brians (1986-1991), la capella i l'auditori del Cementiri de Collserola (1991-1992), el Centre de Natura de Planes de Son (1998-2002) i el Nou Hospital de Sant Pau a Barcelona (2010).

Nascut a Esparreguera, Francesc Rius Camps, és un dels onze germans fills d'un ebenista i una mestra republicana, i tots ells interessats per l'art, la il·lustració, l'arquitectura, i la teologia...

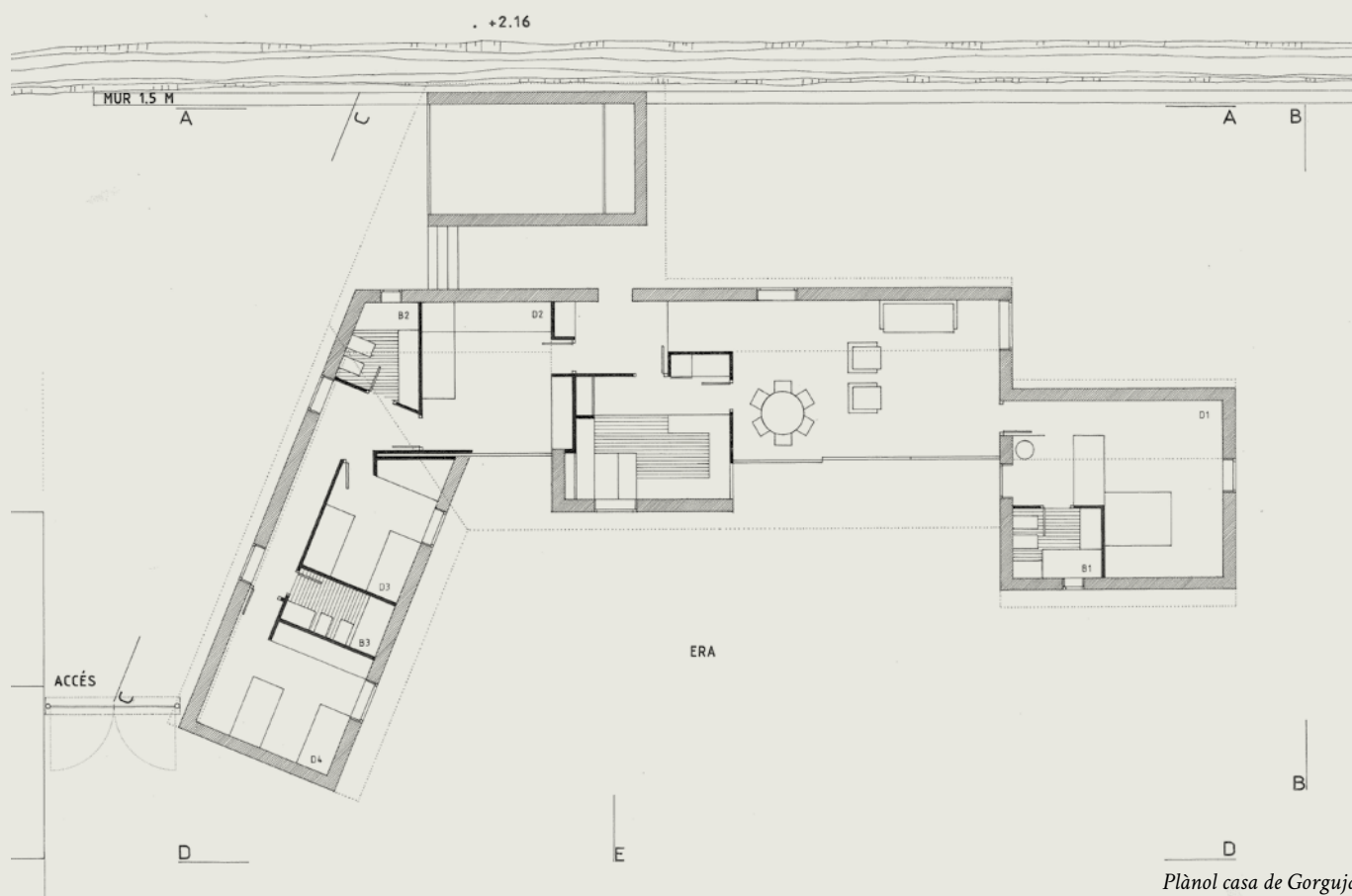
Ens acomiadem amb una encaixada de mans i un somriure molt amable.

Agraïm la col·laboració d'Otger Rius i Fina

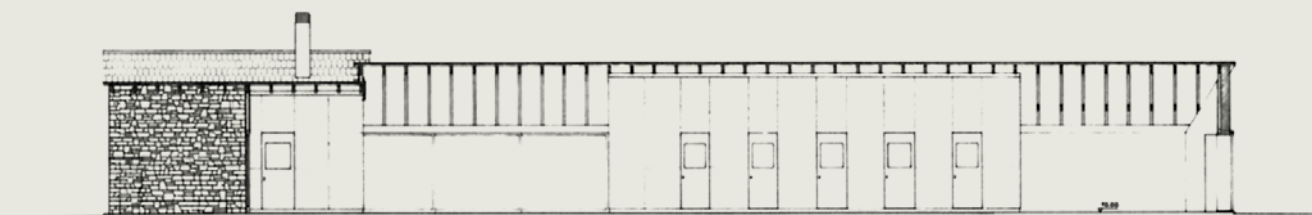
**Arquitecte*

Plànols de la casa de Bolvir

Plànol casa de Gorguja

Plànol casa Bolvir

Casa Gorguja.

Casa Bolvir.

Casa Bolvir.

Planes de Son.

Casa Bolvir.

Planes de Son.

Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya...

MARTÍ SOLÉ I IRLA

CUATRO EN LA FRONTERA

L'any 1957, Puigcerdà i bona part de la Cerdanya, van viure un enrenou amb l'arribada del director de cinema madrileny, establert a Barcelona, Antonio Santillán Esteban. L'acompanyaven el seu equip de càmeres i altres tècnics, així com també els actors i actrius, algun d'ells estrangers, que haurien de prendre part en la filmació de la pel·lícula de cinema negre titulada: "Cuatro en la frontera". Probablement la més emblemàtica de les rodades a la Cerdanya. Cal dir que, inicialment, el títol previst pel film era "Interpol".

El llargmetratge comença amb la notícia de l'atracament a París, d'un furgó del Tresor Nacional Francès que transportava un important carregament de lingots d'or. La Interpol sospita que el botí podria travessar la frontera pirinenca i entrar a Espanya. Per la seva part, la policia espanyola envia des de Madrid l'inspector Sancho a Puigcerdà, on s'infiltra com a peó en una serradora propietat d'en Rafael, terratinent de la zona. Un cop allà, conviu amb tota classe de persones entre les quals destaca en Javier, un estrany individu que en lloc de treballar es dedica a parlar amb la

Isabel, dona d'en Rafael o amb la seva germana Aurora. Aquest comportament li porta més d'un enfrontament amb en Félix, malhumorat però noble encarregat de l'empresa. En Sancho contacta amb el Abuelo i entra en una quadrilla de contrabandistes per passar un carregament, tot convençut que podria ser l'or de París. Però malauradament només es tracta d'una petita càrrega de cafè. Una nit que a casa d'en Rafael no hi ha ningú, en Sancho aprofita per entrar-hi per tal de fer-hi un escorcoll, i troba una capsa de carbons per a les cabines de cinema que el fa sospitar. Poc després es dirigeix cap al parador de la carretera on tot sovint hi ha en Rafael. Un cop allà, veu com en Rafael rep un paquet de les mans d'en José, un empleat seu força malcarat. En Sancho els vol detenir, però és apunyalat per l'esquena. En Javier, que és en realitat un inspector de la Interpol vingut de França, ha vist l'escena i arriba just a temps per escoltar les últimes paraules d'en Sancho. Poc després, en Rafael, carregat de zels, mata la Isabel, la seva dona, que volia escapar-se amb l'or. Acorralat i sense possibilitat de fugir, en Rafael s'enfronta amb en Javier que l'acaba detinent. Les últimes imatges del film són per la parella formada per

en Javier i l'Aurora, amb la simpàtica complicitat de "el Abuelo".

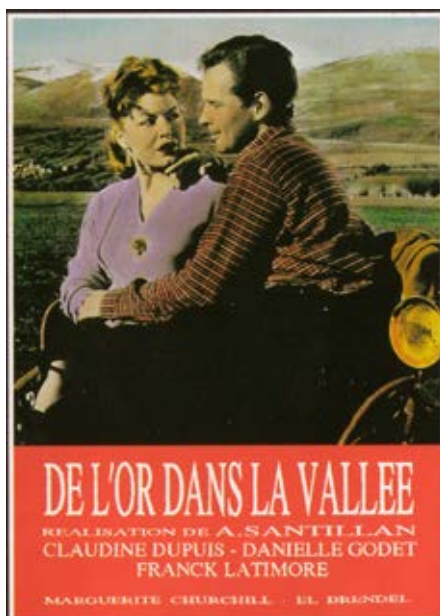
Els actors i actrius que hi van intervenir foren de la més diversa procedència: el nord-americà Frank Latimore (Javier), l'italià Adriano Rimoldi (Rafael), l'alemany Gerard Tichy (Julio), les dues franceses Claudine Dupuis (Isabel) i Danielle Godet (Aurora), i els espanyols, Armando Moreno (Sancho), Juan de Landa (Félix), Julio Riscal (Perico), Miguel Ligeró (el Abuelo) i Estanis González (José).

En la versió en llengua castellana, els doblatges dels protagonistes estrangers es feren als Estudis Parlo Films de Barcelona. Els actors de doblatge foren: Manuel Cano, Alfonso Santigosa, Joaquín Díaz, Rosa Guinón i Carmen Lombarte entre d'altres.

Des de les primeres seqüències del llargmetratge, podem observar diversos veïns de Puigcerdà, alguns d'ells membres del grup local de teatre aficionat, que ocuparen treballs d'extres. Entre d'altres, podem reco-

nèixer: Pau Campà (a la fila d'obrers), Miquel Ciordia (a l'escena dels obrers sopant i també a cavall; a més, va doblar amb el cavall a Frank Latimore), José Legido (propietari o encarregat de l'hostal), Francisco Quereñcia, Antonio Martínez "Antolín" i Teófilo Martínez (de llenyataires al bosc), Josep Llanas (propietari del Cine Círculo), Felisa Ortiz (Dolores, la serventa a qui li demanen que ja pot servir el sopar), María Prieto i Antonia García (les dues nenes), Juan Navarro (un dels traginers) i Ramón Samarà (Antonio, l'encarregat del Parador.) També hi va fer el seu paper (en l'escena del camió) un gos de cal Padreny que responia al nom de "Pillo".

En el film, podem veure com les escenes exteriors es van rodar en paisatges naturals del Baridà, a les muntanyes de Guils i de Vilallobent i al Pla d'Enveig. Les seqüències urbanes, a diferents indrets de la vila de Puigcerdà: estació del ferrocarril, carrer del raval de les Monges, places de Sta. Maria i dels Herois,

carrer Querol, serradora del Pont de Sant Martí. A Bolvir: mas d'Aransó. Guils de Cerdanya: capella de Sant Martí d'Aravó. La Guingueta d'Ix: actual plaça de Catalunya. Age: mas Florensa. I Vilallobent: afores del poble i pont. Els interiors corresponen al mas d'Aransó de Bolvir, mas Florensa d'Age i a l'Ajuntament, cal Deulofeu i al vestíbul del Cine Círculo de Puigcerdà.

Ens sembla correcte destacar-ne les escenes filmades a la terrassa del bar Sol y Sombra. En aquestes, podem observar com es preparen els corralles per a la Fira de Puigcerdà a les places de Sta. Maria i dels Herois, així com la mateixa Fira, que per aquells anys tenia lloc sempre el 21, 22 i 23 de novembre.

El llargmetratge va deixar molt bon record a la gent de la Cerdanya. El puigcerdanès Miquel Llanas Reguant de cal Matatam ens comenta que el seu pare Josep Llanas era en la realitat l'empresari del Cine Círculo. Aquest estava situat als baixos del Casino del Círculo Agrícola y Mercantil, als inicis del carrer Querol de Puigcerdà. En Santillán li va demanar permís per filmar una escena en el vestíbul del cinema. Van contractar un veí del grup de teatre perquè fes d'empresari en la ficció. Quan va arribar l'hora de rodar, el veí va tenir un contratemps i no es va presentar. Després d'una bona estona d'esperar, en Llanas, aliè al problema, i una mica impacient, va demanar:

“¿Se puede saber qué esperan ustedes para empezar a filmar?”

“Esperamos al señor que tiene que hacer de empresario”. L'hi contestaren.

“El empresario soy yo. ¿Qué hay que hacer?”

Així fou com, per casualitat, es convertí també en empresari en la ficció.

El també veí Albert Palau Gràcia ens explica que els artistes i els tècnics s'hostatjaven a l'Hotel Europa, i cada vespre, quan acabaven la jornada laboral feien cap a l'Andalucía Bar, al final del carrer Escolles Pies. Allà solien alternar amb els veïns de la població que hi acudien encuriosits. Per la seva part, en Josep Vinyet Estebanell, director en aquell temps de Radio Puigcerdà, recorda com Gerard Tichy i Estanis Gonzalez feien tertúlia amb el llavors locutor Josep Fabra Pich als estudis de l'emissora, situats en un pis a la plaça Cabrinetty. En Llorenç Mira Casanovas, natural de Puigcerdà, ens precisa que fou ell qui es va encarregar de fer la foto fixa, ja que el tècnic que ho havia de fer no va poder desplaçar-se a la Cerdanya.

D'entre les anècdotes que no volem obviar, destaquem que en l'escena de l'àpat dels treballadors, es donà instruccions als figurants que havien de simular que es menjaven el plat de mongetes. El resultat de la filmació no devia ser del grat del director i aquest va fer repetir-la diverses vegades. Cal dir que un dels figurants locals no va fer cas de les instruccions rebudes i cada cop es menjava el plat de mongetes.

També volem recordar que mentre es preparava el rodatge, a la muntanya de Vilallobent, en una de les escenes amb uns suposats contrabandistes i uns muls traginant unes càrregues de contraban de cafè, el director va advertir als extres locals que hi participaven, que vindrien uns trets d'un determinat costat i en conseqüència haurien de fugir, amb els muls, en sentit contrari. Un d'ells el va interrompre sobtadament i li va dir:

“No señor Santillán. No vamos bien. Permítame que le corrija pero los tiros no pueden venir de este lado. Usted señor Santillán entenderá mucho de cine, pero yo llevo toda mi vida haciendo contrabando por estas montañas y le digo que los tiros jamás pueden venir de este lado”.

Cal remarcar que per fer més real aquesta seqüència van comprar dos dels muls que foren sacrificats a trets.

Se'n va fer una versió en francès amb el títol *De l'or dans la vallée*. També consta una versió italiana *Quattro alla frontiera*. A Bèlgica es va distribuir amb dos títols *La vallée de l'amour* i *De vallei der liefde*.

Montalbán va ser l'encarregat de dibuixar el cartell promocional. Imprès a València per Gràfiques Vicent, les seves dimensions són 70 x 100 cm. Tot i que també són del mateix autor, però amb el dibuix lleugerament diferent, la guia mesura 23,5 x 32 cm i el programa de mà 89 x 131 mm. L'impressor del programa de mà fou Carvillé, de Barcelona, a la guia no hi consta cap impremta. A França, l'il·lustrador del cartell va ser C. Belinski, el seu format és 115 x 160 cm i l'impressor Richier Laugier de París. El cartell de la versió italiana té unes dimensions de 100 x 140 cm, dibuixat per C. Rene, fou imprès per Rotolito. Els fotocroms italians fan 67,5 x 45 cm i es van imprimir a Rotolinea de Roma l'any 1959. Per la seva part, la mida del cartell promocional a Bèlgica, és de 55 x 36 cm i fou imprès

per Affiches Wik de Bruxelles.

Destaquem tres de les frases publicitàries que es van fer servir per promocionar el film:

– “Agentes de La Interpol luchando en el anonimato para esclarecer la misteriosa desaparición de unos lingotes de oro”.

– “En aquel lugar de la frontera española donde se detienen los vehículos que proceden de Francia se desarrolla una violenta lucha entre la justicia y el contrabando”.

– “Entre cuatro hombres que luchan como fieras, dos mujeres defienden por distintos caminos su felicidad”.

En definitiva, es pot afirmar que el llargmetratge “Cuatro en la Frontera” és un bon document per veure imatges de la nostra comarca del darrer terç dels anys cinquanta del passat segle XX. En elles podem observar com, a l'època en què foren filmades, encara no s'havien viscut els creixements econòmic, demogràfic i *sustot* urbanístic que van transformar les nostres contrades poques dècades més tard. De tota manera és interessant remarcar que contribuí, en certa forma, a la promoció de la Cerdanya de portes enfora.

I ja per acabar volem recordar que l'Empresa Palau, propietària del Cinema Avinguda de Puigcerdà, va organitzar, la tarda del diumenge 1 de juny de l'any 2014,

una sessió gratuïta de cinema amb la projecció de tres pel·lícules de temàtica local, entre les quals va destacar "Cuatro en la Frontera".

La fitxa tècnica del llargmetratge és:

Títol: Cuatro en la frontera.
Director: Antonio Santillán.
Productora: IFI Producción SA
Guió: José Antonio de la Loma i Joaquín Algars.
Argument: Nené Cascallar.
Director de fotografia: Pablo Ripoll.
Música: Ricardo Lamote de Grignon.
Muntador: Juan Luis Oliver.
Productor: Ignacio F. Iquino.
Decorats: Manuel Infiesta.
Gènere: policíac.
35 mil·límetres. Blanc i negre.
Durada: 91 minuts.

Fou estrenat a Madrid el 5 de maig de 1958 al cinema Rex. A Barcelona, el 25 de juny del mateix any als cinemes Alcazar i Borràs. No coneixem la data de la projecció a Puigcerdà, però ens consta que fou al Cinema Círculo situat als baixos del Casino del Círculo Agrícola y Mercantil, situat a l'inici del carrer Querol, a tocar la plaça Cabrinetty.

Gerard Tichy, Estanis González i Adriano Rimoldi a la terrassa del bar Sol y Sombra

Claudine Dupuis i Adriano Rimoldi a la plaça dels Herois

Entre d'altres: Frank Latimore, Gerard Tichy, Estanis González i Ramón Samarà

BIBLIOGRAFIA

DE L'OR DANS LA VALLÉE [ENREGISTRAMENT DE VÍDEO]. DIRIGIDA PER ANTONIO SANTILLÁN. [S.L.]:GO VIDEO, 1991. 1 VÍDEO-CASSET [VHS]:100 MIN.

CUATRO EN LA FRONTERA:GUÍA OFICIAL DE LA PELÍCULA. [S.L.]:[S.N.], [S.A.]. 2 P.

ADAM AUGER, SANDRA. *PUIGCERDÀ:RECUILL GRÀFIC :1897-1977*. EL PAPIOL:EFADÓS, 2015. (L'ABANS). P. 533-537

AGUILAR, CARLOS. *GUÍA DEL VÍDEO-CINE:22000 TÍTULOS* (7A ED.). MADRID:CÁTEDRA, 2000 (SIGNO E IMAGEN). P. 277

AGUILAR, CARLOS. *GUÍA DEL CINE ESPAÑOL*. MADRID:CÁTEDRA, 2007. (SIGNO E IMAGEN). P. 302

BOSOM ISERN, SEBASTIÀ. *PUIGCERDÀ :1939-1975 :HISTÒRIA GRÀFICA*. SANT VICENÇ DE CASTELLET:FARELL, 2003. P. 125

COMAS PUENTE, ÀNGEL. *DICCIONARI DE LLARGMETRATGES:EL CINEMA A CATALUNYA DURANT LA SEGONA REPÚBLICA- LA GUERRA CIVIL I EL FRANQUISME (1930-1975)*. VALLS:COSSETÀNIA, 2005 (EL TINTER;60). P. 77-78

ESPELT, RAMON. *FICCIO CRIMINAL A BARCELONA:1950-1963*. BARCELONA:LAERTES, 1998 (KAPLAN;16). P. 200-201, 272-273

LUQUE CARRERAS, JOSÉ A. *EL CINE NEGRO ESPAÑOL*. MADRID:T&B, 2015. P. 202-203

ROMAGUERA I RAMIÓ, JOAQUIM. *SILENCI-RODEM:HISTÒRIA DEL CINEMA A LES COMARQUES DE GIRONA*. GIRONA:COL·LEGI DE PERIODISTES DE CATALUNYA, DEMARCACIÓ DE GIRONA, 2005. P. 263

SOLÉ I IRLA, MARTÍ. "CONTRABANDISTES DE PEL·LÍCULA "CUATRO EN LA FRONTERA" 50 ANYS DESPRÉS, DINS SETZÈ QUADERN D'INFORMACIÓ MUNICIPAL DE LLÍVIA. LLÍVIA: L'AJUNTAMENT, 2007. P. 167-171

SOLÉ I IRLA, MARTÍ. "FILMOGRAFIA DE Cerdanya:1A PART", DINS *CERETANIA: QUADERNS D'ESTUDIS CERDANS*. PUIGCERDÀ: INSTITUT D'ESTUDIS CERETANS, GROUPE DE RECHERCHES ARCHÉOLOGQUES ET HISTORIQUES DE CERDANYA, 2007. NÚM. 5. P. 266-267

SOLÉ I IRLA, MARTÍ. "CONTRABAN DE FICCIO", DINS *CADÍ PEDRAFORCA*. CASSÀ DE LA SELVA:GAVARRES, 2008. NÚM. 4. P. 75-77

SOLÉ I IRLA, MARTÍ. "CUATRO EN LA FRONTERA". PUIGCERDÀ: IMPREMTA BOIXADER, 2016. 24 P. (MISSERPÍ;1)

Cimabue, Giotto, Botticelli: històries vasarianes

JOAN GANYET I SOLÉ*

Giorgio Vasari va analitzar l'evolució de l'art en els enlluernadors segles del Renaixement italià i gràcies a la seva essencial obra "*Les vides dels més excel·lents arquitectes, pintors i escultors italians des de Cimabue als nostres dies*" en coneixem sucosos detalls. Giovanni Cimabue (Florència, 1240-1300) és considerat per ell "el millor revisor a Itàlia de la plàstica bizantina, transformant-la en occidental i romanitzant-la amb gran delicadesa. Fou la primera llum en la pintura, entre tantes tenebres". Ens explica que "passejant Cimabue prop de Florència, va veure un nen, pastor del ramat del seu pare Bondone, que dibuixava una ovella amb una pedra sobre una altra pedra. Va quedar-ne fascinat i se l'endugué al seu taller com a deixeble. Aviat va superar els mestres". I, efectivament, el mateix Dante, a la Divina Comèdia (cant XI del Purgatori) en fa referència explícita: "Es creia que Cimabue no coneixia rival en la pintura, i ara s'alça Giotto amb els aplaudiments, enfosquant la fama d'aquell".

En realitat, ens revela Vasari, Botticelli es deia Sandro Mariano di Sandro Filipepi (Florència, 1445-1510). El sobrenom de Botticelli ve de quan el seu pare va col·locar-lo d'aprenent d'orfebre al taller d'un amic seu al que anomenaven Botticello, és a dir 'bota de vi'. De com el plural de 'bota de vi' pot arribar a ser sinònim en el món culte de gràcia i bellesa, se'n podria escriure un voluminós tractat de sociologia i d'estètica. El noi Sandro, però, no volia ser orfebre sinó pintor. Fou tanta la insistència amb el seu pare que aquest el va recomanar a Fra Filippo Lippi, exquisit en la pintura. Allà va aprendre la tècnica i 'la manera' que el va dur a una de les cotes més altes de l'art occidental. Pocs el superen en delicadesa i sensibilitat. Era agraciat i molt simpàtic de jove i en el seu taller regnaven la diversió i l'entreteniment. Les seves pintures eren molt apreciades i guanyava força diners, però tenia una tendència fatal a la dissipació i a la festa.

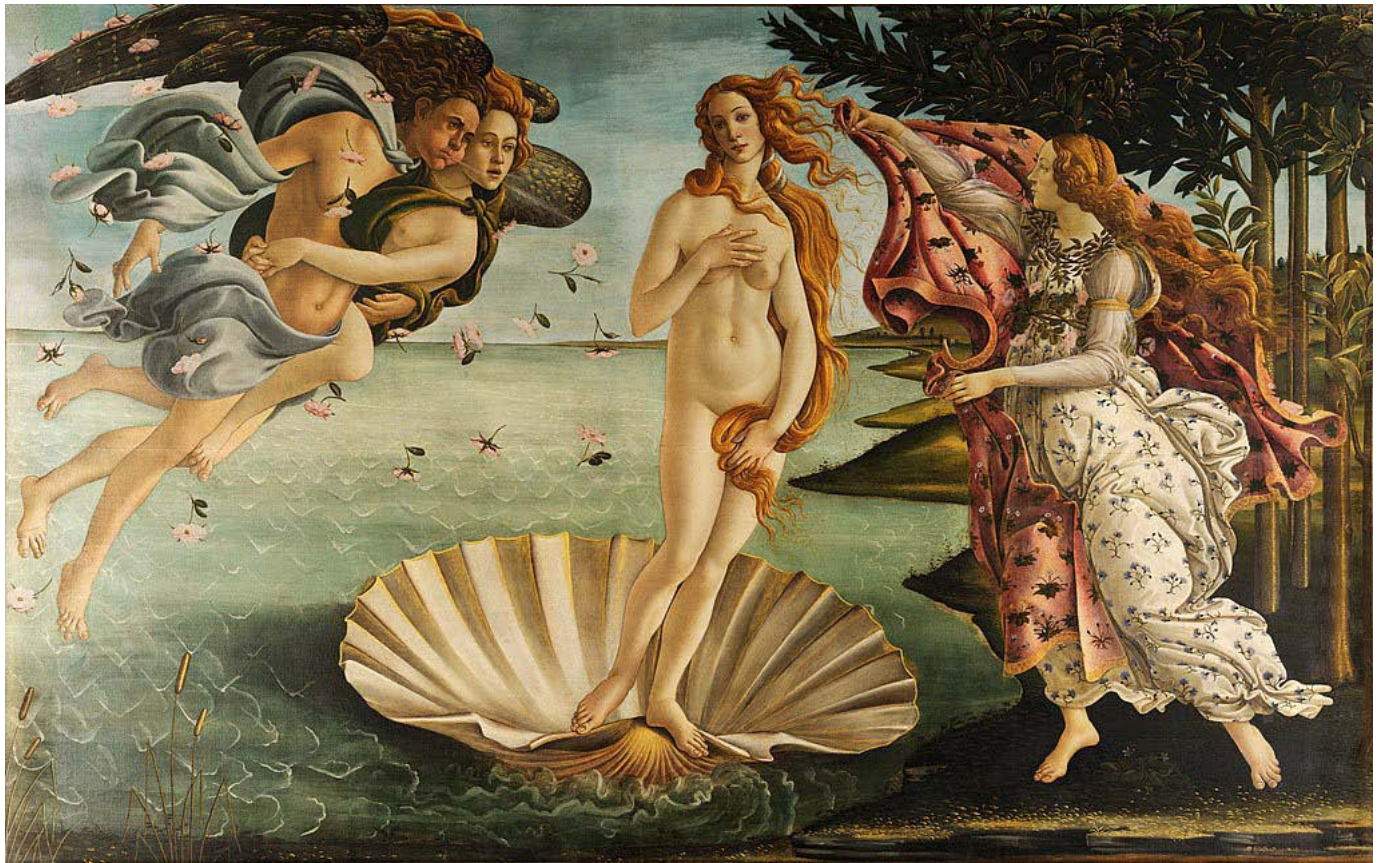
Va pintar "El naixement de Venus" i "La primavera" per a Cosme de Mèdici i va comentar i estampar "L'infern" de la Divina Comèdia de Dante. Hi havia una estreta relació entre els genis més grans d'aquella

Autoretrat Sandro Botticelli.

Les tres Gràcies.

Naixement de Venus.

època excepcional. Però, ai! També va estampar “el Triomf de la fe” del fosc Girolamo Savonarola, que tant mal va fer a la República florentina amb la seva extrema rigidesa religiosa. Ens explica *Vasari*, contra el que semblaria de la personalitat i el comportament de *Botticelli* fins aleshores, “que va esdevenir partidari acèrrim d’aquesta secta, fins al punt que va abandonar la pintura i es dedicava a fer “il piagone” (el ploricó) públicament. Un canvi rotund en la seva trajectòria. Tan malament va acabar, que va caure en la misèria i no va morir de gana perquè Lorenzo de Mèdici el va socórrer fins a la mort. Ens costa lligar la imatge que tenim al cap del brillant pintor de les obres dels Uffizi, la bellesa en estat pur, amb la del vell” que s’arrossegava pels carrers de Florència amb dues crosses” en els darrers anys de la seva vida.

Ens recorda d’alguna manera l’escena d’un film de Godard en la que l’actriu Jean Seberg li pregunta a l’escriptor interpretat per Jean-Pierre Melville quina era la seva més gran ambició: “Ser immortal, i llavors... morir”.

Vasari.

*Arquitecte

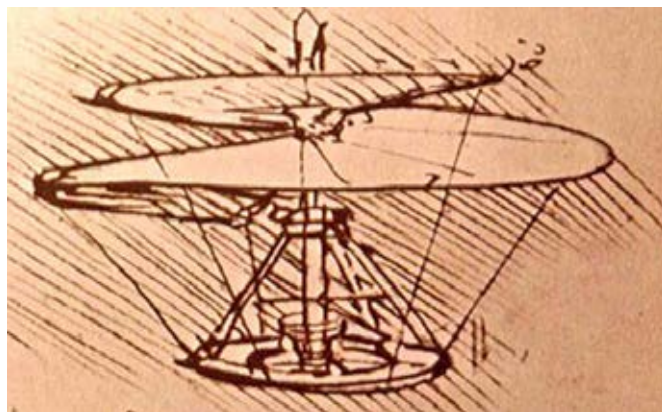
Leonardo

JOAN GANYET I SOLÉ*

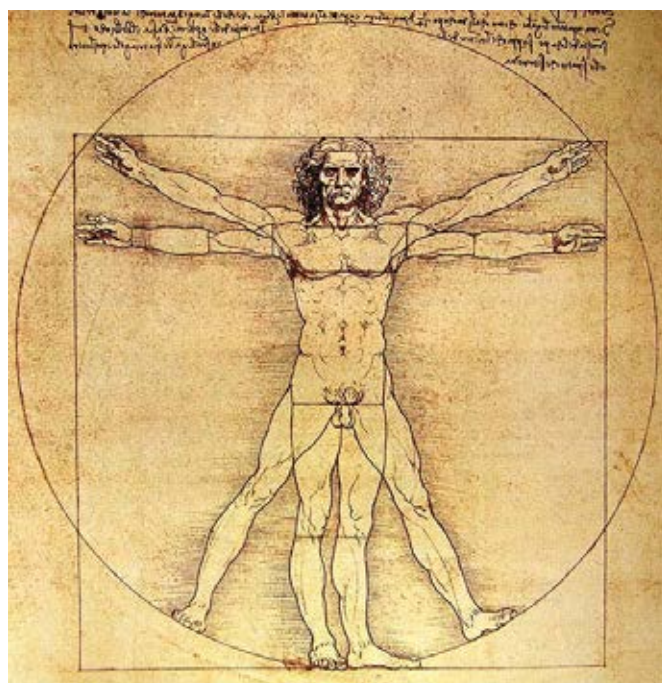
Arquetip de l'home del Renaixement, amb una curiositat infinita, *Leonardo da Vinci* (Anchiano, 1452-Amboise, 1519) ens abassega encara avui amb l'amplitud dels seus coneixements. Qui no faria l'impossible per conèixer un esperit universal capaç d'excel·lir com enginyer, arquitecte, pintor, escultor, científic, urbanista, naturalista, anatomista, músic i poeta? Qui no donaria una part del seu patrimoni per parlar una estona amb algú capaç, fa mig mil·lenni, d'idear l'helicòpter, el submarí, el carro de combat i l'automòbil?

Era fill natural de Messer Piero Fruosino di Antonio da Vinci, notari, conseller i ambaixador de la República florentina, i de Caterina, que pertanyia a una humil família pagesa d'Anchiano. No obstant això, va ser educat com un fill legítim a la casa paterna de Vinci (que vol dir 'vímets'). *Leonardo* era 23 anys més gran que Miquel Àngel i 31 més que Rafael. Va conèixer a Botticelli, Perugino, Ghirlandaio i molts altres artistes i prohoms del seu temps i, no cal dir, Andrea de Verrochio que el va acollir al seu taller com aprenent i li va ensenyar la tècnica pictòrica. Va progressar tant i tan de pressa que Verrochio li confiava sovint la delicada tasca d'acabar les seves obres. Però, quin tipus de persona era *Leonardo*? Com el veien els seus contemporanis?

Giorgio Vasari ens dona claus precises per a interpretar el fenomenal personatge: "No va tenir rival en perfecció, bona disposició, vivacitat, bondat, bellesa i gràcia. Era despert i agut, i amb un perfecte art de la persuasió mostrava la complexitat del seu enginy, ja que amb càlculs numèrics movia muntanyes, aixecava pesos i entre altres coses, demostrava que es podia alçar el temple de Sant Joan de Florència, i posar-hi a sota escales sense destruir-lo". "No va exercitar cap professió, sinó totes aquelles en què intervenia el 'disegno' (el dibuix)". Crec que la seva singularíssima personalitat es manifesta de forma clara en la següent descripció de *Vasari*: "Va començar moltes obres i no n'acabava cap, perquè li semblava que la mà no podia afegir res a la perfecció de l'art que ell concebia: ideava amb la ment dificultats tan meravelloses que amb les mans, per molt destres que fossin, no les podria haver expressat mai. Van ser tantes les seves divaga-

Helicòpter.

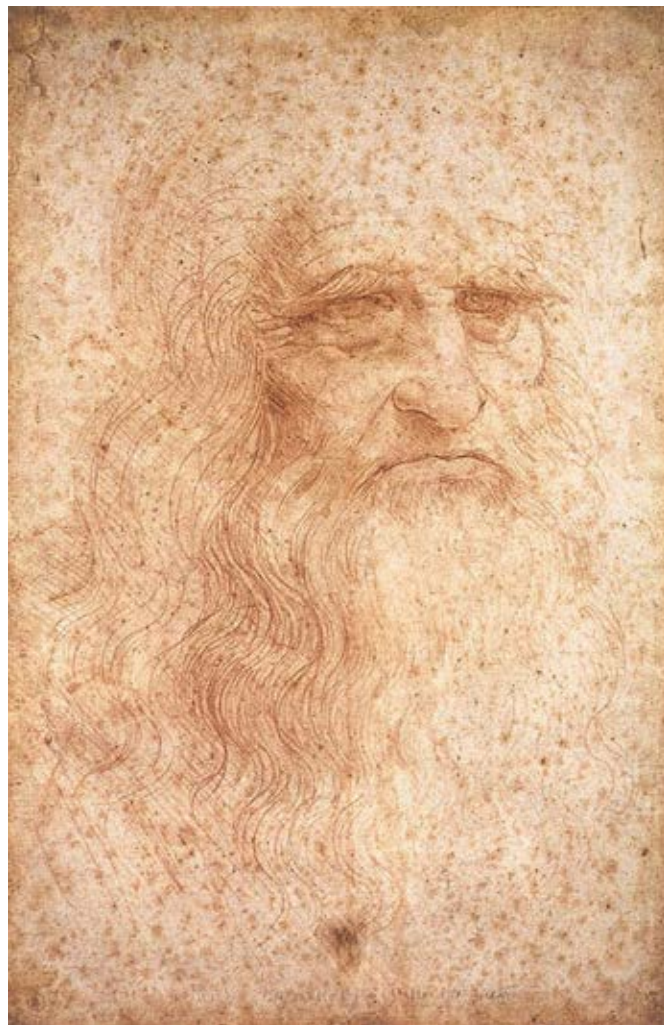
Home de Vitruvi.

cions que filosofant sobre la naturalesa va arribar a entendre la propietat de les herbes, observava el moviment del cel, el curs de la Lluna i la trajectòria del Sol (...) Va estudiar els miralls; i va assajar raríssimes mescles d'olis per pintar i vernissos per conservar les obres fetes. El papa Lleó X li va encarregar una pintura, i ell immediatament va començar a destil·lar olis i herbes per fer el vernís. El papa va dir: «Ai de mi! Aquest no serveix per a res, puix comença per pensar en el final, abans que en el principi de l'obra». "Va arribar a tenir unes concepcions tan herètiques, que no s'atansava a cap religió, ja que tenia en molta més estima ser filòsof que cristià". Era tan fet a la seva que "encara que no tingués res i no treballava molt, sem-

pre va tenir criats i cavalls, que li agradaven especialment, i molts altres animals als quals domesticava amb gran amor i paciència. Tot sovint, quan passava per indrets on es venien ocells, els treia de les gàbies i, pagant-los als venedors, els feia volar restituint-los la llibertat perduda”. La seva fama creixia sense mesura: “Fou conduït a Milà davant del duc Francesco (Sforza), al que li agradava molt el so de la lira; i Leonardo va dur l’instrument que ell mateix havia fabricat, en gran part en plata. Va superar als altres músics. A més, fou el millor recitador de rimes improvisades del seu temps”. La seva anomenada travessava fronteres: “El rei de França Lluís XII va venir a Milà i li va demanar que fes alguna cosa original: va fer un lleó que, després d’uns quants passos, se li va obrir el pit, que estava ple de flors de lis”.

També tenia, és clar, encàrrecs de particulars: “Va fer a Francesco del Giocondo el retrat de la seva dona Mona Lisa i, malgrat dedicar-li els esforços de 4 anys, el va deixar inacabat. Aquesta obra la té avui Francesc de França a Fontainebleau. Mona Lisa era molt bella; mentre la retratava tenia gent cantant i tocant, i bufons que la feien estar alegre, per a fugir d’aquesta melangia que se sol donar en la pintura de retrats. Tenia un gest tan agradable que resultava al veure’l quelcom més diví que humà”. Heus aquí com *Vasari* ens desvela el secret de la mitja rialla més famosa del món...

Però en aquell galliner d’or hi havia dos galls... “Hi havia un enorme menyspreu mutu entre Miquel Àngel i ell. A causa d’aquesta competència, Miquel Àngel va deixar Florència, amb el permís del duc Juliano, cridat pel papa per a la façana de San Lorenzo. En saber-ho, Leonardo va marxar rumb a França, on el rei, que tenia obres seves i l’estimava molt, desitjava que acolorís el cartró de Santa Anna”. Francesc I l’instal·là al Clos Lucé (on ell havia viscut de petit), a tocar del castell d’Amboise. El va nomenar “primer pintor, primer enginyer i primer arquitecte del rei”, amb una pensió de 10.000 escuts. Li va dir que fes el que volgués. Estava fascinat per ell i el considerava com un pare. Va morir a l’edat de 67 anys. Va llegar els seus llibres i pinzells al seu fidel deixeble Francesco Melzi i el feu dipositari del seu testament. *Leonardo* no es va casar mai ni va tenir fills. *Vasari* conclou: “El seu nom i la seva fama no s’apagaran mai, encara que obrés més amb les paraules que amb els fets”. El seu epitafi resa «Vince costui pur solo / tutti altri; e vince Fidia, e vin-

Leonardo da Vinci.

ce Apelle, e tutto i lor vittorioso stuolo» (Va vèncer, encara que sol,/ a la resta; va vèncer a Fídies i a Apelles, i a tot el seu victoriós estol). *Leonardo*, l’home de Renaixement per antonomàsia.

**Arquitecte*

El desplegament del Govern a l'Alt Pirineu i Aran: quatre punts a favor i un 'però'

GUILLEM LLUCH TORRES

Després de molt de temps reclamant la necessitat d'institucionalitzar l'Alt Pirineu i Aran -sovint a les pàgines d'aquesta mateixa publicació- és de justícia felicitar-nos ara que el Govern ha començat el seu desplegament a la vegueria. El passat mes de març, el vicepresident, Jordi Puigneró, i la consellera de la Presidència, Laura Vilagrà, detallaven des de la Seu d'Urgell a on anirien les primeres delegacions sectorials del Govern.

Recordem que, actualment, la Generalitat només compta al territori amb una delegació general, però no té desplegats els serveis territorials de les diferents conselleries, com sí que passa a la resta de vegueries -excepte a la del Penedès. Aquest mateix any, ja es desplegaran els serveis territorials de Vicepresidència, Polítiques Digitals i Territori -que aniran a la Seu d'Urgell-, les de Drets Socials -a Sort-, Educació -a Tremp, i Acció Climàtica -també a la Seu. L'any que ve, mentrestant, es desplegaran les delegacions d'Economia i d'Empresa i Treball -totes dues estaran a Puigcerdà-, Cultura -al Pont de Suert- i Salut -a Tremp. A diferència del desplegament que va haver-hi en l'època del tripartit, en aquesta ocasió es vol que la representació del Govern sigui molt més equi-

tativa a totes les comarques de l'Alt Pirineu.

D'alguna manera, es vol que cada delegació, tot i acollir els serveis d'una determinada conselleria, sigui una finestreta única de la Generalitat, de manera que n'hi hagi una a cada capital de comarca. En aquest sentit, cada una d'aquestes delegacions disposarà d'espais de teletreball per tal que els diferents delegats i treballadors públics puguin desplaçar-se pel territori i atendre als administrats des de la seva capital de comarca, evitant que siguin ells els que s'hagin de moure fins a l'administració.

Sobre el paper, el plantejament em sembla força encertat. D'una banda, tenint en compte la idiosincràsia de l'Alt Pirineu, calia fer un desplegament el més descentralitzat possible per evitar les tradicionals picabaralles i recels entre la Seu d'Urgell, Tremp i Puigcerdà -i les queixes de Sort i el Pont de Suert de quedar sovint al marge de tot repartiment.

De l'altra, per les característiques geogràfiques del Pirineu, és també encertat que tot administrat pugui fer tràmits amb la Generalitat des de la seva mateixa comarca, sense necessitat de fer quilòmetres per les infernals carreteres que uneixen les diferents valls pirinenques. En tercer lloc, al meu entendre, s'ha op-

tat per un desplegament racional, és a dir que s'han desplegat les conselleries dels sectors que tenen una incidència real al territori, en detriment d'aquelles que hi tenen un paper més testimonial.

Com era d'esperar, un cop els mitjans de comunicació van donar a conèixer els detalls d'aquest desplegament, van començar a aparèixer les tradicionals crítiques a través de les xarxes socials al suposat malbaratament econòmic que això pot suposar. Crec que apropar la principal administració catalana als seus administrats pirinencs mai no s'ha de considerar un malbaratament econòmic, sinó l'acompliment d'un deure amb un dels territoris més mancats de serveis del país.

Igualment, i aquest és el quart punt a favor, l'establiment d'aquestes delegacions, amb els seus corresponents treballadors, obre la porta a la creació de places de treball qualificades en un territori massa acostumat a les feines temporals i precàries. Lluny de demonitzar la figura del funcionari -i sense arribar a nivells com els d'Extremadura- crec que és positiva la creació de noves places de funcionariat en territoris mancats de feines de qualitat com el nostre. També pot ser un reclam per a joves pirinencs que, quan marxen a estudiar a la universitat no es plantegen tornar a treballar al Pirineu i que, en canvi, si poden optar a places tècniques de les seves especialitats, potser s'ho plantegen.

Un 'però'.

Fetes aquestes quatre consideracions positives, cal però fer un darrer apunt. Totes aquestes bondats quedaran truncades si les diferents delegacions s'acaben convertint en el que, pejorativament, es coneix com a 'menjadores polítiques'. Seria ingenu demanar que els partits no hi col·loquessin a gent de la seva confiança al capdavant, però seria igualment exigible que la gent que s'hi posi sigui la més qualificada possible. És a dir, que es prioritzin les qualitats per davant del carnet o els favors a retornar.

Honestament, desconec quin serà el marge de maniobra dels partits per nomenar personal de confiança en aquestes delegacions, és a dir, aquell que es designa per afinitat, sense haver passat una oposició per ocupar un lloc de treball a l'administració. Ara bé, si volem que la ciutadania vegi útil i necessari aquest desplegament del Govern, així com la institucionalització en termes generals de l'Alt Pirineu i Aran, cal que aquestes delegacions siguin com més tècniques i com menys polítiques possibles. Si no és així, fàcilment sorgiran les acusacions d'haver creat vuit noves menjadores polítiques i no sempre seran fàcils de rebatre.

Mentre jo vagi fart, que es fotin de gana

ALFONS MILLS

Som especialistes a retorçar la realitat segons ens convé. Ens repetim que som una societat molt tolerant, oberta i solidària. Que participem en la Marató de TV3 cada any puntualment i que comprem deu quilos d'arròs al gran recapte. Som socis d'una ONG on apadrinem nens africans i si cal, participem en alguna gala benèfica o una rifa pels desfavorits. Hem vist tots els reportatges de famosos cooperant amb "Open Arms" i hem fet alguna donació i tot perquè la seva flota no s'aturi. Estem molt afectats pel drama de les guerres i ara que n'hi ha una de moda, parlem del conflicte com si fóssim la mà dreta del responsable d'exteriors de la UE. I sempre que veiem un sense sostre demanant unes monedes, li donem el canvi amb què sortim de comprar.

En el millor dels casos haurem fet alguna d'aquestes accions o potser cap, perquè pensem que les organitzacions sense ànim de lucre serveixen ves a saber per què. I que són els governs els que han d'ocupar-se dels drames humanitaris i de les misèries i les desigualtats. Els pidolaires són uns penques que demanen per no treballar com fem la resta i, malauradament, de guer-

res, n'hi ha per tot el món i al final hem d'anar fent espai, que som molts i que allò per què lluiten ni m'hi va ni m'hi ve.

El cas és que marxem de cap de setmana o de vacances a una casa rural per connectar amb la naturalesa, o a esquiar i a utilitzar el parc d'atraccions muntat al costat d'una reserva natural, que així respirem aire pur i tampoc ens hem d'esforçar gaire per pujar a més de 2.000 metres. Això sí, a canvi d'uns diners que no ens sap tan greu pagar-los. Som tan hipòcrites que les nostres incoherències les justifiquem, o ni això.

I un dia surt un expert dient que segons li han dit, la majoria d'oli de gira-sol ve de l'est i que amb el conflicte i la vaga de transportistes s'acabarà. Aquest oli per tu no és massa important, però vas a comprar-ne vint litres no sigui cas que et vingui de gust fregir croquetes congelades i no en tinguis. I a l'endemà, hi ha una rebaixa de carburant finançada per l'estat. Treus el cotxe que ara gairebé no utilitzes, per omplir el dipòsit, no sigui cas que demà-passat pugui més i et costi vint euros de més omplir-lo. Tots tenim al cap com en plena pandèmia escassejava el paper higiènic o el

llevat. M'imagino la gent emmagatzemant tones de paper higiènic al costat del WC i fent pastissos continuament, per poder cagar sense parar i fer servir el paper.

I és que és ben bé això: tot plegat fa cagar. Som uns egoistes de primera, que ens encanta mirar-nos el melic i explicar constantment els problemes que tenim en el nostre dia a dia. Obviem que vivim amb totes les comoditats, mentre en el món encara molta gent no té ni un àpat al dia, ni aigua corrent per a ús propi. Fem com si sentíssim ploure quan no ens interessa algun d'aquests temes o, pitjor, aplaudim amb les orelles la invenció de l'articulista de torn i en acabat obrim el mòbil i tafanegem les xarxes socials. I escrivim un article on vomitem tot d'ocurrències de la situació, però després no ens apliquem res del redactat a nosaltres mateixos.

No som solidaris per més que ens ho repetim. Vivim en una societat en què es valora l'èxit individual i la riquesa personal. Tendim a acumular inútilment, amb un objectiu incert i ens és ben igual si el del costat està a la misèria, mentre nosaltres tinguem la vida solucionada. Volem fer veure que ajudem i ens preocupem pels problemes de la fam al món, però corre, corre que tenim taula en un restaurant amb estrella

Michelin on pagarem dos-cents euros per cap per dinar. No ens entra al cap que hem nascut en la part còmoda del món, on a canvi d'unes hores de temps valuós, obtenim una riquesa que després gastem o no, en tot de béns i serveis dels quals no en tenim massa necessitat i que fa que se'ns acabin els recursos i hàgim de continuar invertint temps i coneixement per tenir més i poder gastar a un nivell superior, per pujar en l'escala social.

Sempre havia sentit que no és més ric qui més té, sinó qui menys necessita. Més enllà de l'aforisme, és ben bé això. Aturem per un moment el nostre dia a dia frenètic a la recerca del Sant Graal. I pensem què necessitem realment per cobrir les nostres necessitats bàsiques. Com a éssers vius que som, la supervivència està dins del nostre ADN, però no cal que ens fem pel·lícules per justificar el nostre sistema econòmic. Compartim allò que tenim sense límit i segurament veurem amb satisfacció com fem alguna cosa de profit amb la nostra trista i curta existència.

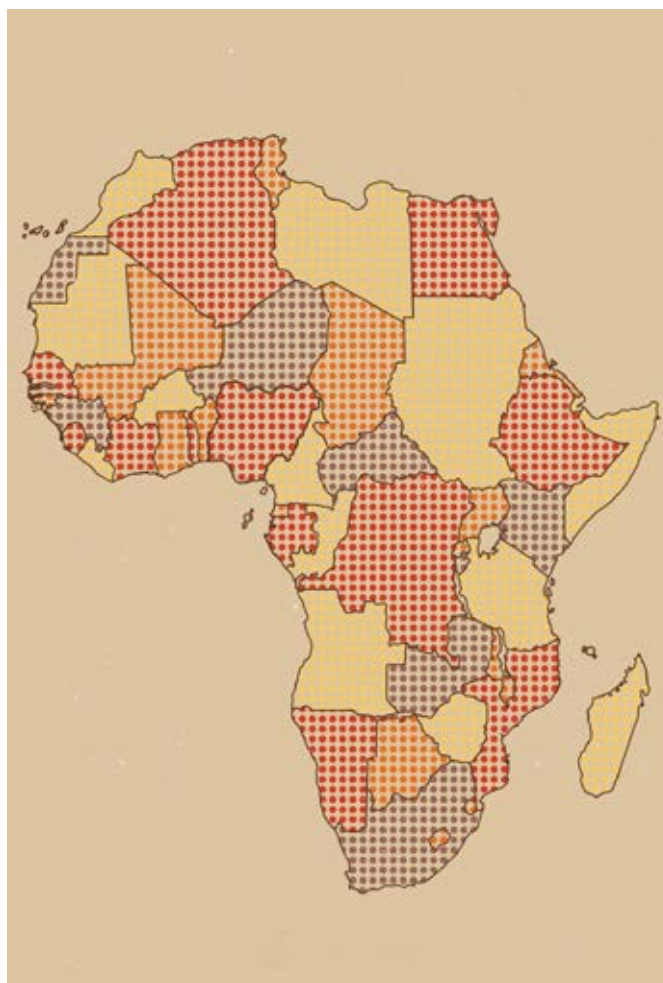
El temps d'Àfrica

MIQUEL LLIMONA

Amb molt poc temps de diferència, dos autors africans han estat guardonats per institucions que compten amb el més alt prestigi de les lletres mundials. El premi Nobel de literatura i el premi Goncourt. Àfrica té poquíssims premis Nobel. Si deixem de banda els autors sud-africans Nadine Gordimer i J.M. Coetzee, d'ascendència europea i l'egipci Nagib Mahfuz, que es deu molt més a la literatura àrab que no pas a la pròpiament africana, només ens quedaria el poeta Wole Soyinka. Un trist resultat per tants anys d'història del guardó. O potser un menysteniment a una cultura tradicionalment considerada menor. Però enguany, l'Acadèmia sueca ha posat els ulls en un novel·lista originari de l'illa de Zanzíbar, Abdulrazak Gurnah. Potser s'ha adonat que fins ara havia repartit la fortuna entre els diversos continents de forma molt desigual o tal vegada ha descobert que la literatura africana pot ser immensament innovadora i revitalitzadora, com en el seu moment ho va ser la llatinoamericana.

L'altre jurat que ha optat pel continent africà és el del premi Goncourt, que l'ha atorgat a l'escriptor senegalès Mohamed Mbougar Sarr, per la seva novel·la: "La memòria més secreta dels homes".

Els dos guardonats són homes ben allunyats entre si. No només per la geografia que els separa i les fonts en les quals s'inspiren, sinó també per la seva edat i la generació que representen. Àfrica, de la qual tradicionalment s'ha transmès una idea molt simplificada, és immensa i múltiple, també en les seves sensibilitats culturals. Gurnah és un home ja gran amb el cabell i la mitja barba que grisegen, professor de la universitat de Kent des de fa molts anys. La seva imatge transmet aquella amabilitat i cortesia del president sud-africà Nelson Mandela, tan allunyada de certs estereotips d'africà cruel i salvatge. Però la bonhomia no li treu la fermesa en el tractament dels temes. Escriu sobre els conflictes postcolonials que es donaren al seu país i a la majoria de les acabades de crear nacions africanes i sobre l'emigració forçada de molts dels seus ciutadans i la seva difícil integració en la societat del que havia estat la metròpoli. Un viatge vital complex i llarg i sovint terriblement dolorós. El senegalès, en canvi, és un home molt jove. Té trenta-

un anys i un aspecte físic esportiu i saludable. Podria semblar estrany que el jurat del Goncourt l'hagués triat havent-hi tants escriptors consagrats a França, però el premi té el prestigi que li ha donat anys i anys d'elegir bé, sense influències ni idees preestablertes. Tant prestigi té que econòmicament és purament simbòlic. Crec que el guardó consisteix -no recordo exactament si en un xec d'un o de deu euros,- com si ens volgués dir que més que el premi per ell mateix, el que compta és la notorietat que dona a qui el guanya. La novel·la de Sarr conforma una estranya trajectòria que segueix la vida d'un autor africà de principis del segle vint que escriu un llibre que meravella a tots els qui el llegeixen. Una joia estranya i alhora plena de perills per aquells que s'hi atansen massa. La història es va teixint a través d'una sèrie de personatges curiosament lligats entre si, que en un moment o altre de les seves vides, han conegut l'enigmàtic autor a qui anomenen "el Rimbaud negre".

En fi, dos autors africans s'alcen enguany amb premis molt remarcables de la literatura mundial i aquest és al meu entendre un fet que opera com a revulsiu davant un món literari molt occidentalitzat, amb dificultats de sortir del cercle vital dels seus escriptors i de les seves experiències personals. L'Àfrica ignota, desconeguda, misteriosa i llunyana es percep en aquestes novel·les com una font d'inspiració molt profunda i molt fèrtil. La tasca de l'escriptor de desvetllar un món, de donar-li la veu, es fa present en aquests dos llibres.

La temàtica que toquen és immensa, com la seva imaginació i les històries que brollen del continent negre. És una temàtica que transcendeix el mateix escriptor que es transmuta en cronista o historiador d'un món fabulós, que no s'acaba mai d'esbrinar del tot, perquè en una gran part encara està per fer. És una literatura fresca, sense límits i que fuig de l'entorn més immediat del novel·lista i de les obres introspectives, que més que literatura, semblen exercicis d'autoajuda o de confessions psicoanalítiques que tant en voga estan en el nostre entorn. Potser perquè aquí les històries han perdut la seva força inicial i, en canvi, a l'Àfrica la conserven intacta. Sigui com sigui, penso que ve el temps d'Àfrica. Després del colonialisme salvatge a què es va sotmetre el continent, el menysteniment de la seva capacitat cultural, les guerres i els daltabaixos postcolonials, dona la impressió que almenys en el que pertoca a l'art, els autors africans estan ocupant amb força i vigor, el seu espai en la literatura universal. I moltes vegades, l'art camina un pas endavant de la realitat del seu temps, com els profetes.

I per acabar, una notícia ben recent: l'arquitecte originari de Burkina Faso, Francis Kéré ha guanyat el premi Pritzker d'arquitectura, el més prestigiós que s'atorga en l'àmbit mundial, per les seves obres tan ben mimetitzades en l'entorn del seu país i tan respectuoses amb el medi natural i el paisatge. Deu ser que el temps d'Àfrica no és només en la literatura.

Abdulrazak Gurnah

Mohamed Mbougar Sarr

Francis Kéré

Quants trens més hem de perdre?

JOAN PUJOL

En un article molt recomanable del professor Carles Pont en aquest mateix portal, ens deixava unes propostes dignes d'estudi al final del seu article. Des de la publicació de l'article, hem vist com la nostra comarca ha continuat immòbil, tot i ser conscient del poc que ja podrà esprémer del seu actual model econòmic, enfocant principalment al turisme de segones residències. En comparació, les nostres comarques veïnes han estat fent moltes coses, en una línia contrària al monocultiu del Pirineu, que són dignes d'estudi i d'aprenentatge. És irritant veure com trens que podrien passar per casa nostra van a parar a altres cases on han estat més atents i més valents. Quants trens més hem de deixar passar? Quins trens hem perdut? Quins trens més perdrem? Els jocs olímpics són el tren que necessitem?

L'educació com una font econòmica

La Cerdanya té una gran geolocalització, és un gran avantatge no gaire apreciat compartir fronteres amb una economia europea com és França. Una proposta lloable que alguns autors han posat sobre la taula és la de crear sinergies amb el nostre país veí i desenvolupar propostes formatives de grau universitari, formació secundària, cicles formatius i en l'àmbit de

la recerca. Mesures com les anteriors portarien molta riquesa cultural a la comarca, amb estudiants d'arreu del territori català i francès, així com mà d'obra qualificada i un referent al Pirineu. Una proposta així també atrau joves a la comarca, cosa que ara mateix no aniria malament amb una taxa d'envelliment del 130% i forçant cada cop més als joves a marxar de la comarca davant la precarització. No és una cosa fàcil, perquè requereix molt de treball i esforç per crear una estructura educativa així, però no és impossible, i tenim l'exemple de l'Alt Urgell on ha anat a parar el primer tren perdut. El 3 de maig de 2021 neix INEFC Pirineus, adscrit a la Universitat de Lleida, i rep una gran demanada de sol·licituds. Un servidor ha pogut veure com a la ciutat urgellenca han arribat estudiants joves d'arreu del territori que ràpidament s'han incorporat a esdeveniments culturals de l'Alt Urgell i han estat un més. I ara el mateix l'ajuntament estudia la possibilitat d'incorporar també un grau en infermeria. Per acabar, voldria posar èmfasi en un moviment substancial durant l'última dècada i és si podríem trobar una explicació a la curiosa decisió de molts joves d'anar a estudiar l'educació secundària fora de la nostra comarca, com ara el Berguedà i l'Alt Urgell.

La indústria agroalimentària i la falta del component estratègic

El consell comarcal va llençar una proposta per la reactivació de la nostra indústria agroalimentària, però la falta del component estratègic fa que el coet no acabi d'engegar.

Des del punt de vista productiu, una empresa orientada a una petita producció de productes, sense buscar economies d'escala i amb poca eficiència no pot acabar per convertir-se amb una indústria significativa. Al mercat hi ha molta competència i uns consumidors exigents, les empreses necessiten invertir en tecnologia i fomentar la seva oferta i gaudir d'una corba d'experiència. Cal que una gran comarca pensi en gran i és per això que la indústria agroalimentària no pot passar per produir 50 formatges al mes. Un exemple clar és, un cop més, a la nostra comarca veïna: la cooperativa Cadí compra milers de làctics mensuals a pagesos de les comarques del Pirineu.

Des del punt de vista estratègic crec que hem de defugir del curt termini en què vivim constantment i pensar en el llarg termini i definir objectius i avaluar aquests al llarg del temps.

L'energia com a recurs natural únic

El preu de la nostra factura de la llum ja és criminal. Tot això passa perquè el sistema de càlcul actual és marginalista, i és per això que paguem el preu de la llum al preu de l'energia més cara, el gas. No cal ser un visionari per veure que el futur de l'energia d'Europa, i més observant el panorama internacional, és la tendència a produir energies oposades al gas, com la nuclear, la solar, la hidroelèctrica, l'eòlica, etc. Soc conscient que aquest punt pot ser polèmic, però la Cerdanya ha d'aprofitar aquest tren i crear una gran indústria de l'energia neta. Potser no és el millor païsatge per la Cerdanya veure totes les cases amb panells

solars i muntanyes amb molins de vent, però crec que serà una cosa que acabarà succeint tard o d'hora a tota Europa, i Cerdanya podria ser capdavantera.

Els jocs olímpics, l'únic tren que volem pujar

Aquest any s'ha vist molta empena per presentar la candidatura per celebrar uns jocs olímpics d'hivern a la nostra comarca. Hem pogut veure l'alcalde de Puigcerdà i el vicealcalde de la Seu d'Urgell al programa "El matí de Catalunya ràdio", presentant arguments a favor i amb els que es pot coincidir. Personalment, penso que uns jocs olímpics poden ser un projecte de futur lligat al desenvolupament del territori, només cal veure quina funció té el parc del Segre a la ciutat de la Seu d'Urgell, parc hereu de les olimpíades de Barcelona. De totes maneres no hi ha cap projecte ni cap explicació de com això pot afavorir el Pirineu, i sense un projecte sòlid i responsable, pot acabar d'accelerar i espatllar la màquina del monocultiu turístic i hipotecar el Pirineu per molts anys. Si volen el meu vot, demanaria un projecte i conèixer què s'ofereix. De totes maneres, discrepo amb els alcaldes en el sentit que no necessitem uns jocs olímpics per posar el Pirineu al mapa, si és això el que volen. En el cas de Cerdanya, no podem basar totes les nostres cartes en els jocs olímpics, som molt més que això.

És decebedor veure com els responsables de les institucions públiques es queden quietes davant del problema. Hi ha responsables que no els he sentit mai parlar del tema, fan veure que no existeix. I senyors meus, l'afer està aquí, més a prop del que ens pensem. Ens anem apropant a un futur sense joves, sense entorn natural, amb un mercat d'habitatge impossible, amb feines precàries i temporals. Serem responsables del baix nivell al qual hipotecarem les futures generacions cerdanes, o serem part de la solució? Això ho ha d'escollir vostè, estimat lector, però pensi que no hi ha opció C.

Properes les vigílies de Sant Joan i Sant Pere de 1909

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

El Ban de l'Alcaldia de Barcelona de juny de 1909, publicat en català i signat per Albert Bastardas i Sampere demana civisme a la ciutadania per evitar “desgràcies i molèsties i refermarà la fama de culta que amb justícia enorgulleix a Barcelona”, davant l'allau de focs de Sant Joan i Sant Pere que la ciutadania feia pels carrers de Barcelona.

ALCALDÍA DE BARCELONA

Properas las vigílias de Sant Joan y Sant Pere, festas tradicionals en las que s' esbarja el poble en forma tan sossegada que admira a propis y extranys, aquesta Alcaldia se creu obligada a fer esment d' algunas disposicions qual cumpliment exacte estalviarà desgracias y molestias y refermarà la fama de culta que ab justicia enorgulleix a Barcelona.

L' article 45 de las Ordenansas Municipals, permet la tradicional costum de fer fogueras, tant sols en los carrers y plassas no empedradas; més la prohibició que ditas Ordenansas estableixen, de tot acte que perjudiqui a las personas o propietats, imposa, ademés, que tals fogueras se fassin a certa distancia dels edificis, dels rails dels tranvies y dels arbres, pera que ni 'l fum molesti als vehins, ni las flamas malmetin las casas y l' arbrat, ni privin lo pas dels tranvies.

Per altra part, l' article 46 prohibeix enjegar petarts, cohets y tota mena de focs artificials; y exigeix autorisació expressa pera cremar castells-de-foch. Aquest precepte se trova ampliat en la regla 6ª del Ban dictat per l' Excelentíssim Sr. Governador Civil d' aquesta Provincia, que prohibeix cremar focs artificials, enjegar cohets o petarts, qualsevulga que sia sa forma y dimensions y fer us públich de materias explosivas sens permis escrit de l' Alcaldia, despatxat ab data anterior y registrat ab lo número d' ordre corresponent, a la Secretaria.

Espera aquesta Alcaldia que n' hi haurá prou ab fer esment d' aquets preceptes, pera que sian fidelment complerts; y que 'ls mateixos vehins ajudaran als agents y dependents del Municipi, encarregats de privar o denunciar, en cada cas, las infraccions qu' observin.

Barcelona 21 de Juny de 1909.

L' Alcalde Accidental.

Albert Bastardas y Sampere

Imp. Bork y C.ª

De castanyes i castanyades

GUILLEM SENDRED

Les coses van anar més o menys així. Teníem pensat recollir castanyes al Montseny i fer-ne una festa a la llar de foc poder mantenir la castanyada com a element de cohesió familiar. Aquella Colla familiar anomenada Cargol, buscava sempre les millors maneres de propiciar reunions i festes enllaçades amb les tradicions.

Així fou com un cop obtingudes les castanyes, unes recollides al bosc i altres comprades a la parada de la Castanyera de la plaça, la tia Mercè va suggerir, veient que sobraven moltes castanyes, que podríem realitzar treballs manuals divertits amb enginyeria popular.

Els més incrèduls van creure que es tractava de fer rodar les castanyes com si fos un joc d'escacs o de llançar-nos-les com a daus, marcant-les prèviament amb un retolador; aquestes iniciatives no van causar entre els reunits de la castanyada cap mena d'eufòria ni d'interès, que no fos el de creure que es tractava de jugar per passar el temps.

Però, de sobte, se li va ocórrer una idea ben nova i pensada com a treballs manuals que caldria realitzar amb paciència i que caldria fer a casa de cadascú, donat que com a treball manual comportaria un bon temps de dedicació. Es tractava de muntar o de construir el que se'n podria dir unes Maria Castanya, mai millor dit, a força de crear uns ninots, nines, de les quals el cap i mans i peus fossin castanyes enllaçades amb un filferro recobert simulant una figura vestida de molt diverses maneres. Es tractava, doncs, d'un concurs de Maria Castanya, i se'n podien presentar tantes com es vulguin i de "l'època que plagui, ja siguin del temps de Maria Castanya o clàssiques o no, o de les altres". Es donaren premis a dojo "per les millors, les pitjors i les d'entremig". Com es pot veure es tractava de divertir-se, passar alegrement l'estona i exercir-se en treballs manuals.

Com es pot imaginar, es tractava d'un exercici de manualitat, que requeria més destresa de la que es pot imaginar i que calia l'ajut de mares i pares, malgrat que la primera impressió podria semblar que era un joc per a infants. Els infants podien ajudar a imaginar. Aquesta dita Castanyada es va traduir en una molt bona pensada i va suposar que entre els set germans de la família Bastardas-Parera es presentessin una quarantena de Maria Castanya. Hi hagué una mini expo-

sició en el moment on es va triar la més encertada o la que més va agradar. I no hauríeu dit mai quina va ser? Doncs la més senzilla, que era precisament la Maria Castanya que idealitzava l'*espanta ocells*, d'aquells que abans es trobaven en els camps sembrats per espantar les aus... La resta va ser unes figuretes de molt encert i força feina en realitzar-les: *el dimoni, la bruixa, l'indi pell roja, l'esquimal, la mora, les ballarines, la castanyera, la infermera, la fada, una figura picassiana, el cavaller medieval, amb cavall i tot, l'escolà, l'astròleg, l'angelet, el gat com a mínima expressió de Maria Castanya, la dansarina i la figura de Gandi*, etc. I perquè us en feu càrrec, hem preferit mostrar-les tal com eren i tal com van aparèixer en els fulls de la Colla Cargol, bona mostra del que us hem explicat. A vegades, les petites idees tenen una força que no imaginem pas. La festa va resultar encertadíssima i fins i tot s'havia anunciat una sorpresa que no es va dir perquè ho fos, i va resultar que la "promotora" Mercè, es va vestir ella mateixa de Maria Castanya embolicant cap, mans i peus amb unes mitges com si fos una figura més. Tot va ser molt celebrat. Mireu com van quedar les Maria Castanya.

Colla Cargol
Barcelona

25

21

22
23
24

26

27
28
29
30
31

32

COL·LECCIÓ DE LES
" MARIA CASTANYA "

del Concurs de l'any passat .

Presentades per les cases :

ALBERT-MERCÈ :	1-2-5-6-7-10-13-19-9-
MERCÈ :	27-28-29-30-31
RAFEL-DOLORS :	4-11-14-15-16-18-20-21
FRANCESC-CARME :	3-22-23-24-32
ALFRED-MONTSERRAT :	25-26
JOAN-LLUISA :	12-17
VICENÇ-DOLORS :	8

1 de Novembre 1953

-21-

Col·lecció Cargol
Barcelona

12

13

14

15

16

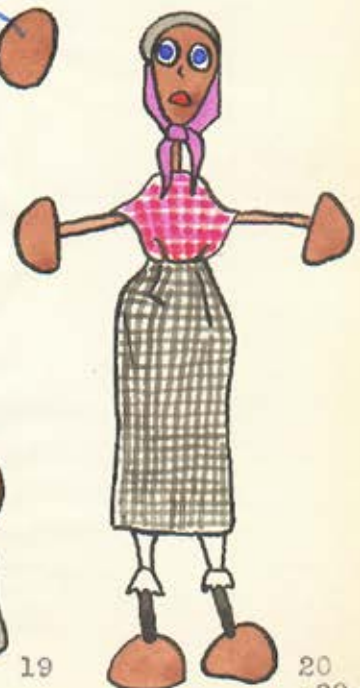
17

18

19

20
-20-

Donar suport al català fa cent anys

GUILLEM SENDRED

Ara com fa cent anys, les campanyes de suport al català, eren necessàries entre altres coses per la manca d'estructures d'Estat que el fessin viable davant dels continuats atacs en contra de la llengua per part del govern espanyol. I l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, (APEC) va promoure aquest tipus d'activitats des del 1899 al 1939, en què fou suprimida pel franquisme. Josep Obiols va dibuixar aquest cartell propagandístic el 1921. L'APEC va arribar a tenir més de deu mil socis, i va publicar dotzenes de llibres per a les escoles adherides amb subvencions per l'ensenyança catalana. En un article del seu president, Albert Bastardas, publicat a La Publicitat, el 17 de març de 1932, titulat *Els nostres mestres*, de rabiosa actualitat, hi deia que: "Protegir l'ensenyament català equival a protegir l'escola catalana. Protegir l'escola catalana vol dir també protegir el mestre català". També estaria bé reconstruir l'Escola del Mar, un dels signes de l'Escola Nova, i que fou bombardejada

per l'aviació italiana de l'exèrcit de Franco durant la guerra civil de 1936-39.

L'electrificació de Puigcerdà: repte organitzatiu i impacte social*

EROLA SIMON LLEIXÀ

*Article originalment publicat a *Quaderns d'història de l'enginyeria*, 2021, vol. XIX, p. 33-46.

1.- Introducció.

Explicar l'electrificació de Puigcerdà resulta tecnològicament força senzill si ens cenyim a la instal·lació de la maquinària, les seves característiques, la font d'energia i el muntatge del cablejat fins als punts de llum públics i particulars. Ara bé, com a historiadors no hauríem explicat res si només ens quedem aquí; com diu Thomas H. Hughes l'historiador ha de comprendre el mapa complet¹. Per tant, abordem l'explicació de com, quan i perquè arriba l'energia elèctrica a Puigcerdà inspirats en la idea de Hughes que l'electricitat és una xarxa sistèmica on intervenen, a banda dels elements tècnics i les lleis científiques, els principis econòmics, els condicionants polítics i les preocupacions socials. En aquest treball ens hem fixat en el context previ a la instal·lació de l'enllumenat elèctric, en la construcció d'un imaginari de progrés i modernitat a través de la premsa local respecte a l'electricitat, en l'organització administrativa de la instal·lació a través de la creació d'un Sindicat amb voluntat de servei públic i com la petita societat de Puigcerdà respon a la nova tecnologia. El Sindicato del Alumbrado Eléctrico de Puigcerdá es va constituir l'any 1895 i es va dissoldre el 1930, anys que coincideixen amb el període formatiu del sistema elèctric. Pel que fa al marc cronològic del treball, iniciarem el treball en els anys previs a la constitució del Sindicat per entendre l'ambient que va propiciar-ne la creació, i arribarem fins al 1912, en què hi va haver una renovació total de la central elèctrica.

Per abordar aquest mapa complet sobre l'electrificació de Puigcerdà ens hem basat sobretot en fonts primàries, és a dir, en la documentació del Sindicat, el fons de l'Ajuntament de Puigcerdà i la premsa local de

finals del XIX i principis del XX. Aquestes fonts ens han permès tractar l'electrificació com un "artefacte cultural" amb paraules de Hughes, és a dir aproximar-nos al tema tenint en compte els aspectes econòmics, polítics i organitzacionals a més dels tècnics. De fet, hem pogut constatar que la bibliografia existent sobre l'electrificació a Catalunya se centra sobretot en els aspectes tecnològics: empreses, fonts d'energia i tecnologia instal·lada.

2.- Els sistemes d'enllumenat públic a Puigcerdà: de la lluna a la làmpada elèctrica.

Tot just el 1819, un cerdà desconegut escrivia la fórmula per calcular si hi hauria lluna un dia determinat i en quina franja horària seria visible. Amb aquesta informació podia saber a l'avançada si li caldria portar fanal o no². Veure-s'hi a la nit va passar de ser una preocupació individual a ser una preocupació col·lectiva en algun moment que no sabem amb precisió. Com a mínim des del 1868, Puigcerdà disposava d'un sistema de fanals de petroli que funcionaven durant dos terços de l'any i no tota la nit³. A partir de 1880 eren freqüents a la premsa local les al·lusions al mal funcionament de l'enllumenat. Es queixaven que els encarregats d'encendre i apagar no eren puntuals i es deixaven fanals⁴. L'enllumenat era, al 1890, un servei que l'Ajuntament tenia arrendat. Aleshores els fanals havien d'estar enceses des de 3 quarts de 6 fins a les 9 del vespre als mesos d'hivern⁵. El 1885 s'havia intentat la instal·lació d'un sistema d'enllumenat públic per gas

1. HUGHES (1993), 1.

2. CADEFEAU; CATALÀ (2002), 234. Agraeixo a la Trini Cadefau haver-me cridat l'atenció sobre aquest manuscrit curiós.

3. ACCE (Arxiu Comarcal de la Cerdanya), Ajuntament de Puigcerdà, enllumenat anterior a l'elèctric 1868-1892, cu 3846.

4. *La Voz del Pirineo*, 5 de desembre de 1886, 2.

5. *La Voz del Pirineo*, 26 de gener de 1890, 3.

i la premsa celebrava el projecte així:

*“parece cosa resuelta el establecimiento de un gasómetro en nuestra villa para el alumbrado público y a cuantos particulares convenga su uso, con cuya importante mejora se obtendrá economía y mayor alumbrado que con el petróleo”*⁶.

No sabem per quins motius aquest projecte no arribà a executar-se, però és interessant veure les millores que representava el gas respecte del petroli: il·luminació més barata, més lluminosa i més neta. De fet, l'enllumenat de gas era la tecnologia que estava funcionant a Barcelona amb preus molt competitius cosa que va frenar durant uns anys la implantació de l'energia elèctrica a la ciutat⁷.

3.- L'impuls social a la instal·lació d'un sistema d'enllumenat elèctric.

Fos com fos, l'enllumenat públic i l'energia elèctrica eren una inquietud social i una expectativa de progrés. El tema apareixia sovint a la premsa local. Els setmanaris *La Voz del Pirineo* i *La Cerdanya* no només es feien ressò de les mancances de l'enllumenat sinó que també publicaven en portada articles sobre l'electricitat, les diferents fonts d'energia i els darrers invents. Els articles transmetien la idea que es tractava d'una tecnologia que s'estava conformant. El 1885 *La Voz del Pirineo* publicava en portada un article titulat “La electricidad extraída en la hulla” en el qual es debatia sobre l'eficiència del carbó i es lamentava que no s'aprofitessin prou els recursos naturals com els rius, els vents i les marees per obtenir energia:

“teóricamente nada es más fácil que obtener de las fuerzas que la naturaleza ha puesto a nuestra disposición el modo de alumbrar el mundo entero”.

El mateix articulista afirmava que el fluid elèctric “más o menos pronto ha de modificar todas nuestras condiciones de existencia”⁸.

La premsa parlava també de les instal·lacions d'en-

llumenat elèctric properes a la vila de Puigcerdà, com les instal·lacions a les fàbriques tèxtils situades a la vora del riu Querol. De fet, va ser a les fàbriques on es començà a utilitzar l'energia elèctrica per a l'enllumenat de naus i tallers. A Puigcerdà la primera fàbrica a utilitzar l'electricitat va ser la de Miquel Salvadó on hi havia instal·lades tres turbines⁹. En moltes poblacions l'energia elèctrica de les fàbriques es va utilitzar per enllumenar els carrers, com fou el cas de Ripoll el 1893¹⁰. *La Voz del Pirineo* feia la crònica de la inauguració de l'enllumenat de Ripoll que havia estat possible gràcies a l'industrial Modest Vaqué que havia cedit una força de 50 CV dels 150 CV que treia de la séquia de la seva propietat. La premsa deia que a Ripoll l'enllumenat produïa de lluny “un aspecto fantástico y maravilloso” i als locals i cafès de la població s'havien instal·lat làmpades “de un gusto exquisito”¹¹.

El ressò a la premsa d'aquesta innovació, que invariablement comparava amb les grans capitals, feia que l'imaginari popular associés l'energia elèctrica a una energia neta, barata, signe de progrés i de prestigi social. Recollint aquesta idea, el Casino Ceretà s'avançà a la instal·lació de l'enllumenat públic a Puigcerdà, i n'instal·là un de propi amb motiu de la inauguració del teatre que l'entitat acabava de construir l'any 1894. El Casino Ceretà era una societat recreativa que aplegava les classes benestants de Puigcerdà, de la comarca i la colònia d'estiuejants. L'any 1893-1894 van construir la nova seu amb la idea de representar el prestigi de l'entitat i dels seus membres a través d'un edifici sumptuós¹². La il·luminació elèctrica de l'espai formava part de l'espectacle, i la premsa local no ho va passar per alt:

“los hijos de esta comarca que no han tenido ocasión de apreciar prácticamente los adelantos más modernos de este siglo [...] verán el mágico efecto producido por un potente foco eléctrico de arco voltaico que colocado en el centro de la platea alumbrará todo el teatro”.

Aquests comentaris ens remeten a la idea del sublim tecnològic expressada per l'investigador David

6. *La Voz del Pirineo*, 11 d'octubre de 1885, 2.

7. ALAYO (2012).

8. Els setmanaris locals reproduïen sovint articles sobre temes d'actualitat apareguts en revistes de Barcelona com és el cas d'aquest que citem: “Electricidad extraída en la hulla”. *La Voz del Pirineo*, 14 de juny de 1885, 1.

9. ALAYO (2017), 198.

10. ALAYO (2007), 80.

11. “El alumbrado eléctrico de Ripoll”. *La Voz del Pirineo* 15 de gener de 1893, 2.

12. SIMON (2021).

Nye. La il·luminació que treu de la foscor a les persones s'ha utilitzat sempre com un element clau de les cerimònies socials. Amb la il·luminació elèctrica la fascinació que causa la il·luminació dels espais pren més força que mai perquè es tracta d'una llum sorgida de la capacitat tecnològica de l'home, amb la particularitat de ser molt més potent i estable que totes les formes anteriors d'il·luminació¹³.

Tot plegat va generar un clima d'opinió segons el qual la llum elèctrica era la màxima expressió dels temps moderns. Això va servir d'estímul a alguns emprenedors locals que hi van veure una oportunitat de negoci tot i no disposar dels coneixements tècnics necessaris. L'any 1891, l'Ajuntament va rebre una proposta de Fernando Villaró Solà, de Puigcerdà, per construir un servei d'enllumenat a partir de la força del rec de Sant Agustí¹⁴. Fernando Villaró era confiter i tenia un establiment al carrer Major de Puigcerdà on, des de feia temps, provava els nous mètodes d'il·luminació per embadaliment del públic¹⁵. El rec de Sant Agustí, que travessava la població, tenia poc cabal la qual cosa requeria un salt considerable per poder generar la força necessària¹⁶. Sembla que Villaró va aconseguir instal·lar una dinamo, però la premsa ens diu que les proves no van anar bé¹⁷. El sistema mai no es va arribar posar en marxa a Puigcerdà, però Fernando Villaró i el seu germà Josep van persistir. L'any 1894, els germans Villaró van aconseguir crear una petita instal·lació elèctrica a la Seu d'Urgell. La premsa ens fa un comentari ben significatiu:

*“Los hermanos D. José y D. Fernando Villaró, (...) acometieron la empresa del alumbrado por la electricidad como meros aficionados, sin ingenieros técnicos, contando tan solamente con su ingenio y los conocimientos prácticos de D. Fernando...”*¹⁸.

La història dels germans Villaró, que caldria seguir amb més profunditat, ens parla de com són d'importants les aportacions de perfils amateurs, amb forma-

cions no acadèmiques, en el desenvolupament científic i industrial del segle XIX.

Finalment, aquell mateix 1894, la companyia barcelonina Francisco Vivó, dedicada a la instal·lació d'enllumenat elèctric, fabricació de dinamos i venda de material elèctric entre altres assumptes¹⁹, feia una proposta seriosa a l'Ajuntament per a la construcció d'un sistema d'enllumenat elèctric a la vila. L'empresa venia avalada per l'èxit dels seus treballs anteriors a la població: Vivó havia instal·lat l'enllumenat de les fàbriques Gatuelles i Patau de Puigcerdà, i també la il·luminació del Casino Ceretà²⁰. El projecte que proposà Francisco Vivó utilitzava la força hidràulica de la séquia de Puigcerdà, també coneguda com a Canal Internacional, que alimenta l'estany de la vila. La séquia de Puigcerdà és una infraestructura hidràulica tan antiga com la mateixa vila (finals s. XII) i té per finalitat el regadiu de les terres que travessa i l'alimentació de l'estany, reservori d'aigua per usos diversos. La séquia pren l'aigua del riu Querol al punt anomenat Riutés, al municipi de la Tor de Querol, a 9,1 km de Puigcerdà. Des del Tractat dels Pirineus de 1659 la frontera parteix la séquia que discorre uns set km per territori francès (municipis de la Tor de Querol i Enveig) i dos, per territori espanyol (municipi de Puigcerdà). Els conflictes entres veïns 'una banda i de l'altra de la frontera van portar als dos estats a fixar la utilització de l'aigua de la séquia a través del tractat internacional de límits entre Espanya i França signat a Baiona el 1869. El text establia les hores d'ús per cada part i creava la Comissió administrativa Internacional del Canal de Puigcerdà formada per representants la Tor de Querol, Enveig i Puigcerdà²¹.

4.- La creació del Sindicato del Alumbrado Eléctrico de Puigcerdá.

El 31 de gener de 1895 es van convocar els usuaris de la séquia a l'Ajuntament de Puigcerdà i acordaren crear un Sindicat amb facultats per contractar la instal·lació de l'enllumenat elèctric. Portaria per nom Sindicato del Alumbrado Eléctrico de Puigcerdá i estaria compost per un president, càrrec que recauria

13. NYE (1996), 144.

14. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Actes de Ple, 5 de març de 1891.

15. La Voz del Pirineo, 8 de febrer de 1885, p. 2 i 16 de maig de 1886, 2.

16. La Voz del Pirineo, 1 de març de 1891, 3.

17. La Voz del Pirineo, 6 de novembre de 1892, 2.

18. La Voz del Pirineo, 27 de maig de 1894, 3.

19. TATJER (2017).

20. La Voz del Pirineo 24 de febrer de 1895, 3.

21. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Reglamento para el uso de las aguas del Canal de Puigcerdá, 1884.

sempre en l'alcalde, tres vocals, que serien els regidors de la séquia, obres i foment, i dos síndics, que serien els representants del Canal Internacional. El secretari del Sindicat seria el propi de l'Ajuntament²². Aquesta manera d'organitzar-se per afrontar la instal·lació de l'enllumenat és molt significativa. La fórmula de Sindicat s'ha d'entendre com a ens que actua en representació de la col·lectivitat i que tenia una gran trajectòria en la història de Puigcerdà, molts projectes públics s'havien gestionat d'aquesta manera. L'organisme quedava absolutament lligat als càrrecs públics i a l'Ajuntament. El fet que s'hi inclogués els síndics del Canal Internacional era lògic tenint en compte que es tractava d'un nou aprofitament de l'aigua que podria afectar els usos habituals, com ara el de regadiu. Tanmateix, no sembla que la Comissió administrativa Internacional del Canal de Puigcerdà dificultés l'operació en cap moment malgrat que l'aprofitament hidroelèctric no era contemplat al reglament de 1869.

El 20 de març de 1895, en sessió extraordinària del Ple de l'Ajuntament sobre el projecte d'electrificació, es valorà el projecte de la casa Vivó de Barcelona. La proposta de l'empresa era derivar aigua de l'estany a través d'una canonada de ferro fins a una turbina situada al capdavall del còrrec del Dagué. S'acordà nomenar una comissió per avaluar si era possible derivar de l'estany l'aigua necessària sense que causés cap perjudici al reg i altres necessitats, i calcular les condicions econòmiques d'aquest nou servei. Amb aquesta finalitat l'alcalde demanà als membres de la comissió que acceptessin aquest encàrrec pel bé de la població. La comissió va respondre que tenien clar que hi havia aigua suficient per fer llum, i que no hauria d'afectar el reg. També caldria fer una estimació dels veïns interessats a tenir llum per intentar establir la manera de finançar el projecte²³.

Efectivament, un dels punts claus de l'èxit era el finançament. Amb aquest objectiu es va redactar un reglament inicial on es definien les condicions i els preus del servei de l'enllumenat particular. S'establí que el Sindicat es comprometia a oferir diàriament 6

hores d'enllumenat. També s'exposava la possibilitat de col·laborar en el finançament del projecte amb un avançament que seria retornat als abonats més endavant. L'avançament o bestreta donava dret a un descompte important en el preu del servei fins que l'import fos retornat per part del Sindicat²⁴. Diferents comissions de l'Ajuntament van recórrer les cases del poble explorant la voluntat del veïnat per fer front a les despeses d'instal·lació de l'enllumenat elèctric. Segons la premsa "siendo contados los que se asocian a la proyectada mejora, ya sea por anticipo de cantidades o tomando luces"²⁵. Per aquestes tasques el Sindicat va contractar els primers empleats, un maquinista encarregat de les dinamos i un encarregat de la central i de la cobrança als abonats²⁶.

Pel juny d'aquell any es van redactar els plecs de les condicions tècniques del contracte. La casa instal·ladora havia de garantir 600 làmpades de 16 bugies (3,5 watts per bugia) distribuïdes per tot el nucli de la vila i exteriors amb la despesa de només de 100 litres d'aigua per segon. La turbina havia de produir corrent continu i 75 CV de potència amb una canonada de 280 m de longitud²⁷. A la licitació s'hi van presentar quatre empreses i s'acabà adjudicant al mes de juliol d'aquell any a Francisco Vivó Sociedad en Comandita de Barcelona²⁸. La premsa reaccionava a aquesta notícia amb alegria:

*"¡Albricias, a voz en grito claman los puigcerdaneses, albricias! Ya que por fin saldremos de una vez de la oscuridad en que nos tenía sumidos ese repugnante petróleo; ahora nos resarciremos de las exigencias de esos botafumeiros que pedían por el sucio líquido un ojo de la cara. ¡Abajo el Petróleo, y viva la luz eléctrica!"*²⁹.

Un any després, el juny de 1896, Francisco Vivó comunicava formalment la finalització de la instal·

22. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del Sindicato del Alumbrado Eléctrico de Puigcerdà (SAEP) (1895-1897), acta de 31 de gener de 1895.

23. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del Ple de 1895.

24. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Reglament condicions i tarifes, 27 de març de 1895, cu 3850.

25. *La Voz del Pirineo* 21 d'abril de 1895, 3.

26. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1895-1897), acta de 2 de desembre de 1895.

27. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1895-1897), acta de 24 de juny de 1895.

28. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1895-1897), acta de 15 de juliol de 1895.

29. *La Voz del Pirineo* 21 de juliol de 1895, 2.

lació³⁰. En aquell moment a Catalunya només hi havia 22 poblacions que havien introduït l'electricitat i la majoria ho havien fet gràcies a la inversió d'una empresa privada³¹.

5.- Problemàtiques tecnològiques, organitzatives i socials de l'electrificació.

Els problemes van començar a sorgir en el mateix moment d'iniciar la distribució de l'enllumenat. Es tractava de problemàtiques tècniques, però també organitzatives i socials que tenien a veure amb com era rebuda l'electricitat per part de la població. En el moment de la instal·lació del primer cablejat ja van sorgir desavinences amb alguns veïns que no volien deixar instal·lar pals de llum als seus terrenys³². De seguida es detectà que alguns dels subscriptors tenien làmpades commutades, és a dir més làmpades de les contractades. El Sindicat acordà la instal·lació de comptadors per tal de quantificar la potència elèctrica consumida. L'abús en el consum d'electricitat per part d'alguns abonats va portar de cap a la Junta del Sindicat durant molts anys. Van provar diferents estratègies per evitar l'excés de consum que, a banda del frau econòmic, tenia l'efecte de sobrecarregar la xarxa. A partir d'un cert moment, els empleats del Sindicat van començar a inspeccionar els domicilis dels abonats per comprovar que no hi hagués més làmpades o làmpades de més potència que la contractada. S'imposaven multes i talls de subministrament als que cometien frau³³. El 1899 van decidir encarregar la construcció de 50 aparells "limita corrientes" que s'havien d'instal·lar a l'exterior dels edificis i que limitaven el pas del corrent segons la potència contractada³⁴. Més tard va resultar que els aparells no acabaven de funcionar. El 1906 van provar de subministrar directament làmpades i portalàmpades pròpies del Sindicat de manera que fos fàcil detectar les instal·lacions fraudulentas. L'any següent van renovar totes les instal·lacions particulars per assegurar-se que

només s'utilitzessin les làmpades proporcionades pel Sindicat i que pagaven abonament³⁵.

Després de mig any de funcionament de la central es van detectar problemes amb les corretges de transmissió de força entre la dinamo i la turbina. Eren de cuir i es malmetien molt ràpidament³⁶. La substitució de les corretges o la reparació de qualsevol element implicava el desplaçament des de Barcelona dels tècnics de l'empresa, cosa que provocava talls en el servei durant molts dies. La premsa de seguida donava notícia dels talls i es queixava del servei. A banda de la molèstia de quedar-se sense llum, els talls implicaven una despesa extra per a les famílies que havien de tornar als llums de petroli³⁷. La interrupció del subministrament d'energia també podia ser degut a les condicions meteorològiques, com ara les baixes temperatures que deixaven l'estany glaçat i, per tant, no hi havia aigua per fer funcionar la turbina. El Sindicat s'adonà aviat que els calia un tècnic amb el coneixement suficient per resoldre al moment les múltiples incidències que anaven sorgint. Amb aquest objectiu es contractà a Mariano de la Concepción Palazuelos, del qual sabem que havia estat director de la central de Palafrugell, però no sabem quina formació tècnica tenia, si és que en tenia³⁸.

La manca de potència disponible fou un dels grans maldecaps del Sindicat. Malgrat la desconfiança inicial, a mesura que passava el temps es van trobar que hi havia més sol·licituds d'abonament que potència per repartir. Aquest tema afectava especialment els abonats extraordinaris, és a dir, els establiments públics com els cafès, fondes i societats recreatives que, en moments puntuals, feien una despesa extraordinària de llum amb motiu d'un esdeveniment concret. Inicialment, s'acordà que, cada vegada que un d'ells necessités l'enllumenat extraordinari, els amos havien de passar per la secretaria del Sindicat per avisar del nombre de làmpades extres que havien de menester, a fi que el recaptador pogués controlar

30. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1895-1897), acta de 29 de juny de 1896.

31. ALAYO (2007), 94.

32. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1895-1897), acta de 26 d'octubre de 1896.

33. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1897-1902), acta de 30 de juny de 1898.

34. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1897-1902), acta de 28 de febrer de 1899.

35. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1903-1908), acta de 6 d'agost de 1906.

36. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1895-1897), acta de 20 d'abril de 1897.

37. *La Cerdanya*, 20 de novembre de 1898, 2.

38. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1903-1908), acta de 14 de novembre de 1906.

la demanda i fer el compte a final de mes³⁹. Amb el temps aquest procediment es va fer ineficient perquè els locals encenien els llums sense dir-ho al Sindicat. El 1908 es va optar per la instal·lació d'un interruptor col·locat en un armari tancat amb una clau que tindria l'empleat del Sindicat. Aquesta persona era l'encarregada d'encendre el llum els dies convinguts prèviament⁴⁰.

El Sindicat, conscient que era un servei públic, va fer una tasca social amb la distribució d'electricitat gratuïta. El 1898 es concedí al pintor Martí Montaner dues làmpades gratuïtes per les seves classes de dibuix, a canvi que admetés a cinc nens pobres de la població sense cobrar. L'any següent també es van concedir làmpades gratuïtes a un altre professor de dibuix, un de llengua francesa, a l'escola de les Hermanas Terciarias i a l'Hospital⁴¹. A causa de la manca de potència, el 1902 van haver de rescindir les làmpades gratuïtes i van obligar a tothom a pagar els abonaments⁴².

El 1904 el Sindicat es decidí a estudiar la manera d'ampliar la força de la central⁴³. Després de diferents discussions sobre si el Sindicat podia permetre's una renovació total de la central, van acabar modificant la maquinària amb l'empresa de Francisco Vivó per obtenir més potència. La situació financera del Sindicat era delicada perquè estaven encara retornant les bestretes que havien fet els abonats el 1896⁴⁴. Les millores tecnològiques fetes a la turbina van permetre estendre l'enllumenat pels barris perifèrics de la vila. A l'estiu de 1909 s'inaugurà l'enllumenat del camí de Bourg-Madame fins a la frontera amb França de manera que els estiuejants francesos es poguessin acostar tot passejant fins a Puigcerdà⁴⁵. Al mateix any s'instal·

là l'enllumenat al camí que unia la vila amb les fàbriques de vora el riu i el barri del Pont de Sant Martí. Els obrers van agrair formalment al Sindicat aquesta millora que els permetia anar i venir de treballar amb més seguretat.

No va ser fins al 1911 que es contractà una renovació total de la central amb l'empresa Construcciones Mecánicas y Eléctricas Sociedad Anónima. El projecte incloïa la construcció d'una nova central i la instal·lació d'una turbina de 170 CV sota un salt de 47 metres, amb un volum d'aigua de 370 litres per segon. La nova instal·lació començà a funcionar el 1912⁴⁶.

Central elèctrica de Puigcerdà, construïda el 1912. Va estar en servei fins a finals dels anys 20. Foto: Erola Simon.

39. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1897-1902), acta de 29 d'abril de 1899.

40. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1903-1908), acta del mes d'abril de 1908.

41. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1897-1902), acta de 30 de desembre de 1899.

42. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1897-1902), acta de 13 de maig de 1902.

43. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1903-1908), acta de 8 de gener de 1904.

44. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1903-1908), acta de 22 d'octubre de 1906.

45. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1909-1917), acta d'agost de 1909.

6.- Conclusions.

De la panoràmica exposada fins aquí podem concloure que, efectivament, cada un dels elements del sistema tenia importants efectes sobre els altres i, en darrera instància, sobre el desenvolupament i eficiència del servei d'enllumenat elèctric: l'aigua i els condicionants polítics derivats del Canal Internacional, el caràcter d'ens públic del Sindicat, la mentalitat dels gestors, la tecnologia instal·lada, les condicions meteorològiques

46. D'aquesta nova central es conserva l'edifici i la canalització, però no la maquinària.

de la Cerdanya, l'actitud dels usuaris, etc.

El Sindicat es trobà que havia de fer front de manera constant a tota mena de problemàtiques tant tecnològiques com socials. La seva perspectiva d'organisme sense finalitat de lucre va fer que s'abordessin aquests temes d'una manera determinada, segurament diferent de com ho hauria afrontat una empresa privada. Un altre factor important, derivat de les característiques organitzatives de l'ens, era la visió que tenia del servei que estava oferint: per una banda, limitat a la població de Puigcerdà i els seus nuclis més immediats, i, per l'altra, limitat al servei d'enllumenat públic i privat. Això es va fer evident quan un empresari local sol·licità permís per empalmar el fluid elèctric al cinemàtògraf del seu local. El president del Sindicat va negar-s'hi entenent que l'electricitat havia estat instal·lada exclusivament per a l'enllumenat i no per altres usos⁴⁷. Com hauria reaccionat una empresa privada davant d'aquesta demanda?

En el mateix sentit, és significatiu com el 1910 tenim notícia que els senyors Costa, productors de llum a Bellver de Cerdanya, estaven tramitant amb la República Francesa el permís per subministrar llum a la Bourg-Madame. Aquesta línia havia de permetre, a més a més, portar la llum als pobles de la Baga i a alguns de la Solana⁴⁸. És a dir que una empresa particular amb una central hidroelèctrica vora el riu Segre pretenia donar llum a mitja comarca, i fins i tot a pobles francesos, amb una evident voluntat de creixement empresarial i capacitat tècnica per oferir aquest servei. Aquest fet coincideix amb el canvi d'escala de la indústria elèctrica que es produeix al voltant dels 1911-1912, quan apareixen les grans empreses que iniciaran l'aprofitament dels recursos hidroelèctrics dels rius pirinencs⁴⁹.

El Sindicato del Alumbrado Eléctrico de Puigcerdà va estar en funcionament fins al 1929, quan la seva estructura era massa feble per aguantar la pressió de

les grans empreses i va traspassar el servei a Energia Elèctrica de Catalunya. Amb tot, podem dir que els homes que van impulsar la creació del Sindicat ho van fer amb un gran esperit de servei públic i per dotar la vila d'un dels elements que més s'associaven a la modernitat. Tanmateix, es van trobar amb un repte organitzatiu enorme davant del qual ningú no tenia cap experiència ni coneixements tècnics. Mentrestant la tecnologia, l'ús i la demanda de fluid elèctric avançava a passos de gegant en aquell inici de segle XX.

7.- Bibliografia

ALAYO MANUBENS, Joan Carles (2007) *L'electricitat a Catalunya, de 1875 a 1935*, Lleida, Pagès editors.

ALAYO MANUBENS, Joan Carles (2012) *El procés d'electrificació de Catalunya. Recursos naturals i actuacions empresarials. 1896-1936*. Dins: Simposio Internacional Globalización, innovación y construcción de redes técnicas urbanas en América y Europa, 1890-1930. [Recurs en línia: <https://cupdf.com/document/el-proces-deelectrificacio-de-catalunya-recursos-naturals-y-.html>]

ALAYO MANUBENS, Joan Carles (2017) *Aigua i energia. L'aprofitament hidroelèctric dels rius catalans*, Lleida, Pagès editors.

CADEFAU, Trini; CATALÀ, M. Àngels. (2002) "1819: Un manuscrit curiós". Dins: *Actes de la VI Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, 233-237.

Ceretania, Periódico defensor de los intereses de la comarca.

La Cerdanya, Periódico de noticias y defensor de los intereses de la comarca.

EDGERTON, David (2008) *The shock of the old. Technology & Global History since 1900*, London, Profile Books.

HUGHES, Thomas P. (1993) *Networks of Power. Electrification in Western Society, 1880-1930*, Baltimore-London, The Johns Hopkins University Press.

NIETO- GALÁN, Agustín (2011) *Los públicos de la ciencia. Expertos y profanos a través de la historia*, Madrid, Fundación Jorge Juan Marcial Pons Historia.

NYE, David E. (1996) *American Technological Sublime*, Cambridge, Massachusetts Institute of Technology.

SIMON, Erola (2021) "El Casino Ceretà", *Cadí-Pedraforca*, núm. 31 (en premsa).

TATJER, Mercè (2017) "La industria de material y aparatos eléctricos en Barcelona, 1881-1970". Dins: *La electrificación del territorio, historia y futuro*. Barcelona: Universitat de Barcelona. [Recurs en línia: <http://www.ub.edu/geocrit/Electr-y-territorio/Indice-Electr-y-territorio.htm>]

La Voz del Pirineo, Periódico de intereses locales, avisos y noticias.

47. ACCE, Ajuntament de Puigcerdà, Llibre d'actes del SAEP (1903-1908), acta de 4 d'octubre de 1904.

48. Els senyors Costa de Bellver estaven construint una línia elèctrica que havia de donar llum al poble d'Alp i altres de la Baga, i un ramal per coll de Saig havia de portar l'electricitat als pobles d'Isòvol, All, Ger i Bolvir segons informa *Ceretania*, 25 de setembre de 1910, 3.

49. Les grans empreses són Riegos y Fuerzas del Ebro, Energia Eléctrica de Cataluña i Sociedad General de Fuerzas Hidroeléctricas, creades totes el 1911. ALAYO (2012), 9.

Alumbrado eléctrico.

Acta n.º 1.

Copia
En la villa de Puigcerdà a los treinta y uno de Enero de mil ochocientos noventa y cinco. siendo las siete de la tarde, convocados los usuarios del Canal de esta villa en las Casas Consistoriales por segunda vez, por no haber asistido mayoría en la primera, acuerdan los reunidos nombrar un Sindicato con facultades para contratar la instalación del alumbrado eléctrico por si algun día se presenta la ocasión, compuesto de los Señores siguientes:

Presidente, el que sea Alcalde de la villa, o el que haga sus veces.

Vocales, los tres Concejales de la Comisión de la acequia; uno de la Comisión de obras del Ayuntamiento; otro de la Comisión de Fomento; los dos Síndicos titulares del Sindicato internacional y los dos suplentes del mismo.

Secretario, el que lo sea del Ayuntamiento.

Y facultan a los Señores componentes el Sindicato para que puedan llenar las vacantes que en el caso resulten, con individuos del Ayunt. en su lugar.

Y dándose por terminada el acto, se certifica del mismo la presente, que firma el Sr. Presidente, conmigo el Secretario interino del Ayuntamiento de que certifico.

El Alcalde-Presidente

J. M.ª Martí *Jose Peña, interino*

SINDICATO

DEL

ALUMBRADO ELÉCTRICO DE PUIGCERDÀ.

TÍTULO, N.º 1,

de un Anticipo de 100 pesetas,
hecho por D. Ysidro Alart.

Este anticipo será reintegrado por el Sindicato; y, hasta que lo sea, el presente Título da derecho á su tenedor á disfrutar de 1 lámpara de 10 bujías, pagando por élla solamente la cuota mensual de una pesetas veinticinco céntimos.

Puigcerdà 30 Junio de 1897.

El Presidente,

J. M. Martí

Interviene,

El Síndico de turno,

Juan Solà

Tomé razón,
El Secretario,

José Costa

SINDICATO
DEL
ALUMBRADO
Eléctrico
DE
PUIGCERDÀ

Llibre pirinenc o llibre del Pirineu?

MANEL FIGUERA

Es parla darrerament, sobretot d'ençà de la creació de l'Associació Llibre del Pirineu l'any 2010 gràcies a una iniciativa de persones vinculades a la publicació de llibres —sobretot d'editorials i escriptors i escriptores— de l'àmbit pirinenc, del que s'entén com a *llibre del Pirineu* o *llibre pirinenc*, per a mi dos conceptes diferents si bé amb alguns punts en comú, ja que el primer engloba el segon.

El 1993 parla amb una certa propietat del llibre pirinenc, en un intent de donar-li una certa coherència i unitat, Xavier Campillo, doctor en geografia especialitzat en camins, en el seu llibre *Literatura pirinenca contemporània: una antologia*, subtítulat *L'Alt Pirineu Català vist pels seus escriptors*. Va ser publicat per Garsineu Edicions, de Tremp.

Segons aquest geògraf, cinc elements fonamentals caracteritzen la literatura pirinenca: «la descripció d'elements de la societat tradicional, el testimoniatge o compromís amb una muntanya marginada i en crisi, l'ús i la reivindicació —en major o menor grau— de les formes de la parla local, la recuperació de la tradició oral i/o la integració d'elements mítics o màgics provinents de la mateixa, i la idealització o recreació mítica de la societat tradicional de muntanya.»

Xavier Campillo considera que la literatura pirinenca contemporània se situa entre els anys trenta i noranta del segle XX, s'escriu des del Pirineu, exclou la literatura sobre el Pirineu —per tant, no consten a l'antologia autors com Narcís Oller, Manuel Anglada o Estanislau Torres—, s'emmarca en les actuals comarques de l'Alt Pirineu i Aran i el Principat d'Andorra amb la inclusió de la Catalunya del Nord —parla de Jordi Pere Cerdà— i es contradiu amb la inclusió de *Cercamón*, de Lluís Racionero, en la seva llista d'obres literàries pirinenques, ja que no segueix cap dels cinc elements fonamentals que, atenent el seu criteri, encarnen la literatura pirinenca.

En l'aspecte geogràfic, Campillo situa l'àmbit d'aquest moviment literari en què la postguerra i l'emigració de força gent del Pirineu cap a les ciutats —inclosos Jordi Pere Cerdà, Joan Lluís o Maria Barbal,

entre d'altres— hi tenen molt a veure: una bona part dels autors i autores han anat a viure a ciutat —Barcelona, Lleida, Perpinyà...— i des d'allà parlen dels seus records, del llegendari pirinenc o escriuen novel·les amb una trama que transcorre en aquesta etapa entre els anys trenta i els noranta del segle passat.

Malgrat els seus punts foscos, discutibles, el treball de Xavier Campillo s'ha de valorar positivament perquè aporta una visió innovadora del que s'escriu sobre el Pirineu. No obstant això, per a mi aquest corrent literari s'integra dins del llibre del Pirineu, que és un concepte més ampli tan geogràficament —el Ripollès, l'Alt Berguedà o la Garrotxa també són pirinencs— com temàticament. No només la literatura genera publicacions del Pirineu o sobre el Pirineu, hi ha també estudis, assajos, treballs d'investigació i recerca, guies d'excursions...

Durant el curs 2004-2005, Josep Suïls, doctor en filologia catalana per la Universitat de Lleida, professor titular en Sociolingüística Occitana i Dialectologia Romànica, diu que existeix una producció literària de temàtica pirinenca, com també un punt de vista extern de viatgers i excursionistes, i una literatura del Pirineu ignorada a l'Estat francès però més acceptada a Catalunya. Diferencia entre literatura dels pirinencs, ambientada a la muntanya, i literatura pirinenca, produïda per autors no pirinencs.

Aquí penso que s'embolica: per a mi la literatura pirinenca abraça autors i autores pirinencs i no pirinencs. Núria Esponellà, Martí Gironell, Joan Lluís Lluís, Irene Solà o Eloi Vila són escriptors no pirinencs que no viuen al Pirineu —ni tan sols a l'Alt Pirineu i Aran o a Andorra—, però que han escrit i escriuen sobre el Pirineu; per tant, s'han d'incloure dins l'espai del llibre del Pirineu.

En aquest mateix curs 2004-2005, Helena Alonso, professora d'Unitat de Comunicació, Facultat de Lletres de la Universitat de Lleida, diferencia entre literatura catalana sobre el Pirineu, d'autors no pirinencs; literatura popular pirinencs, tant antropològica com literària, i literatura excursionista. Tot és discutible,

però fa menció d'un aspecte clau i rellevant: parla de l'evolució en la literatura pirinenca cap al realisme.

Per tant, segons el seu criteri, la literatura pirinenca contemporània de Xavier Campillo ha derivat en aquest realisme d'ara. Novel·les més o menys actuals d'Albert Villaró (*L'escala del dolor*), Pep Coll (*Dos taüts negres i dos de blancs*) o Marcel Fité (*Escacs d'amor i de mort*), amb una certa preponderància del gènere negre, en són una mostra. Això sí: no surt del Pallars Sobirà i només fa menció de dos autors no pallaresos: Antoni Morell i Albert Villaró. En canvi, considera el barceloní Jaume Cabré autor d'una novel·la pirinenca (*Les veus del Pamano*). Val a dir que el gènere negre en novel·la predomina també en autors no catalans del Pirineu: Carlos Ollo, amb la seva *Mortaja de barro*, n'és un exemple a Navarra. Aquesta narració s'ambienta a Egin, al Pirineu navarrès.

A fi d'entendre més bé aquest concepte de llibre del Pirineu, de vegades un xic complex, cito l'article set del *Decàleg del llibre ebrenç*: «El llibre ebrenç pot tractar una temàtica referent a les Terres de l'Ebre. És a dir, el seu contingut s'ha de centrar en algun tema que formi part d'aquest àmbit, encara que l'autor/a no sigui originari/ària d'aquest territori.»

Aplico gairebé textualment aquesta definició de l'Ebre a l'òrbita del llibre del Pirineu, entès com a llibre fet al Pirineu i que parla del Pirineu —o sigui, aquí sí, llibre pirinenc— o com a llibre no fet al Pirineu però que parla del Pirineu. La literatura no és més que un aspecte del llibre del Pirineu, sigui pirinenca (*L'any dels francs*, d'Albert Villaró) o no (*La filla de la neu*, de Núria Esponellà). Dins d'aquesta segona faceta hi cal incloure, fins i tot, el Pirineu simbòlic; Víctor Català es va inspirar en el massís del Montgrí quan va escriure *Solitud*, i Núria Perpinyà ho ha fet recentment a *Al vertigen*, on crea un massís, els Tammarians, en un Pirineu remot i imaginari en què es troben muntanyes que superen els quatre mil metres d'altitud.

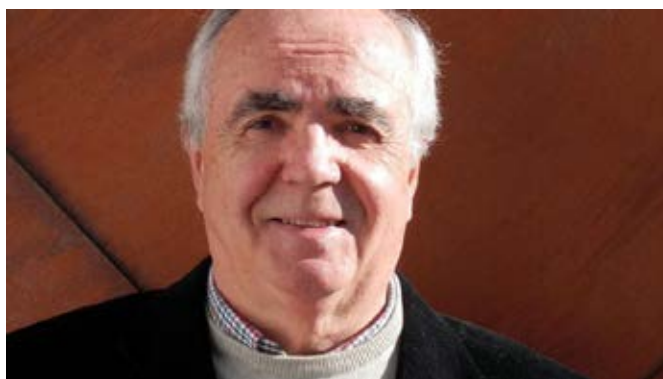
La producció editorial pirinenca és poc coneguda. Resulta una paradoxa que a les comarques de l'Alt Pirineu i Aran —Cerdanya, Alt Urgell, Pallars Sobirà, Pallars Jussà, Alta Ribagorça i Val d'Aran— hi visqui només un 1% de la població catalana i que el 2011 la mitjana de publicació de llibres superés el 15% del total de Catalunya. Aquest tant per cent d'aquí sí llibre pirinenc s'ha mantingut amb poques variacions del 2012 al 2014 i tot fa pensar que el 2022 seguirà

Albert Villaró

Manel Figuera

Marcel Fité

Pep coll

Joan Obiols. Foto: Viure als Pirineus

igual o potser encara creixerà. Això vol dir que aquest territori té el percentatge més elevat de llibres del nostre país per habitant. Dit d'una altra manera: de cada cent persones que viuen a l'Alt Pirineu i Aran n'hi ha una que escriu i que li publiquen el que ha escrit. Dins de l'espai geogràfic de l'àrea lingüística del català —i no diguem de l'occità— és impossible trobar una altra realitat com aquesta.

Analitzant quin és el públic lector majoritari del llibre pirinenc, des de l'Associació Llibre del Pirineu hem constatat que, al marge de les persones lectores fidels de cada autor o autora, és el turisme el que més s'interessa per la producció pirinenca. I no només vol guies d'excursions i de recorreguts, també demana contes, llegendes, estudis, monografies, novel·les, poesia, literatura infantil i juvenil, narrativa curta...

El llibre del Pirineu, segons l'associació mencionada, pot ser escrit per un/a autor/a vinculat/ada directament a l'àmbit pirinenc català o a l'occità integrat dins de Catalunya —Aran i Fenolledès—, però també de la resta de Catalunya, d'Andorra i dels Països Catalans, inclosa la Franja de Ponent aragonesa, i d'Occitània en general. Ha de ser escrit en català o en occità, o també traduït al català o a l'occità.

En conclusió, cal entendre bé aquests tres aspectes:

a) Llibre pirinenc: llibre, preferiblement de temàtica pirinenca, fet al Pirineu.

b) Llibre del Pirineu: llibre —fet o no al Pirineu— de temàtica pirinenca, sigui literari, monogràfic, antropològic, folklòric, un recull de cançons, un estudi qualsevol, una guia d'excursions, receptes de cuina...

c) Àmbit pirinenc: espai geogràfic real o imaginari del Pirineu que abraça la totalitat d'Andorra i la part nord de Catalunya, des de les comarques de l'Alt Pirineu i Aran, passant pel Solsonès, el Berguedà, el Ripollès i la Garrotxa, fins a les de la Catalunya del Nord i l'Alt Empordà. En algunes d'aquestes comarques —Solsonès, Berguedà, Garrotxa, Rosselló, Alt Empordà...— el Pirineu només n'abasta una franja del territori.

Un cop fet aquest aclariment, el pas següent ha de ser que *Llibre del Pirineu* (igual que *Llibre ebrenc*) sigui una marca de denominació d'origen. Però això ha de madurar, s'ha d'entendre de manera majoritària i s'ha de comprendre des de les editorials, passant per autors i autores, fins a les llibreries i l'Administració local; sí, l'Administració local: ajuntaments, consells comarcals i per descomptat l'IDAPA. Cadascú fa la feina des del seu lloc, però entre tots i totes som un equip. Si no ho fem nosaltres, és clar que no ho farà ningú. Temps al temps.

Pla d'acció cap a un nou model socioeconòmic cerdà

MARC PONT FITÓ*

1. INTRODUCCIÓ I METODOLOGIA

L'objecte d'investigació i intervenció d'aquesta breu formulació de política pública s'emmarca dins la comarca de la Cerdanya. Concretament, es presenta una anàlisi introductòria del seu model socioeconòmic i el plantejament de diferents propostes de reforma, per tal d'acompanyar aquest territori cap a un nou model sostenible que permeti el desenvolupament social d'aquesta zona.

Tractant-se d'una comarca de l'àmbit territorial de l'Alt Pirineu i Aran, presenta una estructura social i un model socioeconòmic allunyat del de les grans metròpolis urbanes de l'àrea de Barcelona però també de les diferents zones rurals de Ponent, el Camp de Tarragona o les comarques gironines. Un territori amb forta dependència del turisme i on durant els darrers anys s'hi està patint un important procés de gentrificació en gran part fruit de l'explosió de les segones residències en aquesta zona, que ha encarat el nivell de vida a la comarca i n'ha precaritzat les relacions laborals i econòmiques. Amb una població cada vegada més envellida i sense oportunitats a la comarca, els joves decideixen abandonar-la a la recerca de nous reptes i propostes laborals adequades als seus estudis.

Per tal de dur a terme el projecte, es treballen i s'analitzen tres eixos bàsics i introductoris de la societat cerdana.

En primer lloc, un bloc d'anàlisi introductori de la població i les seves característiques amb els principals indicadors demogràfics.

D'altra banda, s'aprofundeix l'estudi en un segon bloc relacionat amb l'habitatge i l'accés a aquest. Per acabar, un apartat referent a l'anàlisi de l'estructura econòmica-laboral completarà l'estudi.

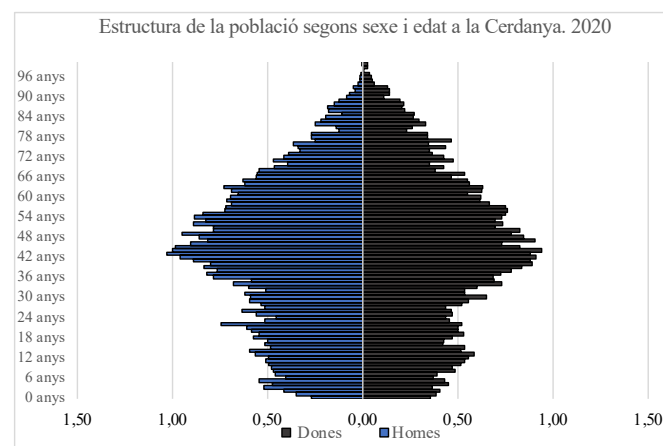
La totalitat de les dades que formen part de l'anàlisi quantitativa han estat extretes de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i l'INCASÒL.

Finalment, s'ha realitzat un estudi de diferents propostes emmarcades en dos àmbits d'actuació per tal d'acompanyar la comarca cap a un nou model socioeconòmic sostenible a llarg termini.

2. ANÀLISI DEL MODEL SOCIOECONÒMIC

2.1. La població i les seves característiques

La comarca de la Cerdanya, de la mateixa manera que moltes comarques i zones rurals, està patint un procés d'envelliment i èxode juvenil que queda clarament reflectit en les dades presentades per l'Idescat¹.

Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat.

En una societat envellida, sense relleu generacional i amb una base de la piràmide poc ampla derivada d'una baixa taxa de natalitat que ha anat descendint els últims anys de manera dràstica fins a ser de les més baixes de Catalunya², el futur d'aquests petits pobles de muntanya es presenta incert. Afegit a aquest envelliment progressiu de la comarca i l'èxode juvenil que també queda reflectit en les estadístiques, la Cerdanya en períodes de màxima aflluència multiplica exponencialment la seva població.

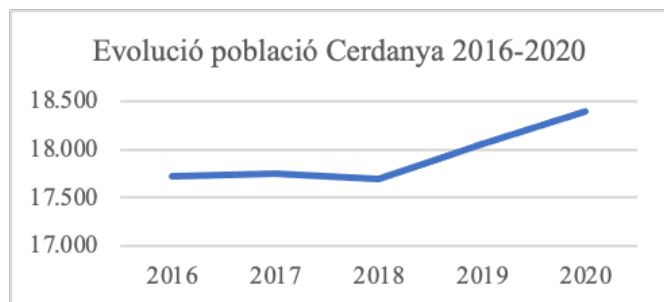
L'estacionalitat acaba derivant en una zona d'esbarjo col·lapsada durant caps de setmana, festius i durant l'estiu i pobles pràcticament desèrtics entre setmana i durant els períodes de mínima aflluència. Les dades apunten com la Cerdanya s'ha convertit en una de les

1. Estadística d'Idescat de Població a 1 de gener. Per sexe i edat any a any, 2020, Comarques i Aran

2. Segons l'Idescat i de manera provisional l'any 2020, la comarca de la Cerdanya té la sisena Taxa Bruta de Natalitat, més baixa de Catalunya.

zones amb més població estacional³. Aquesta estacionalitat, com es plantejarà més endavant acabarà derivant en feines precàries, estacionals i temporals que formaran part de l'explicativitat de l'èxode de població jove.

A la vegada, la població empadronada a la comarca no s'ha vist rellevantment incrementada, mostrant un petit creixement no massa pronunciat⁴.

Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat.

Pel que fa al teixit associatiu comarcal, aquest no és especialment dels més baixos de Catalunya en comparació amb la seva població⁵. La Cerdanya compta amb un prou bon teixit associatiu constituït, la problemàtica es troba en la consecució d'activitats i la dinamització del territori, trobant poques entitats actives que vitalitzin la comarca.

Aquest més o menys baix nivell associatiu es pot deure a l'orientació que agafa any rere any la comarca cap al turisme de segones residències, fet que converteix la vida social als pobles en gairebé nul·la entre setmana amb molt poca gent i als caps de setmana, estiu i festius multiplicant la seva població exponencialment. Així doncs, la gran majoria de les poques activitats i actes que se celebren es concentren en les temporades altes de l'any. D'aquesta manera, el model socioeconòmic predominat tampoc afavoreix l'activitat d'entitats i associacions que acabin aportant vida social i dinamisme als pobles de la comarca.

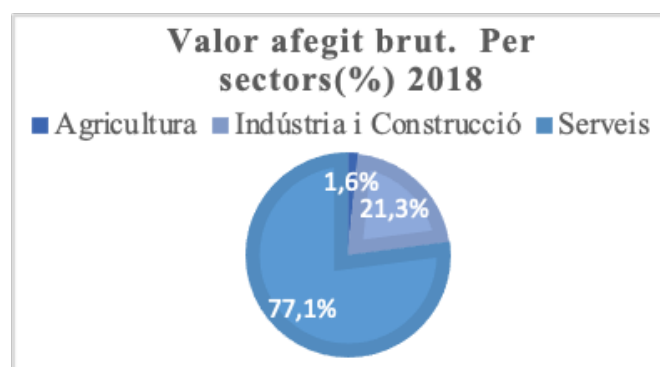
2.2. Estructura econòmica-laboral

Com ja s'ha anat avançant, la comarca està totalment

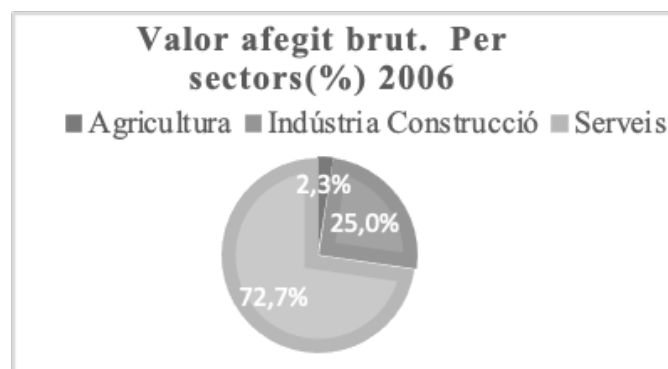
terciaritzada, amb una forta dependència del sector turístic.

A la vegada, es tracta d'una de les comarques de Catalunya amb una Renda Familiar Disponible Bruta més baixa. Mentre la mitjana catalana des del 2006 s'ha vist incrementada un 19,2%, la de la comarca s'ha reduït en 12,1%⁶. Tot això mentre a la Cerdanya la dependència del sector serveis ha augmentat entre el 2006 i el 2018. L'any 2018 la comarca es presenta com la sisena més terciaritzada de les comarques catalanes. D'aquesta manera, en el període de temps esmentat anteriorment la Cerdanya ha vist reduïts els sectors de l'agricultura, la indústria i la construcció en detriment del sector serveis.

De la mateixa manera, i enllaçant amb la precarització i estacionalització dels contractes dels llocs de treball plantejada anteriorment, la Cerdanya registra l'any 2020 un 85,35% dels contractes de treball en modalitat temporal⁷. En aquest sentit, la gran majoria són al sector serveis: pistes d'esquí, hostaleria o botigues que cada vegada més obren majoritàriament caps de setmana i festius, entre d'altres.

Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat.

Gràfic 4. Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat.

3. Estadística d'Idescat d'Estimacions de població estacional. Per trimestres. 2020, Comarques i Aran

4. Estadística d'Idescat de Població a 1 de gener. 2016-2020, Comarques i Aran

5. Estadística d'Idescat Associacions. 2020, Per tipus d'activitat. Comarques i Aran, i àmbits

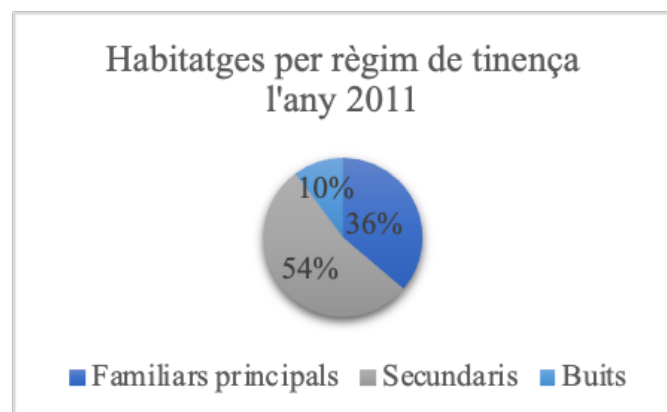
6. Estadística d'Idescat de Renda familiar disponible bruta Índex. Comarques i Aran, i àmbits. 2006-2018

7. Estadística d'Idescat de Contractes de treball registrats. 2020. Per modalitat. Comarques i Aran

Així doncs, ens trobem davant d'una comarca que treballa el cap de setmana tot el que no ha treballat durant la setmana i en feines precàries i temporals. Tot i això, amb dades del 2019, l'Alt Pirineu i Aran és l'àmbit territorial després del Metropolità (30%) amb un major percentatge de població major de 15 anys amb educació superior. Concretament, la Cerdanya té el 29,8% de la població major de 15 anys amb estudis superiors completats⁸. Així mateix, amb dades del 2018, la nostra comarca és la que presenta el percentatge més elevat de tot Catalunya de treballadors de baixa qualificació (20,1%).

2.3. Habitatge

L'habitatge és una de les problemàtiques troncal de la Cerdanya. Com ja s'ha presentat, ens trobem davant d'una comarca amb una forta presència de les segones residències. Amb unes dades malauradament sense actualitzar recollides el 2011, un 54% dels habitatges de la comarca són de segones residències. Només és superada per unes dècimes per la Vall d'Aran⁹.

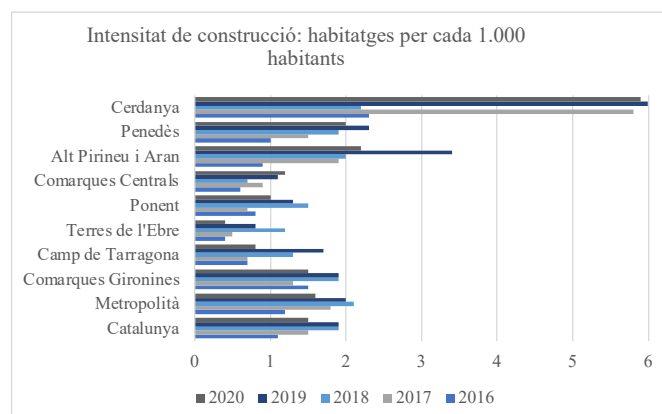

Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat.

Probablement, si avui dia es realitzés de nou la captació de dades, aquest percentatge de segones residències creixeria, donat el creixement del preu de l'habitatge, gairebé ja només accessible per a segons residents, i la intensitat de construcció.

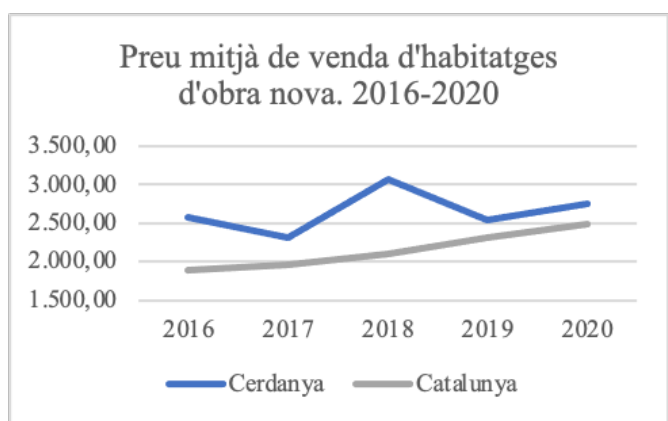
Aquesta, a la Cerdanya s'ha vist accelerada als últims anys, arribant a ser durant dos anys consecutius la comarca on més s'ha construït de tot Catalunya

amb 6 habitatges per cada mil habitants l'any 2019 i amb 5,9 l'any 2020¹⁰.

Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat.

Així doncs, aquesta explosiva intensitat de construcció està modificant de manera rellevant el paisatge d'aquest territori pirinenc així com alterant la vida d'aquests petits pobles rurals que s'entén que veuran incrementat el padró municipal d'habitants. Tot i això, en l'estudi de la població i les seves característiques hem vist com la població no s'ha vist incrementada de manera rellevant, el que ens porta a pensar que probablement la gran majoria d'habitatge que s'està construint va destinat a les segones residències. Aquesta obra nova tindrà el segon preu per metre quadrat més elevat de Catalunya l'any 2020: 2.750 euros/m², només superat per la comarca del Barcelonès¹¹.

Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat.

La problemàtica de l'habitatge a la Cerdanya també afecta l'accés de la població al lloguer d'aquest. Trac-

8. Segons l'Idescat l'any 2019, la comarca de la Cerdanya ocupa el quinè lloc de Catalunya en l'estadística de Població de 15 anys i més segons nivell de formació assolit. Per nivells agregats

9. Estadística d'Idescat d'Habitatges principals. Per règim de tinença, Comarques i Aran. 2011

10. Estadística d'Idescat d'Intensitat de construcció. 2016-2020. Comarques i Aran, àmbits i províncies

11. Estadística d'Idescat de Preu mitjà de venda d'habitatges d'obra nova. 2016-2020. Comarques i Aran.

tant-se de la segona comarca de Catalunya amb més habitatges de lloguer (29,8%)¹², el preu d'aquest no és accessible per a tothom. En el període gener-setembre del 2021, el preu mitjà del lloguer a la Cerdanya és de 595,23 euros segons dades de l'INCASÒL, convertint-se així en la setena comarca més cara de Catalunya pel que fa al lloguer de l'habitatge¹³.

En aquest sentit, no són pocs els primers casos de persones que s'estan veient obligades a abandonar la comarca per anar a viure en comarques veïnes com l'Alt Urgell o el Berguedà, on els lloguers són més econòmics (437,28 euros i 399,59 respectivament).

3. PRINCIPALS ACTORS SOCIALS

Ens trobem davant d'una comarca que com ja s'ha vist anteriorment arrossega una forta dependència del turisme sobretot procedent de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i que posseeix una segona residència a la Cerdanya. Com s'ha presentat a l'apartat 2.1, la Cerdanya compta amb un teixit associatiu força baix, fet pel qual es redueixen els actors socials a les institucions públiques i les empreses. Tampoc hi ha presència dels sindicats principals de treballadors, a diferència de les comarques veïnes (Berguedà, Alt Urgell o Ripollès) ni sindicat d'estudiants a cap dels dos instituts de la comarca. Tal és així que existeixen molt poques entitats juvenils i organitzacions socials actives.

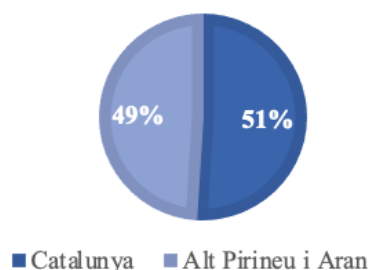
Així doncs, un dels actors implicats en aquest model econòmic i, per tant, també en el seu procés de millora són les institucions locals i comarcals. Aquestes, lluny de regular l'expansió de les segones residències, vetllar per l'accés a l'habitatge o lluitar contra el despoblament i l'envelliment rural treballen per apuntalar aquest model obsolet. Val a dir que en els últims anys no s'han aplicat polítiques de regulació dels preus del lloguer o venda, limitació de la construcció, o el foment de nous sectors productius més enllà del turisme.

Per altra banda, les institucions d'àmbit autonòmic també formen part d'aquests actors socials implicats en el model socioeconòmic cerdà. Aquest territori forma part de les comarques de l'Alt Pirineu i Aran,

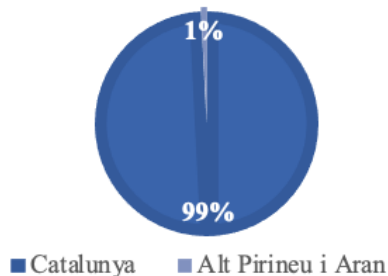
un àmbit territorial tradicionalment prou abandonat per les institucions autonòmiques. En aquesta línia, del pressupost de la Generalitat per al 2022 se'n desprèn un continuïsm pel que fa a les inversions al Pirineu. La integritat del pressupost va destinat a les pistes d'esquí, ja pràcticament insostenibles. Aquesta situació que s'agreuja en un context de crisi climàtica.

Així doncs, les institucions públiques no seran un aliat en aquest canvi de model.

Inversions en el sector turístic previstes en els pressupostos de la Generalitat per a l'any 2022

Inversions en altres sectors productius previstes en els pressupostos de la Generalitat per a l'any 2022

Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Economia i Hisenda

Finalment, un tercer actor important poden ser les empreses i les associacions d'empresaris com Empresariat Cerdanya, entitat nascuda per tal d'aglutinar els empresaris de la comarca i actuar com a Patronal a l'hora de defensar Projectes com Els Jocs Olímpics d'hivern al Pirineu. En aquest sentit, la gran majoria d'empreses i associacions empresarials es troben dins l'òrbita del turisme i lluiten per la persistència d'aquest model.

En aquest sentit, s'espera l'oposició frontal de les empreses i associacions empresarials, ara com ara, la

12. Estadística d'Idescat d'Habitatges principals. Per règim de tinença. Comarques i Aran. 2011

13. Estadística de l'INCASÒL, Preu mitjà del lloguer d'habitatges per àmbits supramunicipal, Dades Obertes Catalunya.

gran majoria viuen directament o indirecta del turisme i sovint pensar en el *demà* es fa complicat. Serà necessari, doncs, un canvi radical en el pensament de la comarca per a poder fer front a determinats canvis estructurals.

Tal com s'ha exposat, aquest tàndem entre empresaris i institucions pot convertir-se en un dels grans esculls a l'hora de revertir i transformar el model socioeconòmic cerdà.

4. INTERVENCIÓ POLÍTICA I SOCIAL

Un cop analitzat el model socioeconòmic actual es planteja un canvi de model de manera estructural. La interdependència entre els diferents elements que conformen aquest model fan gairebé impossible l'aplicació de mesures assistencials per a col·lectius concrets. Igualment, tampoc és viable l'aplicació de mesures específiques en diferents àmbits de la societat donat que la majoria d'ells s'encavalquen i depenen els uns dels altres. En aquest sentit, es plantegen dos marcs d'actuació pel canvi estructural.

Primerament, caldrà una intervenció inicial consistent en abandonar el model socioeconòmic actual. En aquesta etapa s'hi contemplen les següents mesures concretes:

- **Fre de la construcció:** A través de la modificació dels Plans d'Ordenació Urbanística Municipal reduir al mínim les zones urbanitzables, aturant així la destrucció del territori i el paisatge i no contribuint encara més en la supervivència del model.

- **Impost Municipal a les Segones Residències:** Proposta d'estudi i avaluació legal en referència a la creació d'un impost per als habitatges temporals, potser mitjançant la modificació de l'Impost dels Béns Immobles (IBI). Mentre s'està duent a terme un procés de desplaçament de la població autòctona s'estan instal·lant nous residents temporals que afavoreixen la inflació donat el poder adquisitiu d'aquests. En paral·lel, a la comarca falten primeres residències per autòctons i novins que volen contribuir en la vida dels pobles i en aquest context, altres persones majoritàriament provinents de l'àrea metropolitana de Barcelona, adquireixen la segona o tercera residència.

- **Regulació immediata dels preus de venda i lloguer:** Pla de xoc per tal de fixar un llindar

màxim tant dels preus de lloguer com els de venda. Com ja s'ha exposat, la Cerdanya és de les zones de Catalunya amb els preus de l'habitatge més disparats i caldrà intervenció pública per frenar l'èxode juvenil donada la impossibilitat d'emancipació i l'expulsió de més veïnes desplaçades a comarques veïnes.

De manera gairebé simultània a la primera fase d'aplicació del Pla d'Acció, s'haurà de començar amb la implementació d'una segona fase consistent en la transició cap a un nou model socioeconòmic. Aquesta fase constarà de diferents mesures:

- **Creació de centres R+D+I a l'Alt Pirineu i Aran.** Foment de la Recerca i Desenvolupament vinculats a la natura i al Pirineu; i en la mateixa línia, la implementació de centres d'estudis superiors, ampliant així l'**oferta formativa** a la zona.

- **Ajudes econòmiques:**

- **Al jovent**, fomentant així l'emancipació, inici i consolidació de la seva vida social i laboral a la comarca més enllà de les feines precaritzades i pròpies del sector serveis a la Cerdanya.

- **Al foment i creació d'empreses del primer i segon sector productiu**, donada la vinculació de la comarca amb l'agricultura i la ramaderia i les capacitats de la Cerdanya per aquestes disciplines. A la vegada, potenciar la producció d'energia renovable, per exemple solar, tenint en compte les hores de sol de les quals gaudeix el territori.

- **Millora de les infraestructures de comunicació**, entre elles el servei de tren de l'R3.

- **Potenciació, acompanyament i suport al teixit associatiu.** Potenciar la vida associativa d'entitats i organitzacions socials a la comarca és essencial per mantenir-la viva i dinàmica.

El finançament d'aquesta fase s'haurà de nodrir a través de l'anomenat Impost Municipal a les Segones Residències, el replantejament de les partides pressupostàries d'ajuntaments i Consell Comarcal orientades al sosteniment del model actual i les partides del pressupost de la Generalitat de Catalunya actualment també orientades al turisme.

Tot i això, com ja s'ha comentat, aquests dos àmbits d'actuació han d'aplicar-se de forma més o menys

simultània en el temps i acompanyant-los d'un procés de seguiment, avaluació i millora del programa.

Aquesta intervenció tracta d'un canvi estructural en el sistema socioeconòmic cerdà. Per tant, la investigació plantejada és una anàlisi preliminar i introductòria al problema i a les diverses alternatives per a la transició cap a un model nou. En aquest sentit, caldrà desenvolupar d'una manera més profunda i estructural el model i l'alternativa presentada de manera que posteriorment serà necessari abordar una possible avaluació del programa i les condicions d'avaluació. En tot cas, això forma part d'una fase més avançada de l'estudi i, per tant, no es planteja per aquesta intervenció preliminar.

5. CONCLUSIONS

Una vegada feta una aproximació preliminar d'anàlisi de la Cerdanya i la posterior avaluació de les polítiques públiques necessàries per dur a terme un canvi de rumb en el model social de la comarca, es pot concloure que la Cerdanya s'està aproximant al col·lapse d'un model en decadència.

En primer lloc, trobem una població envellida, sense recanvi generacional i amb un èxode juvenil rellevant. Els més joves no poden iniciar la seva carrera professional a la Cerdanya si no és en el tercer sector. En aquest, sovint s'hi troben feines temporals, precàries i mal pagades. Igualment, tampoc poden instal·lar-se a la comarca a causa de l'alt preu del nivell de vida i de l'habitatge. Aquest increment en el preu de l'habitatge comporta també una expulsió dels ciutadans autòctons convertint així els pobles en zones desèrtiques i sense vida entre setmana durant les temporades baixes. De la mateixa manera, l'estacionalitat provoca situacions de col·lapse en moments de màxima ocupació donat el dèficit d'infraestructures en una zona rural com la Cerdanya i que no permet assumir tanta gent. Aquestes situacions de col·lapse dificulten la vida de les persones que viuen a la comarca tot l'any.

Així doncs, cal iniciar de manera urgent una transició cap a un nou model de comarca més sostenible a llarg termini, ja que, entre d'altres, un dels grans atractius de la comarca com són les pistes d'esquí probablement seran anecdòtiques i insostenibles d'aquí a uns anys.

6. DISCUSSIÓ

Aquest estudi s'ha plantejat com una aproximació inicial i preliminar a un possible i futura anàlisi i proposta d'intervenció política i social de major magnitud. D'aquesta manera, aquest nou pla d'acció hauria de dotar-se d'un major abast tant territorial (Alt Pirineu i Aran) com d'anàlisi social.

En primer lloc, doncs, cal partir de la premissa que la Cerdanya no és l'única comarca afectada per aquest model socioeconòmic basat en el monocultiu turístic i, per tant, seria interessant avaluar l'impacte d'aquest model a les comarques veïnes i impulsar també un pla d'acció similar. Per altra banda, caldria apostar per un estudi més profund que incorpori un vessant d'estudi qualitatiu, guanyant així precisió pel que fa a la vida social als pobles (teixit associatiu) i en relació amb el desplaçament per causes residencials. A la vegada, seria necessari en l'estudi quantitatiu poder comptar amb la variació de l'Índex de Preus de Consum (IPC) desagregat per comarques, valorant així la inflació; l'actualització de les dades pel que fa a la tipologia d'habitatges de la comarca (primeres o segones residències) i aprofundir en l'anàlisi de l'estacionalitat, inclús fent èmfasi en l'estacionalitat entre caps de setmana i dies de cada dia.

Finalment, convindria també una fase d'estudi basada en un procés participatiu de debat i reflexió estructural sobre quin és o quin hauria de ser el present i el futur de la comarca.

** Universitat de Barcelona- Grau de Sociologia*

L'arqueologia a la Cerdanya avui. Encara un llarg camí per recórrer

ORIOL OLESTI VILA*

Vista general del Castellot (Bolivr)

No és senzill fer una valoració de l'estat present de l'arqueologia a la Cerdanya en un moment tan canviant i inestable com l'actual. La crisi de la construcció del 2007-2008, la pandèmia de la Covid-19, o la manca d'un model social i econòmic per a les comarques pirinenques, han fet variar molt la perspectiva d'una disciplina que, malauradament, ja venia molt tocada de força temps abans.

Cal destacar en aquest sentit una clara contradicció entre l'arqueologia com a disciplina científica, on els resultats dels projectes en curs són molt positius, i l'arqueologia com a recurs patrimonial i de desenvolupament local, en una situació d'estancament molt preocupant.

Comencem per la part científica. Podem dir que mai com ara la diversitat de projectes i equips científics treballant a la comarca ha estat tan divers. No podem parlar d'una situació òptima, però és evident que tant a l'Alta Cerdanya, amb els projectes vinculats

sobretot a la Universitat Jean-Jaurès/Toulouse, com a la banda meridional, amb la implicació d'equips tant de la UB, UAB o URV-ICAC, la perspectiva és força optimista. De fet, la recent publicació de la *Història de la Cerdanya. Història de les comarques Gironines*, vol. 7, editat el 2021 per la Diputació de Girona, ha posat de manifest el gran avenç que en els darrers 20 anys ha fet la nostra disciplina, amb aportacions tant en el període prehistòric, com antic o medieval.

Així, si comencem pel període prehistòric, la continuïtat de l'excavació d'un jaciment com Montlleó (Prats i Sansor), iniciat ja fa força anys pel malaurat company i amic Oriol Mercadal i el prof. Xavier Mangado (UB), ha demostrat no només l'ocupació de la comarca al Paleolític Superior per grups de caçadors-recol·lectors, sinó la seva forta interrelació amb altres grups tant del vessant Mediterrani com Atlàntic dels Pirineus. Lluny de ser una àrea marginal, doncs, des de ben antic aquests territoris –i la Cerdanya com a

placa-giratòria privilegiada- han estat ocupats i explotats per les diverses comunitats històriques.

Per al període neolític, no massa ben documentat, són interessants els recents treballs de Pablo Martínez, que ha reestudiat els materials de les intervencions de Josep Colomines a la cova de la Fou de Bor, identificant una presència ja del neolític antic, i posteriors ocupacions del neolític mitjà i final (Verazià). Ja eren conegudes les fases de l'edat del bronze i ferro. Sens dubte, la Fou de Bor mereix un major interès per part dels investigadors, que esperem que siguem a temps de recuperar.

És, però, el període del BF-Ferro el que presenta força novetats d'aquests darrers anys, en bona part gràcies a la continuïtat dels treballs (aturats en part per la Covid-19) de l'equip dirigit per Pere Campmajó, Christine Rendu i Denis Crabol (Univ. Jean-Jaurès), que està donant lloc a la tesi de la investigadora Delphine Bousquet, que esperem aviat podrà veure la llum. Cada cop sembla més clar que aquest poblament a cavall entre el segon i el primer mil·lenni, amb una prolongació almenys fins al s. VII a.C., suposa una eclosió del poblament a la comarca, amb una densa xarxa d'establiments tant en llocs encimbellats (St. Feliu de Llo, Castellà d'Odelló) com a la plana. La dimensió relativament modesta dels establiments contrasta amb el seu elevat nombre (especialment ben documentat a l'Alta Cerdanya). De fet, la recent troballa a la Colomina de Bor d'un probable dipòsit ritual d'un parament personal en bronze, de gran qualitat i amb paral·lels a la zona apenínica i nord dels Alps, del s. VII a.C., demostra fins a quin punt aquestes comunitats de la primera Edat del Ferro estaven interconnectades amb les d'altres àrees, i posseïen un nivell

tecnològic i un desenvolupament social molt avançat, fins a cert punt inesperat.

També per al període ibèric o ceretà els canvis han estat molt nombrosos, i en poc més de quinze anys hem passat de considerar una iberització tardana i dèbil, a documentar unes comunitats ceretanes fortament encimbellades en jaciments ben defensats (com el Castellot de Bolvir o el Serrat del Castellar (Urtx)), i amb una complexitat social i productiva desconeguda. Els recents treballs al Tossal de Baltarga, per exemple, amb uns nivells d'incendi coetanis al moment de

la segona guerra púnica, estan permetent identificar una residència d'un personatge preeminent, amb un volum de ramat estabulat considerable, i unes estratègies productives amb desplaçament de ramats, complementada amb una agricultura ben desenvolupada. Justament la possibilitat d'excavar en extensió aquests establiments i, per tant, poder aplicar tota una bateria d'anàlitzes bio-arqueològiques i paleo-ambientals molt afinades, marca un punt d'inflexió en el nostre coneixement del període. És també molt destacable l'avenç que s'ha realitzat, primerament per Pierre Campmajó i més re-

Anell amb imatge d'Aquiles i Penthesilea, del jaciment de Baltarga (Bellver de Cerdanya)

centment per Joan Ferrer, en l'inventari i estudi dels gravats ibèrics rupestres, un corpus documental que ha crescut exponencialment en els darrers anys (amb més de 1.500 signes catalogats), i que ha permès fer un gran pas endavant en la seva interpretació. La identificació de gravats en escriptura dual (anterior al s. II a.C.), i d'altres en escriptura no-dual (s. II-I a.C.), ha demostrat sense cap mena de dubte la filiació ibèrica dels ceretans, així com l'existència de personatges amb antropònims plenament ibèrics, i d'alguns topònims locals. Una gran finestra oberta a una millor

comprensió dels ritus i creences d'aquestes comunitats.

El procés de conquesta romana, i l'ocupació d'aquest territori al llarg del s. II-I a.C., ha estat ben estudiat en els jaciments ibèrics del Castellot, Baltarga o el Serrat del Castellar, amb fases republicanes molt interessants, on es combinen les novetats arquitectòniques i tecnològiques romanes (ús de patrons basats en mesures i mòduls romans, metal·lúrgia amb metalls com l'or, la plata, el cinabri o el llautó), amb la mateixa tradició productiva i constructiva local. Es tracta d'establiments indígenes amb una petita presència militar romana, guarnicions, que permetien el control i l'explotació dels recursos d'aquests territoris aprofitant les mateixes comunitats locals. La presència d'instruments d'escriptura propis de l'administració romana, o d'elements de tradició militar (anells-segell, un joc de tauler (*latrunculum*), un encenedor d'espurnes, bales de fona, virolles de llança, etc.), posa de manifest una convivència entre aquests dos tipus de població, que explica força bé el llarg procés de romanització dels ceretans.

El món rural ja ens és menys conegut, però els recents treballs de l'equip de Josep M. Palet (ICAC) a la Vall de Meranges, està començant a detectar estructures d'aquest període, probablement vinculades a l'explotació de les àrees de pastura de l'Alta Muntanya.

Si passem al període alt-imperial romà, aquí ha estat la represa i continuació de les excavacions a la ciutat de *Iulia Livica*, Llívia, el gran motor de la recerca. Els treballs duts a terme per l'equip dels profs. Josep Guitart, César Carreras i el Dr. Jordi Guàrdia (UAB-ICAC) han permès completar l'estudi del fòrum de la ciutat, amb la identificació d'un magnífic temple (del qual s'han conservat elements espectaculars, com el paviment de la cel·la, algun peu d'estàtua, o part d'un magnífic conjunt escultòric de gran qualitat), l'excavació d'una aula lateral, o la troballa d'una maqueta d'un rellotge solar, probablement ubicat en aquest espai. El procés de monumentalització d'aquest municipi, del que ara coneixem també els seus primers quatre magistrats -conservats en una inscripció rupestre a Ocejá-, ens permet analitzar un procés de desenvolupament urbà que afectà també les formes d'alimentació i de comerç, mostrant unes àrees pirinenques plenament incorporades a l'economia imperial romana.

També les excavacions al fòrum, i en part al Puig

del Castell, on recentment C. Carreras ha realitzat uns sondejos arqueològics en una zona on no s'hi havia intervingut, han permès documentar el període tardà a la ciutat, on si bé ja teníem força informació de les excavacions dels anys 1999-2002 de J. Guàrdia (amb l'espectacular troballa d'un macaco enterrat allí al s. VI d.C.), ara s'ha ampliat aquest coneixement, amb indicis del procés d'amortització i reaprofitament de les estructures alt-imperials.

Menys espectaculars, però també molt significatives, són les troballes d'aquest període a la Coma Peronella (Angostrina), que han donat lloc a la recent tesi doctoral de Noemie Luault (Univ. Jean Jaurés), documentat un espai de producció metal·lúrgica en aquest període tardà i alt-medieval, posant de manifest el complex procés de transformació econòmica i social d'aquest període, tan dinàmic i mal conegut.

Finalment, pel que fa al període pròpiament medieval, cal destacar els avenços al vilatge alt-medieval del Castellot i al Castell de Llívia. Al Castellot, els treballs de l'equip UAB, amb el patrocini de l'ajuntament de Bolvir, han permès obrir pràcticament tot el perímetre emmurallat del jaciment, realitzat en un magnífic *opus spicatum*, localitzant recentment una magnífica porta septentrional, que de nou fa pensar en una operació política de gran abast, que explicaria la refundació d'aquest establiment de control. A Llívia, els treballs dirigits per Eduard Sánchez han permès valorar una bona part del perímetre emmurallat, així com el sector de la Torre d'Estavar, demostrant que la destrucció del castell al s. XV no han eliminat ni molt menys l'interès històric i patrimonial de l'enclavament.

En resum, penso que ha quedat ben palès el gran avenç que en l'àmbit de recerca arqueològica s'ha produït a la Cerdanya, fruit sens dubte de l'esforç dels diversos equips investigadors, però també d'una major col·laboració econòmica i logística de molts ajuntaments locals, que han fet un pas endavant en la valorització del seu patrimoni històric i arqueològic. També és de justícia reconèixer el paper d'algunes iniciatives d'abast provincial o nacional que han ajudat a aquest desenvolupament, com les subvencions de les diputacions provincials en temes de patrimoni, i en especial el programa de Subvencions Quadriennals per a l'Arqueologia de la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, que com a

mínim en els darrers 10 anys ha estat una font important de finançament per aquests projectes. Com a la resta de Catalunya, aquests projectes quadriennals han consolidat equips i temes de recerca de llarg abast, creant una base científica i patrimonial que esperem tindrà continuïtat en el futur.

Menys optimista és la situació de l'arqueologia preventiva. Alguns recents treballs, com les excavacions a la necròpolis medieval d'All i de Ger, o les actualment en curs a Beders, demostren la viabilitat i la bona sintonia que pot haver-hi entre administracions, empreses i arqueòlegs si l'engranatge entre prevenció, intervenció i interessos promotores funciona com cal. Malauradament, no sempre és el cas, i pensem que l'allunyament entre els centres territorials i administratius i els paisatges cerdans és encara massa gran, i no sempre ha estat possible protegir el patrimoni arqueològic com caldria.

Tanmateix, potser el punt més negatiu d'aquest panorama és el de la gestió integral del patrimoni arqueològic a la comarca, és a dir, la inclusió de l'arqueologia com un recurs cultural i econòmic de la Cerdanya. El punt de partida no és en absolut dolent. Tenim diverses institucions que tenen capacitat per gestionar el patrimoni local i comarcal, fer-ne una bona divulgació, i convertir-lo en un recurs important a escala cultural i turística. Així, el Museu de Llivia ha

emprès un ambiciós Pla estratègic-2030, on l'arqueologia ha de jugar-hi un paper fonamental, amb un rol que no s'ha de limitar al terme estricte del municipi de Llivia, sinó que pot ampliar el seu àmbit d'actuació a bona part de la comarca, almenys pel que fa al període romà. Un segon equipament important, ja ben consolidat, és l'Espai Ceretània, el Centre d'Interpretació del jaciment del Castellot de Bolvir. Inaugurat el 2015, ha

anat incorporant diverses novetats, demostrant que un jaciment arqueològic és una entitat viva, en constant canvi, i que precisament per això mateix cal anar adaptant-se als nous resultats i troballes. La realització de dues jornades científiques al seu espai polivalent (els col·loquis *ArqueoPyrenae*), i la recent remodelació del seu circuit de visites, demostra aquesta necessària interacció recerca/divulgació. També és un exemple positiu el Centre d'Interpretació del País dels Estarragalls

Figura3: Edifici incendiat de Baltarga (Bellver de Cerdanya)

(Isòvol/All), que presenta al públic tant els resultats de les excavacions realitzades a l'indret (amb la localització de la necròpolis alt-medieval de la Sagrera de Sta. Maria d'All, i d'un sector molt ben conservat del vilatge del s. XIV), com dirigeix el visitant a l'espai geològic i històric de les Guilleteres d'All, una zona on fou explotat l'or al·luvial en època romana. Cal afegir a aquesta llista l'obertura del Centre d'Interpretació del Parc Natural Cadí-Moixeró (Bellver-Talló), on s'ha dedicat un espai a la presentació del patrimo-

ni arqueològic del municipi, especialment dedicat al jaciment ibero-romà del Tossal de Baltarga. Altres iniciatives en curs (la valorització de les mateixes estructures ibero-romanes del Tossal de Baltarga, o les incipients restes del Serrat del Castellar d'Urtx) esperem que podran consolidar-se en un futur pròxim. Finalment, i sense ànim d'exhaustivitat, tenim el cas del Museu Cerdà de Puigcerdà, centre que sota la direcció del malaguanyat amic Oriol Mercadal havia estat una referència comarcal en el camp de l'arqueologia, convertint-se, *de facto*, en l'arqueòleg territorial de la Cerdanya. La seva enorme tasca com a veritable "activista" en favor del patrimoni històric i arqueològic comarcal l'havia convertit no només en membre de bona part dels projectes de recerca arqueològica en curs (Montlleó, El Castellot, etc.), sinó en la peça clau per a qualsevol investigador o professional que dediqués la seva activitat al territori cerdà. Prevenció, gestió, recerca, eren tasques afegides a la seva pròpia activitat com a director del Museu Cerdà, un centre que forma part de la xarxa de centres investigadors reconeguts pel Ministeri de Recerca i Innovació. Malauradament, aquesta tasca no ha pogut ser represa pel nou director, pendent encara de designació més de 4 anys després de la mort de l'Oriol Mercadal. Una oportunitat perduda que ni Puigcerdà ni la comarca no es poden permetre, i que esperem podrà ser corregida ben aviat amb la designació d'un nou responsable.

Aquesta situació institucional, que tot i alguns desajustos penso que compta amb bones perspectives de desenvolupament, topa però amb una realitat tossuda i limitadora: l'absència en tota la comarca d'un responsable centrat específicament en la gestió integral de l'arqueologia cerdana. Evidentment, els responsables de les institucions mencionades (no totes elles amb plantilla pròpia) no poden dedicar-se a aquesta tasca, ni per formació (no hi ha cap arqueòleg titulat entre ells) ni per capacitat de la seva administració. No és la funció dels ajuntaments de la comarca (que costegen les despeses d'aquestes institucions) responsabilitzar-se individualment de l'arqueologia cerdana. Tampoc el Consell Comarcal, amb la seva responsable de cultura al capdavant, l'arqueòloga Sara Aliaga, pot assumir aquestes tasques, que depassen de molt les seves possibilitats de dedicació donada l'amplària de les seves obligacions. Tanmateix, aquesta evidència no contradiu la pregunta que cal fer-se: no caldria

unir esforços entre totes les institucions de la comarca per aconseguir aquesta figura? No seria un bé per a tothom que hi hagués una coordinació integral de l'arqueologia a la Cerdanya? Les solucions no són senzilles, però topen a vegades amb la por a la dotació d'un lloc de treball públic que provoca calfreds entre els gestors administratius, que obliden que en una comarca amb un ric patrimoni històric i arqueològic, amb bones comunicacions i nombre de visitants, i amb una xarxa incipient de centres d'interpretació, aquesta figura –potser gestionada a partir d'un consorci o una mancomunitat– podria multiplicar els resultats individuals de les institucions avui en dia existents. De fet, les possibilitats de finançament extern per a aquesta coordinació, si parlem d'un titulat superior preparat per gestar nous projectes (Interreg, Feder, i tants altres), són molt nombroses, i és justament la manca d'aquesta figura el que ha limitat algunes propostes. La por a fer un pas endavant limita les possibilitats d'una gestió integral, científica i patrimonial de l'arqueologia cerdana, i a la vegada limita la mateixa expansió dels centres ja existents. Generalment, no dubtem en valorar i pagar generosament un tècnic per fer un servei específic, per al qual ha estat format i on pot demostrar la seva experiència i vàlua. L'arqueologia no és un assumpte menor, ni des del punt de vista de la planificació i gestió del territori (obres i serveis, plans urbanístics, etc.), ni des del punt de vista d'un Paisatge cultural com és la Cerdanya, amb unes possibilitats de gaudi i valorització del patrimoni arqueològic envejables, no només per als visitants o turistes, sinó especialment per als seus habitants. El patrimoni arqueològic és un element d'identitat cultural, de riquesa pròpia, d'autoestima i de cohesió social, que en el cas de la Cerdanya té la sort de combinar-se amb un patrimoni natural i arquitectònic de gran valor. Les possibilitats són immenses, i l'oportunitat encara pot aprofitar-se. Esperem no haver d'esperar encara molts anys per veure com les institucions locals i comarcals, amb l'ajuda de les nacionals, fan un pas endavant i comencen a recórrer aquest llarg camí que encara ens espera.

**Prof. d'Història Antiga. Dpt. de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana. Director del Projecte "Paisatge i Territori a la Cerdanya Antiga" (2014-2021).*

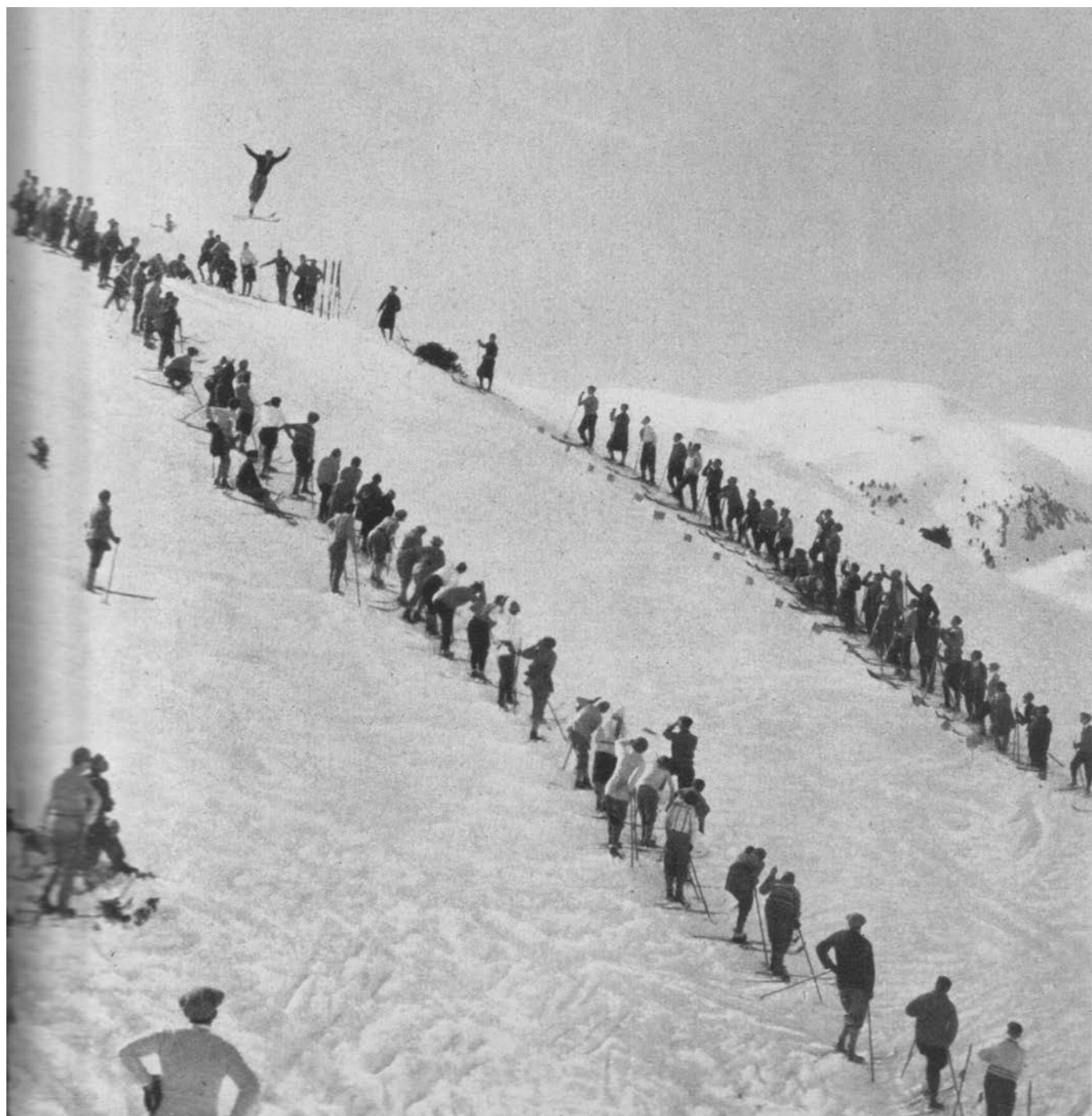
Premi Egozcue 2020

DOSSIER: **ELS JJOO BARCELONA- PIRINEU 2030**

La Molina, estació internacional

JOSEP M. GUILERA*

Salts a Font Canaleta, La Molina, 1932. Foto: J.M.Guilera.

Fins ara, hem experimentat una particular complaença a dir i repetir que els esports de neu a casa nostra eren un fet recent. Tots plegats, els tractàvem com s'acostuma a tractar una criatura entremaliada i, a cada moment, considerant els pocs anys que tenien, fèiem bocades del seu desenrotllament prodigiós, fins que ens hi hem avesat i ja els trobem naturals. Men-

trestant el temps ha anat escolant-se ràpid i ara som a les vigílies de celebrar el vint-i-cinquè aniversari del naixement dels esports de neu a Catalunya, quan els mateixos poden entrar a la majoria d'edat amb un ben guanyat prestigi i, tenint força temps abans ben assegurat el seu avenir.

Aquesta afirmació que podria subscriure cada un

dels moltíssims entusiastes d'aquesta darrera època no hauria trobat, en canvi, cap partidari convençut el Nadal de l'any 1908, encara que l'haguéssim anat a cercar entre aquells vuit o deu excursionistes que, aleshores, en els Rasos de Peguera, intentaven eixir de l'enigma que per a tots ells representava un parell d'esquís.

Malgrat l'esdeveniment de les primeres setmanes de Ribes, els esports de neu anaren arrossegant durant una pila d'anys una existència miserable i migrada, amb un seguit d'ensopegades i uns quants canvis d'aire. Ha calgut que les pistes de La Molina s'obriessin a la gent de la ciutat- miracle d'un ferrocarril, l'any 1924- perquè de cop desaparegués aquesta anèmia. La Molina s'ha imposat en un espai de temps brevíssim i fa alguns hiverns que els esports de neu estan a l'ordre del dia. En menys d'un parell d'anys, aquesta vall fins allí tan quieta veié completar-se l'exemplar floració d'un Xalet, i d'una cabana, i de tants o més refugis i fogars amicals com en poden contenir el nombre de parets i teulades dels edificis esparsos per la vall.

Actualment, La Molina va en camí de transformar-se encara i d'esdevenir la nostra primera estació hivernenca de caràcter internacional. De tots els nostres llocs d'esports de neu (estacions embrionàries,

moltes d'elles, que van des del Canigó fins a la Vall d'Aran) La Molina és l'única que resulta igualment accessible d'una banda i altra de la frontera. És equidistant de Barcelona i de Toulouse i des de cada una d'aquestes ciutats precisen el mateix nombre d'hores de tren per a poder arribar a les pistes de Font Canaleta. Els esquiadors del Midi tenen més propera la neu de Puimorens, però aquestes pistes resulten perjudicades pel freqüent mal temps i per la manca d'aixoplucs i de llocs habitats. Font-romeu, orientat vers el sud, veu desaparèixer massa aviat la neu i manca de les pistes dretes i dificultoses que reclamen els esquiadors d'avui dia. Per això els esquiadors francesos comencen a mirar-se amb simpatia les nostres pistes i les instal·lacions que les envolten, i els Clubs d'esquí del Rosselló i del Llenguadoc s'apresten a trametre els seus millors equips a les curses internacionals que els catalans organitzarem aquest hivern. ¿Podrem ara predir amb més coneixement de causa que en 1908 l'avenir que espera als nostres centres d'esports de neu – La Molina, Núria, Andorra, Vall d'Aran- si arribem a poder-los dotar, a tots ells, de facilitats d'accés i d'hotels confortables i si tenim l'encert de saber-ne cridar l'atenció al gran corrent mundial que cerca la neu, però també la llum viva i el sol? El centre geogràfic internacional dels esquís va passar d'Escandinàvia a l'Europa central. Darrerament, s'ha estacionat als Alps. Valdria la pena que entre tots poguéssim aclimatar-lo a totes dues bandes dels blancs Pirineus.

**Josep Mª Guilera, excursionista, pirineista i esquiador.
Text reproduït de la revista D'Ací i d'Allà (1932-1933)
Hivern 1933, nº 171, volum XXI.*

Obrir-se al Pirineu

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Haviem convingut que el Pirineu era una reserva natural que calia conservar i cuidar. Ara, encara ho creiem. És més: encara és més necessari, perquè la degradació ha augmentat, o això sembla.

I si tenim present que el Pirineu és un patrimoni cultural, podem certificar que en molts indrets ha estat aquest patrimoni malmenès mentre es justificava amb una bella melodia que deia que preservava amb recursos per mantenir una economia que afavoria la població, perquè es quedés a viure allí a on sempre hi ha viscut, però sense cap canvi econòmic que ho fes possible.

I si, per un cantó, han crescut les oportunitats a causa de les vies d'accés (llegiu túnels), carreteres invasores i alguna ampliació de vies de ferrocarril, sempre comptant amb un turisme estacional que ha variat el ritme de les relacions econòmiques entre habitants pirinencs i visitants turístics, ara s'han elaborat alguns projectes que poden engrescar una part de la població autòctona, però preocupar, i molt, d'altres sectors que preferirien uns plans més d'acord amb deixar els cants de sirena i proposar un projecte raonablement sostenible demostrat i contemplant que el patrimoni cultural no en surti perdedor, com ha passat altres vegades i en d'altres indrets.

De moment, tenim alguna promesa esperançadora per saber si la població autòctona del Pirineu vol que es facin els Jocs Olímpics d'Hivern, amb el reclam de Barcelona, vers el 2030. Saber què en pensa la ciutada-

Il·lustració Maria Rius.

nia del Pirineu és relativament fàcil i fins i tot pot ser beneficiós per a altres consultes, però no és possible que en aquest esperit de saber què se'n pensa dels Jocs al Pirineu hi pugui entrar la conurbació ciutadana de Barcelona, ja que la Ciutat no és un exemple de comparació.

Acceptar els Jocs voldria dir obrir-se al Pirineu, i acceptar que la sostenibilitat de les actuacions a fer siguin consensuades amb la ciutadania que hi viu i hi treballa permanentment al Pirineu. És a dir, que fos aprovat substancialment per una majoria de pirinencs.

Això equivaldria, primer, a definir en quins sectors del Pirineu es podrien realitzar les proves olímpiques, vull dir si es compta amb espais com la Cerdanya-Font-romeu, el Capcir, Andorra, l'Alt Urgell, la Ribagorça, el Pallars, la Vall d'Aran, el Bearn, el Pirineu aragonès, amb Cerler, Candanchú, Sallent de Gállego

El tren groc.

La Molina.

i tots els indrets pirinencs que poden ser classificats com a centres de neu. Això significaria un compromís amb el Pirineu, amb l'acord tàcit que els Jocs traspasessin fronteres i s'obrissin al Pirineu. Que esplèndid seria també, com a compensació, fer arribar el Tren Groc fins a Llívia, Puigcerdà i Alp. I que els Jocs fossin l'agermanament pirinenc que tant necessitem.

Dir que es volen un Jocs d'Hivern del Pirineu, però deixant-ho només a un petit racó d'aquest Pirineu no tindria gaire sentit. Que és més complicat o que potser no serà possible, per l'estratègia geopolítica, és una altra cosa. Si fos així, caldria que quedés explicitat a la futura consulta, previ acord amb el govern d'Andorra, la Generalitat de Catalunya, el Govern d'Aragó, i fins i tot la regió del Midi i el govern espanyol.

Que és difícil, probablement, però si ens hem d'acontentar amb uns Jocs disminuïts a unes quantes pistes d'esquí del Pirineu, sense comptar-hi d'altres que tenen un pes en el Pirineu, la cosa pot ser un fracàs.

D'altra banda, i no és pas secundari, cal comptar amb el canvi climàtic que, a hores d'ara ja tenim a sobre: l'àrea pirinenca és dels llocs on el canvi climàtic pot ser considerat importantíssim: falta de neu, manca d'aigua, sequeres fora de temporada, infraestructures no adequades, etc. Moltes vegades s'ha hagut de transportar la neu amb camions per cobrir una pista, o canviar els horaris per salvar una cursa amb neu degradada...

Tot plegat amb el vistiplau de l'organització internacional, que pot creure que, globalment, el Pirineu no està prou innivat perquè uns Jocs Olímpics hi tinguin una seu. Que ens faria gràcia, que ens agradaria, potser sí, però no sabem encara si el resultat de tot plegat serà en benefici dels pirinencs, del Pirineu, de les infraestructures o del turisme de cap de setmana

que, ara per ara, és el que més o menys alimenta la població autòctona.

El temps corre, i cal estudiar-ho bé. El patriotisme pirinenc en aquest cas no pot ser la raó de pes per influir i decantar una decisió que, segons com es prengui, pot resultar beneficiosa per l'entorn a curt termini o simplement destructora del que fins ara hem anat mantenint amb penes i treballs.

I tot això, què vol dir? *Donques* que prendre decisions, sí, sempre que tinguem els pirinencs al darrere i d'acord; si no, deixem-ho córrer, que les muntanyes pirinenques podran perfectament esperar una altra oportunitat més d'acord amb una norma general que és la de preservar, per sobre de tot, l'entorn natural, (sense fer grans construccions poc adequades), i procurant mantenir sempre i vigilant-ho de ben a prop, el patrimoni cultural.

Els dubtes són els que generen la certesa que, si es fa, pugui tenir tots els elements adequats que serveixin per als Jocs i per als post-Jocs i que ajudin a l'economia agrària, ramadera i turística, per tal que el nostre Pirineu hi guanyi, no que hi perdi. D'estudiosos prou n'hi ha i poden avançar els criteris tècnics precisos perquè no sigui un fracàs, si és que alguna vegada es pot arribar a fer.

Estacions deficitàries, emergència climàtica, pandèmia. Guerra, crisi econòmica i... Jocs d'hivern

JOAN PEITX

Efectivament, el títol és massa apocalíptic per apropar-se amb serenitat al tema dels Jocs d'Hivern i la candidatura de Pirineus-Barcelona 2030. Però no deixa de reflectir una realitat entossudida a fer aparèixer "cignes negres" sense respir.

1 Moltes de les estacions d'esquí són empreses deficitàries des de fa molts anys.

A la Baixa Cerdanya, per exemple, les dues grans estacions d'esquí travessen situacions diferents. A la de Masella, de propietat privada, els números van sortint positius, modestament, però amb tendència a la baixa. La de La Molina, de propietat pública, presenta un dèficit que creix fins al 2015, últim any en què es troben dades econòmiques. Tanmateix, en el Llibre Blanc de les estacions de muntanya de Catalunya es remarca que el dèficit regular durant les últimes dècades es compensava amb els beneficis indirectes que reporten, sens dubte, les estacions al total de la Cerdanya: atracció de visitants, segones residències, construcció, hostaleria, restauració... i, per tant, d'oferta de treball i d'ingressos fiscals. El problema és que els informes econòmics a vegades reflecteixen els interessos d'aquell que els encarrega.

l'ecologisme i en defensa del medi natural: "La inversión de las pistas, como reconocen desde el sector, está sujeta a unos costes energéticos cada vez más altos y unos recursos naturales más limitados, puesto que los periodos de nieve son más inestables y breves con el paso de los años. Esto hace que el gasto en cañones de nieve artificial sea más necesario para mantener las pistas abiertas. La inversión más alta de los presupuestos de 2017 es, por ejemplo, la dedicada a la nieve artificial de La Molina: más de un millón y medio de euros. El portavoz de la entidad ecologista IPCENA ubicada en el Pirineo de Lleida, Joan Vázquez, defiende que "las pistas han contribuido a agotar parte de los recursos naturales del territorio, sobre todo en cuanto al abuso de extracción del agua por los campos de nieve. I per reblar el clau, el representant de l'associació ecologista IPCENA denuncia: "Seis pistas de Catalunya en estado ruinoso han sido adquiridas por impago sin que se persiga a los deudores. La Generalitat los ha soltado sin cobrar y sin cargas legales porque muchas veces los inversores están vinculados a partidos políticos y grandes empresas amigas. Es una red clientelar".

Amb aquest panorama, sembla que les decisions sobre les estacions de muntanya haurien de ser menys tàctiques i més estratègiques, amb una perspectiva

	2011	2012	2013	2014	2015
Baqueira-Beret	5.74%	7.21%	7.58%	6.80%	6.71%
Masella	10.30%	6.73%	4.62%	3.75%	
Vallter 2000	-4.68%	-8.91%	-18.42%	-16.07%	-23.02%
Boí Taüll	-3.16%	-26.29%	-	-	
La Molina	-5.29%	-6.07%	-6.15%	-7.05%	-7.38%
Vall de Núria	-5.37%	-5.91%	-5.11%	-6.10%	-4.32%
Spot esquí-Port Ainé	-7.38%	-7.35%	-7.45%	-8.48%	-5.02%

Tabla 4. Rentabilidad económica o del activo (ROA). (SABI y memorias anuales de FGC)

A les veus crítiques pel sosteniment públic de les pistes d'esquí endeutades com la de La Molina no fan més que afegir-se a les veus crítiques que provenen de

1. SAFONT, L. *La Generalitat invertirá 10 millones en pistas de esquí rescatadas y deficitarias en 2017*. Público, 31-1-2017 <https://www.publico.es/espana/generalitat-invertira-10-millones-pistas.html>

Canó de neu a Masella. Foto: J. P.

Telecabines de La Molina. Foto: J.P.

bal estan posant en qüestió, de moment, la viabilitat de les estacions situades per sota dels 1.500-2.000 m. La necessitat de disposar de cent dies de neu a l'any per a la seva rendibilitat és una fita que comença a ser costeruda i el recurs a la neu artificial és costós per les despeses d'emmagatzematge i transport d'aigua; i mediambientalment insostenible. Per preservar el seu futur les estacions d'esquí hauran de redreçar esforços inversors dedicats a reforçar el vincle entre l'esquí i el medi ambient.

En conseqüència, no crec que ens puguem espolsar els problemes d'una gestió econòmica, com a mínim, problemàtica, i les qüestions mediambientals dient que ens hem d'allunyar de posicions dogmàtiques o massa simples. La meua opinió és modesta, ja que no tinc coneixements sobre gestió d'empreses, ni tampoc soc un especialista en ciències del medi ambient. Però a qualsevol ciutadà responsable no se li pot escapar que plantejar un salt endavant en la gestió de les pistes d'esquí situat en un context de futur problemàtic podria ser forassenyat a mitjà termini. Plantejar una forta inversió expansiva en les instal·lacions dedicades als esports d'hivern quan es constaten serioses dificultats en la sostenibilitat de les actuals, sembla un disbarat (La Molina presenta unes pèrdues de 2,7 milions anuals). I potser també projectar uns Jocs quan les estacions d'esquí ja existents estan en situació econòmica precària, sostinguda repetidament per fons públics. Els pirinencs, a més de pirinencs, som catalans.

2 Emergència climàtica

Ha volgut la casualitat que aquest hivern, mentre ens plantejàvem els tema dels Jocs, es produís una sequera sense parangó, només salvada *in extremis* per un març força plujós. Casualitat? Sí, feia anys que no teníem un hivern tan sec. Però la tendència a la davallada de les temperatures i de la innivació ja és un fet inqüestionable. La casualitat també va voler que, mentre estàvem a l'espera d'alguna decisió sobre un referèndum sobre la pertinença o no dels Jocs, es publicqués l'informe sobre el canvi climàtic elaborat per l'ONU (Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic, IPCC). El soroll eixordador dels tancaments de guerra no li van deixar gaire espai als mitjans de comunicació tot i que les seves conclusions són alarmants a mitjà termini, especialment per a la zona mediterrània i les regions de muntanya. "Els impactes

de futur més acurada. Fa la impressió que la solució que proposen els directius de les empreses d'esquí és un salt endavant en un context desfavorable. Les emissions de CO₂ i l'evidència de l'escalfament glo-

“extensos i generalitzats” afecten no només els ecosistemes naturals, sinó també persones, assentaments i infraestructures”(…) “El món s’enfronta a múltiples perills climàtics inevitables les dues pròximes dècades a conseqüència d’un escalfament d’1,5 °C (ara l’increment és de 1,09 °C). Encara que aquest llinar només se superés puntualment algun any, els efectes donaran lloc a impactes greus addicionals”, ens explicava Antonio Cerrillo a l’article “*La crisi climàtica s’agreuja*” a un mitjà tan poc donat al sensacionalisme com és La Vanguardia (1-3-2022). Però “plou sobre mullat”. La paraula sostenibilitat, que tant ens va costar de pronunciar les primeres vegades que la vam sentir, és avui un producte publicitari utilitzat a tort i a dret per tots els mitjans de comunicació. Sostenible és el cotxe híbrid d’alta gamma com sostenible és la crema de xocolata greixosa; sostenible és també la roba d’una cadena de moda i l’aigua del Pirineu embotellada en ampolla de plàstic o la fruita de la gran superfície que ve qui sap d’on. El sistema econòmic ho engoleix tot i quan ho ha paït ens ho ofereix en píndoles de placebo publicitari als mitjans i a les xarxes.

I sostenible serà, sens dubte, el mot que presidirà el projecte de Jocs Olímpics d’Hivern Pirineus-Barcelona. Però avui, la paraula sostenible ja ens queda curta. La tenim tots assumida com si seguíssim l’impuls d’una onada, però no aconseguim interpel·lar-nos del tot sobre el nostre model de vida quotidiana. Preferiríem que l’Estat ho resolgués tot destinant-hi mitjans i pressupost (cosa que s’ha de fer), però que a nosaltres ens deixés tranquils seguint el nostre camí del dia a dia. Els pirinencs sovint ens hem queixat, amb raó, d’estar marginats de les grans decisions, però com som gent del món també hem de respondre a una pregunta tan bàsica com aquesta: són necessaris els JOCS?

El manifest de rebuig als Jocs Olímpics signat per 200 científics de les principals universitats i centres de recerca de Catalunya, així com plataformes molt actives com la de “STOP Jocs Olímpics” han explicat a bastament els perjudicis mediambientals dels Jocs i també que suposen un aprofundiment en un model socioeconòmic de turisme estacional caducat². Aquesta plataforma ha convocat per al dia 15 de maig una manifestació, que preveu massiva, a Puigcerdà.

3 La guerra

Just quan donàvem per enllestit el parèntesi pandèmic (sense que la pandèmia estigués controlada, tot s’ha de dir) esclata l’atac rus a Ucraïna, deixant-nos estupefactes, tant per la proximitat territorial com per la cultural. Una inflació, elevadíssima abans de la guerra, es disparava anunciant temps de crisi quan encara l’eco d’algun epidemiòleg caigut en desgràcia ens anunciava el retorn del virus, de la COVID o d’algun altre. I nosaltres, impertèrrits, discutíem si aquesta era o no la gran oportunitat per millorar infraestructures històricament infradotades (tren línia Puigcerdà-Barcelona, Nacional -260...). No crec que els pirinencs hàgim de condicionar la nostra decisió davant els jocs en funció d’un plat de lleties infraestructurals que per justícia ens pertoca fa anys, amb Jocs o sense.

4 L’aportació positiva de la candidatura als Jocs d’Hivern

De tota manera, anem a treure-li dramatisme al tema. Ni els Jocs seran tan “decisius per situar el Pirineu al mapa”, ni seran l’esclat d’ostentació que vam veure a les celebracions de Pequín, ja que de mica en mica, els projectes faraònics que es plantejaven inicialment amb la construcció de pavellons amb capacitat d’enquibir desenes de milers d’espectadors ja han passat a millor vida. En aquest moment, el Comitè Olímpic Espanyol és capdavanter en la defensa d’un “projecte sostenible” perquè ha detectat que el vent ara bufa en aquesta direcció. No entrarem aquí a una anàlisi d’aquesta associació privada presidida en massa ocasions per rància aristocràcia, elit empresarial i algun Borbó inclòs³.

Però sí que val la pena detenir-se un moment a pensar que la consulta popular que es portarà a terme, encara que imperfecta i força criticable, és un pas de gegant en un país a on la democràcia participativa ha brillat per la seva absència. S’han salvat les reticències dels partits que no la creuen necessària i el menyspreu d’altres (Ciutadans en boca del seu portaveu, Carlos Carrizosa) que no entenen com 73.600 ciutadans (els habitants del Pirineu) poden decidir sobre si presentar o no la candidatura. I també les resistències d’alguns alcaldes i presidents de consells comar-

2. BOU, D. *Un manifest científic independent considera "inacceptable" la candidatura als Jocs Olímpics d’hivern*. La Directa, 17-02-2022.

3. Podeu consultar simplement Comité Olímpico Español a la wikipedia. https://es.wikipedia.org/wiki/Comit%C3%A9_Ol%C3%ADmpico_Espa%C3%B1ol

cals que entenen que el tema “ja cansa”, probablement perquè prefereixen les decisions comissionades.

Europa i Amèrica estan farcides de ciutats que han posat en debat per refrendar o no una decisió de participació en els Jocs. Començant per Denver a un llunyà 1972, i passant per Davos, Saint-Moritz i Múnic, que van rebutjar participar en els Jocs de 2022; també es va fer una consulta a Hambourg (Alemanya), a Calgary (Canadà) i Sion (Suïssa) i a les tres es va rebutjar la participació en els de 2026; “*Lausana, Oslo, Budapest, Cracòvia, Viena, Berna, Estocolm, Roma i Innsbruck també formen part de la llista de ciutats que han refusat els Jocs*”⁴. El rebuig d’aquestes ciutats ens indica el fort descrèdit creixent dels Jocs, mentre aquí se’ns presenta com una oportunitat última que no podem deixar escapar.

Però el debat és necessari, encara que no acabem de conèixer els detalls del projecte tècnic. És necessari perquè va més enllà de si el Pirineu tindrà l’oportunitat de millorar algunes infraestructures històricament deficitàries; el debat va més enllà d’una guerra de banderes entre Aragó i Catalunya; el debat se centra principalment en si volem continuar insistint en el monocultiu econòmic-turístic-estacional, lligat a una neu cada dia més escassa, o volem donar una empenta a allò que ja s’albira a les comarques de la serralada, a unes més que altres certament: l’aparició de noves generacions que volen viure els Pirineus com a comarques turístiques (per què no?), però també com a zones amb una economia diversificada, lligada a l’agroalimentació, a les activitats ramaderes o a les energètiques, com proposava l’economista Joan Pujol⁵. D’allò que en realitat es tracta és que els joves pirinencs puguin viure als Pirineus i no en siguin expulsats per uns preus de l’habitatge inaccessibles.

5 El millor efecte positiu

Però el millor efecte positiu que ha tingut aquesta candidatura és que, per primera vegada (crec), les sis comarques alt pirinenques (la Cerdanya, l’Alt Urgell, el Pallars Jussà i el Pallars Sobirà, l’Alta Ribagorça i el Val d’Aran) es plantegen col·lectivament el seu futur en un tema concret. Ho fan amb les discrepàncies prò-

pies que neixen de la situació de cada comarca, com és lògic: l'entusiasme aranès davant els Jocs es matisa a l'Alt Urgell en una posició condicionada, mentre a la Cerdanya es detecta la incògnita d'una massa social que, sense militar en l'ecologisme, sembla haver arribat a la conclusió que “ja n'hi ha prou”; altres comarques com els Pallars o l'Alta Ribagorça, que encara no ha sofert en profunditat la grapa agressiva del turisme, hi veuen una oportunitat. Així m'ho sembla, però els resultats de la consulta, en la qual s'han menystingut amb una decisió salomònica les comarques del Solsonès, el Berguedà i el Ripollès, seran els que ens donaran una resposta definitiva. Mentrestant, la mobilització del NO ha de ser una festa, com una festa és la possibilitat que els ciutadans d'una regió decideixin sobre quelcom que potser no els afectarà essencialment, però sí de forma important.

Si la consulta és la segona aportació positiva d'aquests jocs, celebrem-ho i, sobretot, que cada pirinenc es plantegi el Pirineu què vol, amb tot el respecte davant la discrepància d'aquell pirinenc que té un altre model. La democràcia arriba a la serralada, pirinencs, feu-ne un bon ús: aneu a votar!

4. Bou, D. *Fracassos Olímpics*. La Directa 17-11-2021

5. Pujol, J. *Quants trens més hem de perdre?*, Actualitat Cerdanya, 30-3-2022.

A les comarques de l'Alt Pirineu i Era Val d'Aran la pregunta serà: *El govern de la Generalitat ha de presentar una candidatura per als Jocs Olímpics i Paralímpics Hivern 2030? (Sí o No).*

Al Solsonès, Berguedà i Ripollès la pregunta serà: *la teva comarca s'ha d'involucrar en el projecte vinculat als Jocs Olímpics i Paralímpics Hivern 2030? (Sí o No).*

Cracòvia.

Pirineus-Barcelona 2030, no a l'inrevés; aquest és el nom de la candidatura olímpica d'hivern que, malgrat no ser oficial -ni de bon tros- es cou actualment als despatxos dels més alts mandataris del nostre país. Veus a favor i veus en contra, divisió, divergències, diferències... Que cadascú ho digui com vulgui, però el que queda clar és que en aquest assumpte no hi ha unanimitat, tothom estira la corda cap a la seva banda i això comporta un perill: que la corda s'acabi trencant. Només hi ha una solució: referèndum.

Recentment, el govern de la Generalitat ha anunciat que la data prevista per a la realització de la consulta serà el pròxim 24 de juliol. D'altra banda, ha determinat dues preguntes diferents en funció de l'àmbit geogràfic. A l'Alt Pirineu i Aran es demanarà explícitament si els seus habitants volen que es presenti la candidatura olímpica oficialment, mentre que al Ripollès, Berguedà i Solsonès se'ls demanarà si desitgen que la seva comarca s'adhereixi a la candidatura, en cas que fos necessari.

Els Jocs Olímpics d'hivern són un esdeveniment que fa anys que aixeca polseguera a la nostra comarca. Una mostra la trobem al mateix lloc web d'**Actualitat Cerdanya**, on dues opinions, ambdues igual de vàlides, de Sixte Abadia per una banda i de Joan Peitx per l'altra, confronten amb arguments sòlids i fonamentats respecte a un mateix aspecte. De fet, no podem

trobar cap assumpte que uneixi a la societat des d'una mateixa opinió, és més, considero que la divergència de punts de vista és necessària per poder evolucionar, i el cas dels Jocs no n'és una excepció.

Si analitzem altres candidatures olímpiques que s'han sotmès a referèndum obtenim una conclusió força interessant:

Munic, 2013. Se celebra un referèndum per tal de decidir si es tira endavant la candidatura dels Jocs Olímpics d'hivern del 2022. El NO s'imposa amb un 52% dels vots.

Cracòvia, 2014. S'organitza un referèndum per decidir el futur de la candidatura olímpica del 2022. El NO obté el 70% dels vots i la candidatura es tira enrere.

Hamburg, 2015. Un nou referèndum té lloc a la ciutat d'Alemanya per tal de donar continuïtat a la candidatura pels Jocs d'estiu del 2024. El NO es torna a imposar per davant del SÍ amb un 52% dels vots.

Els precedents marquen una clara tendència a tombar les candidatures olímpiques per falta de suport popular. És per aquest motiu que m'agradaria llançar una pregunta: és millor organitzar uns Jocs, peti qui peti, sense comptar amb el suport de la població o bé s'ha de ser conseqüent amb el que els votants decideixin per majoria? Personalment, considero que en una societat democràtica el més encertat és donar veu al

Hamburg.

Munic.

poble i que aquest decideixi sobre el que es farà i el que es deixarà de fer al seu territori, ja que al final són ells mateixos qui en pateixen les conseqüències. De fet, organitzar uns Jocs sense el suport de la població només és garantia d'una cosa, i no precisament d'èxit.

Tanmateix, crec que abans de donar veu al poble, aquest hauria de tenir totes les eines al seu abast per tal de poder donar una opinió formada al respecte, ja que darrerament he sigut testimoni d'alguns discursos aferrissats (i profundament influenciats per l'anterior projecte previst pel 2022) que no abandonaven la seva teoria tot i no concordar-se per res amb el que realment hi ha sobre la taula en aquest moment. Opinió? Sí, però degudament argumentades. La celebració d'aquest esdeveniment podria marcar un abans i un després al nostre territori, i el nostre vot a les urnes és transcendental.

Personalment, crec que una consulta és la millor solució que podríem tenir avui dia, ja que es posa de manifest la sobirania popular en aspectes determinants del nostre futur. A més, el govern ha sabut comprendre que aquesta decisió s'havia de prendre des del Pirineu, que és l'indret amb una afectació més directa, i no pas des de Barcelona, on l'impacte seria gairebé insignificant.

Tenint en compte aquests aspectes, faig una crida a tothom que s'estimi la Cerdanya, perquè s'informi degudament sobre la possible celebració d'uns Jocs Olímpics d'hivern a la nostra comarca. Recorda-ho: és el meu futur, és el teu futur, és el futur de tots els cerdans i cerdanes.

Els Jocs Olímpics d'hivern, un tren que passa

SIXTE ABADIA I NAUDÍ

(NOTA: Aquest article es va publicar originàriament el maig del 2021, a "Actualitat Cerdanya")

Des d'aquest passat 9 de maig, els cerdans tornem a estar d'enhorabona. Amb la finalització de les obres del túnel de Toses podem tornar a viatjar plàcidament a Barcelona en tren sense necessitat de servei alternatiu d'autobús. Això sí, el trajecte de quasi 3 hores no ens el treu ningú.

Coincidint en el temps, ens assabentem que es reactiva la candidatura Pirineus-Barcelona 2030, després d'una reunió celebrada el 6 de maig entre representants de la Generalitat de Catalunya i del Comité Olímpico Español.

Recordem que l'anhel per celebrar aquests Jocs Olímpics i Paralímpics d'Hivern es remunta a l'any 2010, per iniciativa de Jordi Hereu, aleshores alcalde de Barcelona. En aquests ja més de 10 anys, les vicissituds del projecte olímpic s'han assemblet força a les de la nostra malaurada R3, una línia ferroviària que tan aviat s'espantia com torna a arreglar-se. I és que l'any 2013, en Xavier Trias, successor d'Hereu com a alcalde de Barcelona, va aturar el projecte per tornar-lo a reactivar posteriorment, fins que l'alcaldesa Ada Colau va decidir paraitzar-lo oficialment per manca de consens polític i social. Temps més tard, i ja amb el lideratge de la Generalitat de Catalunya a través de la Secretaria General de l'Esport, es va reprendre la voluntat de formalitzar la candidatura. Novament, la manca de consens i la sobrevinguda pandèmia han tornat a paraitzar el projecte fins aquests darrers dies.

Aquests precedents, sumats a les incerteses actuals i als interrogants que de manera lògica envolten una proposta d'aquesta envergadura, generen en la població dels Pirineus força escepticisme. Ni més ni menys, com succeeix amb l'anhelat Pla de Rodalies de Catalunya 2020-2030 i les millores previstes en la malmesa R3.

Arribats en aquest punt voldria reflexionar al voltant de tres qüestions que poden ser rellevants: S'acabarà formalitzant aquesta candidatura? Ens convé als Pirineus i en concret a la Cerdanya un projecte d'aquestes característiques? Quin paper hi ha de jugar

la nostra comarca?

D'entrada crec que tard o d'hora aquesta candidatura acabarà formalitzant-se. El PSC, Esquerra i Junts, les tres principals forces polítiques del Parlament, i un partit amb notable representació territorial com el PDeCAT varen incorporar en els seus programes electorals el suport a aquesta proposta, amb els corresponents matisos en funció de cada color polític. Aquest destacat consens polític a Catalunya, que cal fer extensible als agents polítics i socials pirinencs, s'ha de refrendar també a Madrid a partir de l'entesa amb el Comité Olímpico Español i el Govern de Pedro Sánchez, quelcom que sembla va pel bon camí. Alhora, el Comité Olímpic Internacional, que segueix en hores baixes, ha manifestat en més d'una ocasió que veuria amb bons ulls la voluntat olímpica catalana en el cas que s'acabés formalitzant perquè s'alinea amb el nou paradigma organitzatiu impulsat des d'aquest organisme internacional i pel bagatge i solidesa en la gestió d'esdeveniments esportius que ens avala. D'altres territoris que han mostrat també interès a acollir aquesta cita olímpica són Sapporo, Salt Lake City i Vancouver, les tres seues olímpiques d'hivern els anys 1972, 2002 i 2010, respectivament.

Tot indica, doncs, que aquesta candidatura pot tirar endavant a curt o a mitjà termini. Si acaba essent així, haurem d'exigir una major transparència a fi i efecte de conèixer els detalls d'aquesta, promovent el debat i assegurant-nos que s'hi contemplin les necessitats i expectatives del territori i dels seus agents. En definitiva, aquest projecte olímpic ha de ser un exemple d'empoderament i de participació ciutadana.

Pel que fa a la conveniència o no d'aquests Jocs per als Pirineus i per a la nostra comarca, crec que cal defugir certes posicions dogmàtiques. Sovint les autoritats polítiques han construït un relat que equipara els grans esdeveniments a una panacea que cal sostenir a ulls clucs. D'altra banda, determinats moviments socials els han considerat *per se* una eina al servei dels

Ada Colau.

Jordi Hereu.

Xavier Trias.

interessos de les elits i del capitalisme més voraç. Fugint d'aquests plantejaments força simplistes, uns Jocs Olímpics i Paralímpics d'Hivern als nostres Pirineus esdevindrien un èxit o un fracàs en funció de la seva gestió. Em refereixo al fet que es converteixin en una palanca de desenvolupament per al nostre territori. I és que als Pirineus necessitem un projecte, possiblement de la mateixa manera que foren necessaris els Jocs de 1992. Pirineus-Barcelona 2030 pot ser una excel·lent oportunitat per al territori i per a la seva gent si es forja amb criteris de transparència, de la participació ciutadana, de sostenibilitat (ambiental, social i econòmica) i de la planificació del llegat olímpic.

Aquest darrer punt, el llegat, és especialment important atès que en depèn la consecució de canvis estructurals que generin oportunitats per al futur de la comarca i de la resta dels Pirineus. Propostes de futur com les plantejades per Carles Pont en l'article *Vendre's la Cerdanya* estan alineades amb les diverses dimensions del llegat d'uns grans esdeveniments: el desenvolupament urbà (orientat a la millora d'infraestructures i d'equipaments que afavoreixin el benestar de la ciutadania), l'acceleració de la transició energètica, l'enfortiment de la governança del territori, el desenvolupament de competències i de coneixement derivats de l'organització d'aquesta mena de projectes, la creació de xarxes de coneixement entre els habitants dels Pirineus o l'enfortiment de la identitat i del sentiment de pertinença al territori, entre d'altres. Dit això, cal fugir de la visió que els Jocs ho arranjaran tot: no

serà així. El model organitzatiu actual defuig l'excés d'instrumentalització i s'inclina per criteris d'eficiència organitzativa.

I, finalment, quin paper hi ha de jugar la nostra comarca? Doncs n'ha de ser l'epicentre. Ha de ser una candidatura que abraçi òbviament altres contrades dels Pirineus, però en la qual diversos municipis de la Cerdanya siguin seu olímpica, no per caprici, sinó per raons ben fonamentades. La proximitat amb Barcelona, la ubicació dels principals equipaments i recursos esportius, la capacitat hotelera de la comarca, el pes econòmic del sector, la tradició i arrelament dels esports d'hivern i, fins i tot, l'oportunitat de bastir un projecte transfronterer a partir del potencial i dels vincles existents amb l'Alta Cerdanya són elements de valor afegit i diferencials de la nostra comarca.

Ja ho veieu, crec que el tren dels Jocs Olímpics i Paralímpics d'Hivern passarà i cal que estiguem preparats per enfilarnos-hi, ja que pot afavorir la viabilitat futura de la nostra estimada comarca i de la resta dels Pirineus.

Foto: Miquel Perez- Rius.

Què votarem?

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Fa un temps, demanava que es convoqués un referèndum a les comarques de l'Alt Pirineu i Aran per tal de decidir si volíem els Jocs Olímpics d'Hivern del 2030. Però, sobretot, demanava més claredat i informació sobre el projecte que sotmetríem a votació.

Ara, el Govern de la Generalitat ha decidit fer una d'aquestes coses que tant els agraden: embolicar la troca. En primer lloc, continuem sense saber gaire cosa del projecte en l'àmbit tècnic. En segon lloc, ens divideixen per comarques. I, en tercer lloc, en posen la consulta el bell mig de l'estiu. Analitzem-ho tot plegat.

Primer, no sabem gaire cosa del projecte. Encara s'estan esbatussant entre l'Aragó i Catalunya per veure qui fa què. No sabem si finalment l'Aragó quedarà fora del projecte o no. És difícil, però coses més rares s'han vist, tot i que això és un tema tabú per l'estat espanyol, que ha plantejat aquests jocs com una mena de reconciliació entre Catalunya i la resta d'Espanya, un retorn del fill pròdig. Ehem!

A més a més, no sabem del cert quines proves es faran a cada territori. Alguns demanen que totes les comarques de l'Alt Pirineu rasquin alguna cosa. Altres, creuen que ja està bé com s'havia plantejat inicialment.

Afegim que, si s'han de fer noves infraestructures, no està clar quin impacte tindran (perquè en tindran, això està clar, per molt que ho vulguin dissimular). Ni qui pagarà la festa. Ni quins beneficis en traurà el territori, si és que en treu algun, a part d'augmentar el trànsit de gent uns quants dies i d'omplir el territori amb més cases i potser amb algun hotel *low cost*, que després farà fallida o competirà amb els del territori, tot rebentant preus.

Segon, fem un referèndum amb comarques de primera (les de l'Alt Pirineu i Aran) i comarques de segona (Berguedà, Ripollès i Solsonès). Les primeres decideixen, mentre que les segones, només són consultades per veure si es volen afegir al carro, i d'aquella manera. Gloriós i molt democràtic.

Això presenta incongruències. Per exemple, l'Alt Urgell no tindrà cap prova, però és una comarca de primera, mentre que l'àrea de Barcelona, que tindrà les proves d'hoquei i potser la inauguració, no compta per res. Una mica estrany, oi?

INTERNATIONAL
OLYMPIC
COMMITTEE

És cert que la repercussió més gran es tindria a l'Alt Pirineu, però sobta aquesta divisió entre gent de primera i gent de segona. Ah, sí, els del Pirineu aragonès tampoc voten, perquè ells ho tenen clar.

Mentrestant, alguns polítics locals es desesperen i no volen que es consulti el poble, perquè això de la democràcia sembla que els produeix una certa al·lèrgia incontenible.

Finalment, la data del referèndum: a finals de juliol, quan tothom al Pirineu va de bòlit, enfeïnats amb la temporada turística. Tot molt ben planejat i organitzat.

Naturalment, el Govern no pretindrà que ens creiem que són neutrals, oi? Està clar que aquí hi sucaran uns quants i que hi ha molts calés a repartir i que alguna cosa caurà. Si no, no s'explica aquesta unanimitat entre certs sectors polítics.

Altres, però, li han vist les orelles al llop i ja ens adverteixen que econòmicament això no ens ajudarà gaire, que perpetuarà el model actual, sense cap projecte alternatiu de futur i que només servirà per continuar amb l'especulació urbanística.

Dit d'una altra manera, perquè uns pocs s'omplin les butxaques (la majoria, de fora del nostre territori) i la resta d'autòctons rebin unes poques engrunes, perquè estiguin contents i no preguntin gaire a on ha anat a parar el gruix de les inversions.

En fi, un conjunt de despropòsits. Inicialment, la meua posició sobre els Jocs Olímpics no era gaire clara, però segons ha anat passant el temps, cada vegada tinc més clar que hi estic radicalment en contra. Això m'incomoda una mica, perquè essent liberal com soc, tinc estranys companys de camí, però això no vol dir que estiguem equivocats, sinó que potser la cosa té tan poc sentit que fins i tot genera rebuig en àmplies capes de la població, de diferents ideologies i amb diferents formes de concebre la vida i d'entendre el Pirineu.

El pati del darrere

RAFAEL VALLBONA

Rondes de Barcelona.

Barcelona, 1992.

Volem consumir electricitat sense límit, però no volem aerogeneradors, ni plaques solars, ni nuclears. Volem feina, però no volem fàbriques prop de casa. Volem anar per tot amb el vehicle privat, però no volem autopistes. Vivim en la contradicció de desitjar els beneficis del capitalisme i viure al paradís. La cultura NIMBY (acrònim de “not in my back yard” -no al meu pati del darrere-) s’ha instal·lat a la societat petitburgesa com un dels valors moderns del populisme ultraliberal. A la Cerdanya, un paradís pròxim, domèstic i que molta gent es pot pagar, també s’hi ha instal·lat, i amb força èxit. El projecte dels Jocs Olímpics d’hivern 2030 és l’anatema d’aquesta mena queixa que es fa crònica arreu del país.

La història del veí de cap de setmana que es queixa del so mil·lenari de les campanes del poblet on ha comprat el xalet, o del que demana, fins i tot per via judicial, fer fora el ramader proper perquè les vaques poden, és una anècdota macabra pel que té d’agressió contra el territori i els seus habitants i cultura. El problema greu és quan la reivindicació de no al meu pati del darrere és assumida de forma acrítica pel mateix territori, una contrada, com és el cas de la Cerdanya, amb un model econòmic i social molt fràgil i sotmès sempre als més mínims vaivens del desenvolupament, i fins i tot de la meteorologia.

Ja fa anys, sobretot a partir de 1984 amb l’obertura del túnel del Cadí, la comarca va apostar amb decisió pel creixement il·limitat fonamentat en l’explotació dels recursos turístics de la neu i la muntanya, decantant el pes específic del progrés en favor de la construcció de xalets i apartaments (llocs com les Dolomites van

apostar pel sector hotel·ler: construir menys però acollir més gent). De la manera com s’ha aixecat aquest model es pot criticar o no, però el que és innegable és que a hores d’ara està plenament consolidat i no admet canvis de fons sense que l’estructura social del territori trontolli. Dit d’una altra manera, el canvi de model econòmic a la Cerdanya i als Pirineus en general només passaria pel decreixement. Hi ha algú disposat a viure amb menys comoditats, amb menys recursos, amb menys protecció social, és a dir: pitjor? En síntesi: llàntia d’oli i foc a terra o 5G i calefacció aerotèrmica? Si es decideix decreixer, endavant, jo no m’hi oposo. Ara bé, em sembla que em quedaria sol.

Oportunitat o condemna

La idea d’uns JJ.OO. d’hivern a Catalunya fa anys que s’arrossega. Abans que Beijing celebrés els actuals ja s’especulava amb la il·lusió que Barcelona fos la primera ciutat que organitzés els dos jocs. Vull dir, que hi ha hagut temps perquè els Pirineus hagin fet un debat seriós i transversal sobre com han de ser aquests jocs per tal que afavoreixin el país amb el mínim perjudici ambiental. Hi havia temps, el que dubto és si hi havia ganes, idees i compromís; en definitiva: projecte.

Plantejar a hores d’ara, a vuit anys de la hipotètica celebració, el dilema: jocs sí, jocs no, vol dir que la feina no s’ha fet i que els Pirineus estan a la figuera, com el primer dia que es va llençar la idea. És apedregar la pròpia teulada, intentar posar un pedaç inútil a la nafra. És fer números per assegurar-se que no els concedeixin. On s’ha vist un lloc al món que demani uns JJ.OO. sense haver decidit, ni tan sols les seves

institucions, encara si els vol o no? Ja sabem que el Comitè Olímpic Internacional no és una benemèrita entitat social, però entre poc i massa.

O sigui, quan falten vuit anys per a aquests suposats jocs, ni s'ha fet un debat seriós, clar i serè al territori, ni les administracions no han presentat un projecte sòlid i convincent ambientalment i social. Un projecte no és dir aquí es farà snowboard i allà salts d'esquí, és dir com es vertebrarà el territori abans dels jocs, durant i després, com s'afectarà l'entorn i quines infraestructures ajudaran a millorar la vida. De tot això, de moment a penes en sabem res, per bé que el Ricard Font, secretari general de Vicepresidència i Infraestructures, digui que la culpa que el projecte no es conegui és la picabaralla de barri (pel baix nivell general dels contendents) entre Catalunya-Aragó. No, el projecte no s'ha de fer només per agradar el COI, s'ha de fer, sobretot, per fer progressar de forma justa, amb futur, moderna i sostenible, el territori, i donar tres dècades més de vida econòmica a les comarques de muntanya. Aquesta és la raó d'uns JJ.OO. Pensant en l'exposició Internacional de 1929 i en la Universal de 1888, Pasqual Maragall ho va entendre.

Aquesta nova mostra de l'arrelada cultura nacional del nyap es pretén resoldre ara amb un referèndum (es veu que això ho arregla tot) a celebrar només en unes quantes comarques de les afectades pels suposats jocs. Posats a consultar, perquè no fer-ho al Ripollès, el Solsonès o el Barcelonès. O és que confinaran els seus habitants durant els quinze dies que duri la cosa esportiva? Ara això ja se sap fer.

Arribar a la solució d'un referèndum és una niciesa enorme, un senyal que les coses no s'han fet bé. O no s'han fet, que és pitjor.

No són una panacea, però curen

D'acord que unes olimpíades no són l'esdeveniment ambientalment més sostenible del món. Segur. Ara bé, qui conegui alguna activitat de masses amb capacitat de generar progrés econòmic i social a territoris de muntanya que sigui ecològica i innòcua per al medi ambient, que avisi de seguida, sisplau. La ramaderia està bé, però ja no pot donar menjar a tothom qui viu als Pirineus. El model econòmic de muntanya està fixat i és irreversible, agradi o no. Però, i si uns jocs modèlics amb el medi servissin també per introduir un nou paradigma general en el creixement del turisme a

la serralada?

Que uns jocs són un esdeveniment idoni per fer avançar una ciutat o regió és innegable, amb llums i ombres Barcelona 92 en va ser un exemple. Algú s'imagina la mobilitat d'avui a Barcelona sense les rondes? D'acord que la seva gènesi no és democràtica, que els valors de Pierre de Coubertin ves a saber on paren, que al COI tant li fa els problemes de la gent i dels països on instal·la la seva fira de les vanitats cada quatre anys, que és un negoci impietós i desorbitat, però no és menys cert que el salt endavant que suposen uns jocs pot ser una inversió de futur digna si es fan el més ben fets possible.

Les infraestructures que necessiten els Pirineus per garantir la pervivència del model turístic confegit amb els anys no cauran del cel com qui res. Sense jocs, les rondes de Barcelona mai no s'haurien fet. Que aquestes infraestructures han de ser escrupolosament curoses amb el medi ambient està clar, és una característica essencial perquè el creixement sigui un model d'èxit i futur. Què han d'estar al servei de l'avenir, no només dels quinze dies de competicions, també, i han de ser la base sòlida d'un nou paradigma de turisme de neu i muntanya. Tot això ho ha de garantir el projecte de jocs d'hivern, i en aquest sentit han de treballar les administracions implicades, les organitzacions socials del territori i la ciutadania. I després explicar-ho ben explicat i generar les eines de control per tal de garantir que tot es faci amb rigor i honestat. Aquest és l'esforç col·lectiu que s'ha de fer, i l'ha de fer tot el país, no només les comarques pirinenques. Catalunya és massa petita per obrir noves bretxes territorials que s'afegeixin a les que ja hi ha.

El problema és que potser es va tard, i es vol tapar la manca de diàleg i de projecte comú amb un referèndum que no acontenta a ningú, que divideix la població i que deu fer morir de riure la docta casta del COI.

Potser que mirem com tenim de net i endreçat el pati del darrere abans de negar-nos a veure la realitat. Perquè, sense veure i palpar tota la realitat, difícilment la podrem canviar.

Pierre de Coubertin.

Jocs Olímpics, una oportunitat?

JORDI ROMEU CAROL

Foto: Miquel Pérez Rius.

Ho reconec, no m'és fàcil afrontar el debat sobre els Jocs Olímpics d'hivern sense entrar en contradicció amb mi mateix. Com a amant dels esports de muntanya, practicant, exfederatiu, exentrenador i excorredor, considero que els Jocs Olímpics són la màxima expressió dels valors l'esport. Són la competició més preuada per a qualsevol esportista per la tradició i la història que representen, i més en esports considerats minoritaris en les nostres latituds. Minoritaris per la quantitat de gent que hi competeix, però no pas perquè estiguin menys arrelats a les comarques del Pirineu. I penso sobretot en un esport encara més petit que l'esquí alpi, el germà gran dels esports de neu aquí i amb el qual tothom centra la seva atenció quan visualitza els Jocs Olímpics d'hivern. Penso en l'esquí de fons, la meua branca, un esport que he estimat amb bogeria i pel qual s'ha regit bona part de la meua tra-

jectòria vital. Imagino, però, aquells joves i infants que ara mateix es troben en ple procés de formació de l'esport, en competicions internacionals o simplement a la base dels clubs de les nostres comarques. Poder viure uns jocs olímpics a casa seria el més gran esdeveniment imaginable, tenir a tocar les figures mundials sense moure's de la pista que trepitgen cada dia i en la qual entrenen i aprenen. El que significaria això per l'impuls de l'esport, per la motivació de les generacions d'esportistes que pugen només ho poden saber els qui ja ho han tastat alguna vegada.

Per altra banda, però, és tot allò que porta darrere uns jocs olímpics el que em frena l'eufòria d'una possible fita històrica com aquesta. I les preguntes afloren gairebé soles. En què beneficiaria un esdeveniment d'aquesta mena a les nostres comarques pirinenques? Perquè, al final, estem parlant d'això, de beneficis.

Esquí de fons.

D'allò que sumi, que aporti, no pas que ens resti. I, ara mateix, apostar altra vegada per avançar a cop de talonari ens beneficia? Què convé a les nostres comarques per ser més actives: un lloc on els joves es puguin quedar, on accedir a l'habitatge no sigui una utopia, on trobar una feina digna no sigui una fita inaccessible? Necessitem una carretera més bona que ens planti a Barcelona en hora i mitja? Que ens connecti amb les infraestructures europees per tal que el que produeixen les nostres comarques arribi arreu? Necessitem un tren amb condicions que ens permeti una mobilitat més racional? Doncs potser sí. Però, alhora, això ha d'anar lligat a una transformació molt més generalitzada de l'activitat comarcal. I estic pensant sobretot en la Cerdanya, però també en la resta de comarques pirinenques, encara potser més oblidades i deixades a la mà de l'especulació urbanística o l'explotació turística sense miraments. Esteu segurs que uns jocs olímpics serien un motor de canvi d'aquesta tendència que hem tingut els darrers trenta o cinquanta anys? O, al contrari, seria una continuació d'allò que ja coneixem i que ens aporta, i deixeu-m'ho dir, més totxo i més precarietat?

De tot això, però, hi ha un aspecte que trobo positiu i que crec que costa molt d'estar-hi en contra. La decisió qui l'ha de prendre? I crec que la resposta més clara i definitiva és evident. La gent que hi viu. I aquí podem discutir si han de ser les comarques afectades on es farien els jocs o les que també en patirien les conseqüències. Però hem de tenir una mirada més llarga. Els jocs olímpics duren quinze dies, però l'especulació queda, la precarietat queda. Suposo que qui més qui menys estaria disposat a patir quinze dies (més) de frenètica activitat a les nostres comarques, però, qui estaria disposat a patir vint anys més de la

mateixa política econòmica que ens ha portat on som? Per tant, endavant amb el debat, confrontem propostes que vagin més enllà de quinze dies d'activitat esportiva per arribar a la font del problema, al cau del llop. Afrontem què volem ser d'aquí a vint o trenta anys i posem els fonaments ara. I penso en una infraestructura que ens pot servir d'exemple d'allò que ens convé: l'INEFC de la Seu d'Urgell. Aquest és el tipus d'inversió que suma, que ofereix oportunitats, que crea dinàmiques positives. És possible canviar la dinàmica, però requereix estratègia, visió de futur i idees i veus noves. Aprofitem l'avinentsa del debat olímpic i ens hi posem?

I, finalment, va, siguem realistes. Els Jocs Olímpics d'hivern difícilment es faran mai al Pirineu. Si no ens posem d'acord ni nosaltres mateixos, com voleu que algú amb dos dits de front voti una candidatura condemnada al fracàs? Siguem intel·ligents, però. Fem del debat una oportunitat, aprofitem l'ocasió per repensar el futur, per trobar l'alternativa a l'actual model, per diversificar el sistema econòmic i social de la comarca. Fem del debat l'eina de transformació que necessitem des de fa dècades.

INEFC Pirineus. La Seu d'Urgell.

Sí o no als Jocs Olímpics d'hivern

AMADEU GALLART SORT

El plantejament d'aquests jocs olímpics hivernals no ha pogut començar de pitjor manera: una consulta de límits territorials discutibles, una altra consulta demanada en la ciutat capital de Catalunya, una indeterminació total respecte a la localització de les competicions, una indeterminació total respecte a les inversions, uns partits polítics que, impacients per marcar posicions, s'avancen a tota planificació esportiva i econòmica per afirmar-los o negar-los... realment un bon embolic.

Entremig de tot això, opino, doncs, que si algú em demana ara com a ciutadà pirinenc, un SÍ o un NO amb relació a aquest tema, em semblarà una falta de respecte. La cosa no té ni cap ni peus. Com em considero complidor de les meves obligacions cíviques al seu moment, ho faré, però primer necessito saber, com en qualsevol altre negoci privat o públic, què se m'ofereix.

Per arribar al que serien els fonaments d'un plantejament civilitzat, presento quatre punts positius i un de negatiu. Començo pels positius:

Primer de tot, que siguin pressupostats, i executats, de manera urgent els arranjaments immediats de la nacional 260 als trams Adrall – Pallerols i Xerallo-El Pont de Suert, la desviació de la 260 al seu pas per Gerri de la Sal i la construcció de la rotonda de Montferrer.

Segon, la materialització de projectes sanitaris per als hospitals de Vielha, Tremp, la Seu d'Urgell i Puigcerdà, que contemplin les inversions necessàries per convertir-los en hospitals comarcals de funcionament adequat al segle XXI, tant pel que fa a immobles, com per a la dotació de maquinària i de les plantilles professionals.

Tercer, que s'efectuï el desdoblament de la via fèrria entre Puigcerdà – Tor de Querol i Vic, per convertir aquesta línia en un itinerari internacional de velocitats normalitza-

des i que s'elabori un projecte de les seves possibles futures connexions amb Andorra i la Seu d'Urgell.

Quart, implantar totes les delegacions territorials del govern de la Generalitat amb dotació completa dels seus components, prioritzant l'objectiu de gestionar i planificar el territori de l'Alt Pirineu i l'Aran. Cal situar aquest territori en un nou nivell administratiu impregnat pel dinamisme i la promoció social i econòmica. I això fer-ho —en tot el que sigui possible— d'acord amb el teixit social, empresarial i amb els petits emprenedors de la zona.

I com a punt que es pot considerar negatiu des d'un punt de vista de despesa econòmica, però positiu des del punt de vista de protecció i preservació del medi ambient:

No efectuar cap inversió en les instal·lacions d'esquí que hagin de ser operatives als JJOO que pugui ser considerada

lesiva pel seu ús desproporcionat d'aigua o que no sigui sostenible de cara a l'ús futur de les estacions afectades.

Personalment, i si les garanties i els pressupostos per fer realitat aquests punts que he exposat ofereixen credibilitat, no tindria cap inconvenient en dipositar, i defensar, un vot afirmatiu per aquests JJOO d'hivern.

Per acabar, com a habitant de la regió més depauperada de Catalunya en els àmbits socials i demogràfics, voldria aportar dues reflexions: primer, és evident que el territori de l'Alt Pirineu i Aran necessita molts més incentius per al seu desenvolupament que uns JJOO d'hivern. Segon, és evident que l'Alt Pirineu i Aran no pot deixar escapar cap oportunitat per estructurar una societat de muntanya viva i dinàmica i que són moltes les valls pirinenques que viuen de l'esport de l'esquí.

Fotografia: Els Angles.

Hospital de la Cerdanya.

Estació de ferrocarril de Puigcerdà.

Els Jocs Olímpics, per a qui?

BERNAT POUS

A Lake Forest, una universitat situada a l'extraradi de Chicago coneguda pel seu equip de futbol americà, hi exerceix càtedra Robert Baade. Baade és un economista que ha dedicat la seva vida adulta a estudiar l'economia dels grans esdeveniments esportius, juntament amb companys com Victor Matheson (Holy Cross College) i Andrew Zimbalist (Smith College). Cap dels tres és jove – el més jove dels tres ronda els 60 anys, i durant la major part de la seva trajectòria acadèmica, no havien rebut excessiva atenció.

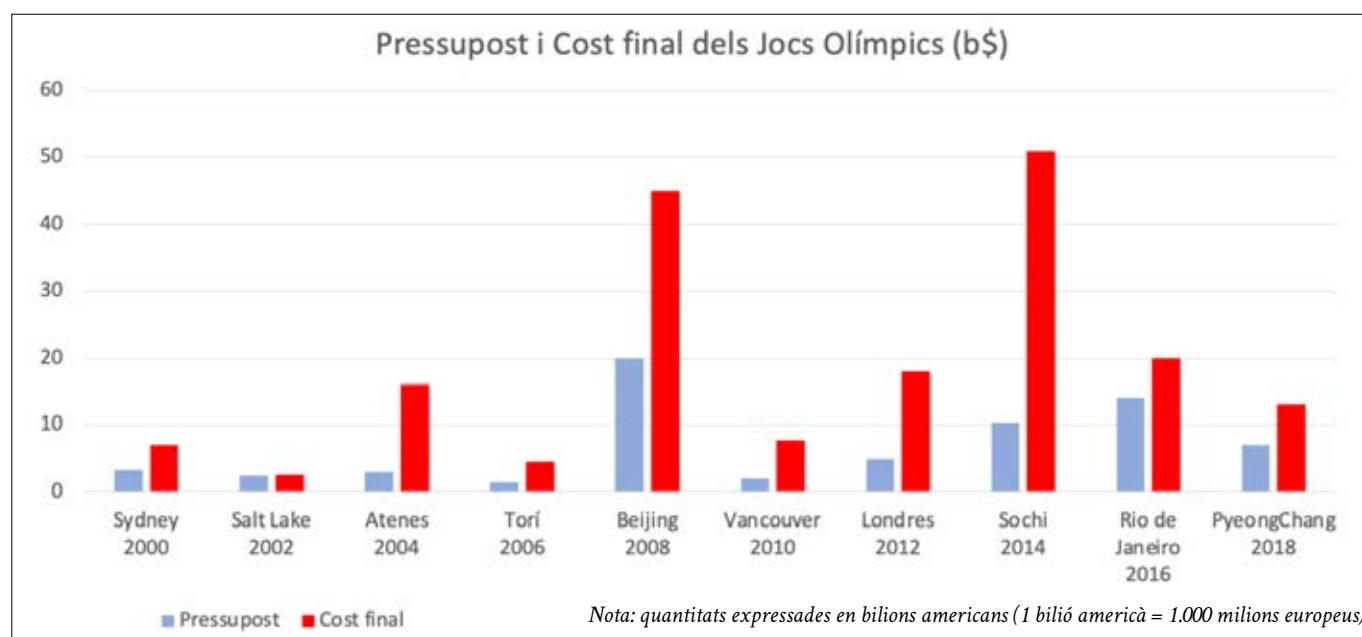
Tot això va canviar fa 10 anys, després dels Jocs de Beijing (aleshores els més cars de la història) i les notícies que arribaven que les preparacions dels Jocs de Sochi ja havien exhaurit el pressupost inicial anys abans que s'encengués la flama olímpica. Les ciutats del món comencen a posar en qüestió l'atractiu d'acollir uns Jocs Olímpics, i cada vegada hi ha menys propostes per acollir Jocs (abans de l'any 2010, solia haver-hi 10 propostes de ciutats d'arreu del món per acollir Jocs, avui, de mitja n'hi ha 2 o 3). Els mitjans de comunicació també se'n fan ressò, i publicacions econòmiques com el *Financial Times*, *The Economist* i d'altres conviden als professors Baade, Matheson i Zimbalist a publicar les conclusions dels seus estudis.

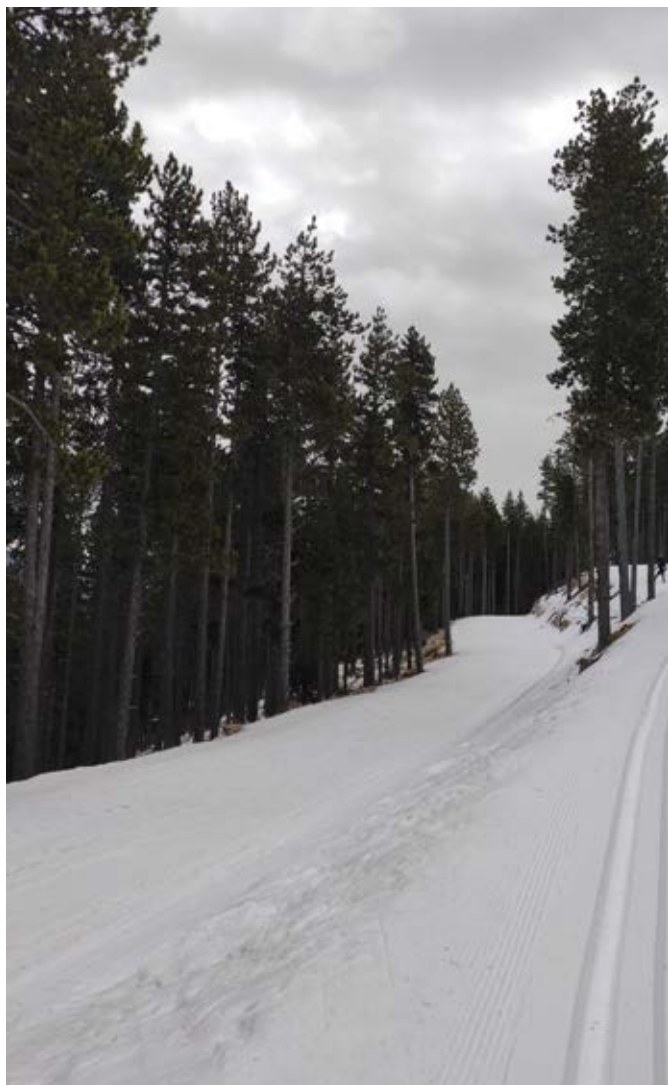
Fer uns Jocs Olímpics comporta una inversió importantíssima, que creix amb el temps i que sol es-

Robert Baade.

tar entre els 10 i els 30 milers de milions de dòlars. Aquesta xifra comprèn les viles olímpiques, que poden costar entre 1.5-3 milers de milions, un centre de comunicació i estudi televisiu, que pot costar 1 miler de milió més, es requereixen unes 35 instal·lacions esportives diferents, una vila addicional pels membres de la premsa, espais preparats per acollir les cerimònies, espais verds, transport directe entre tots aquests elements, i per acabar-ho d'encarir, es requereixen línies de transport especials pels directius del Comitè Olímpic Internacional.

Tota aquesta infraestructura s'ha de construir de forma simultània, amb uns 5 anys de termini. La complexitat dels projectes sol ser altíssima, i quan hi ha un entrebanc en l'execució de les obres d'alguna d'aquestes instal·lacions, la ciutat hoste té les mans lligades: no es pot allargar el termini del projecte ni es pot modificar substancialment – a risc de fer un ridícul espantós davant els ulls de tot el món. Això fa que qualsevol imprevist pugui incrementar sensiblement el cost del projecte, i per això és tan difícil de pressupostar un cost pels Jocs. Cadascun dels últims 10 Jocs Olímpics han acabat costant més que l'inicialment pressupostat, i no és estrany que el cost final acabi multiplicant el cost inicialment previst per dos, per tres o, en el cas de Sochi 2014, per cinc.

Amb un cost tan gran, és impossible que uns Jocs Olímpics puguin oferir un retorn econòmic positiu. Fa 30 anys, els Jocs solien ser rendibles perquè no eren tan cars, i perquè les ciutats obtenien pràcticament la totalitat dels ingressos per venda de drets televisius, uns ingressos que ara es queda el COI.

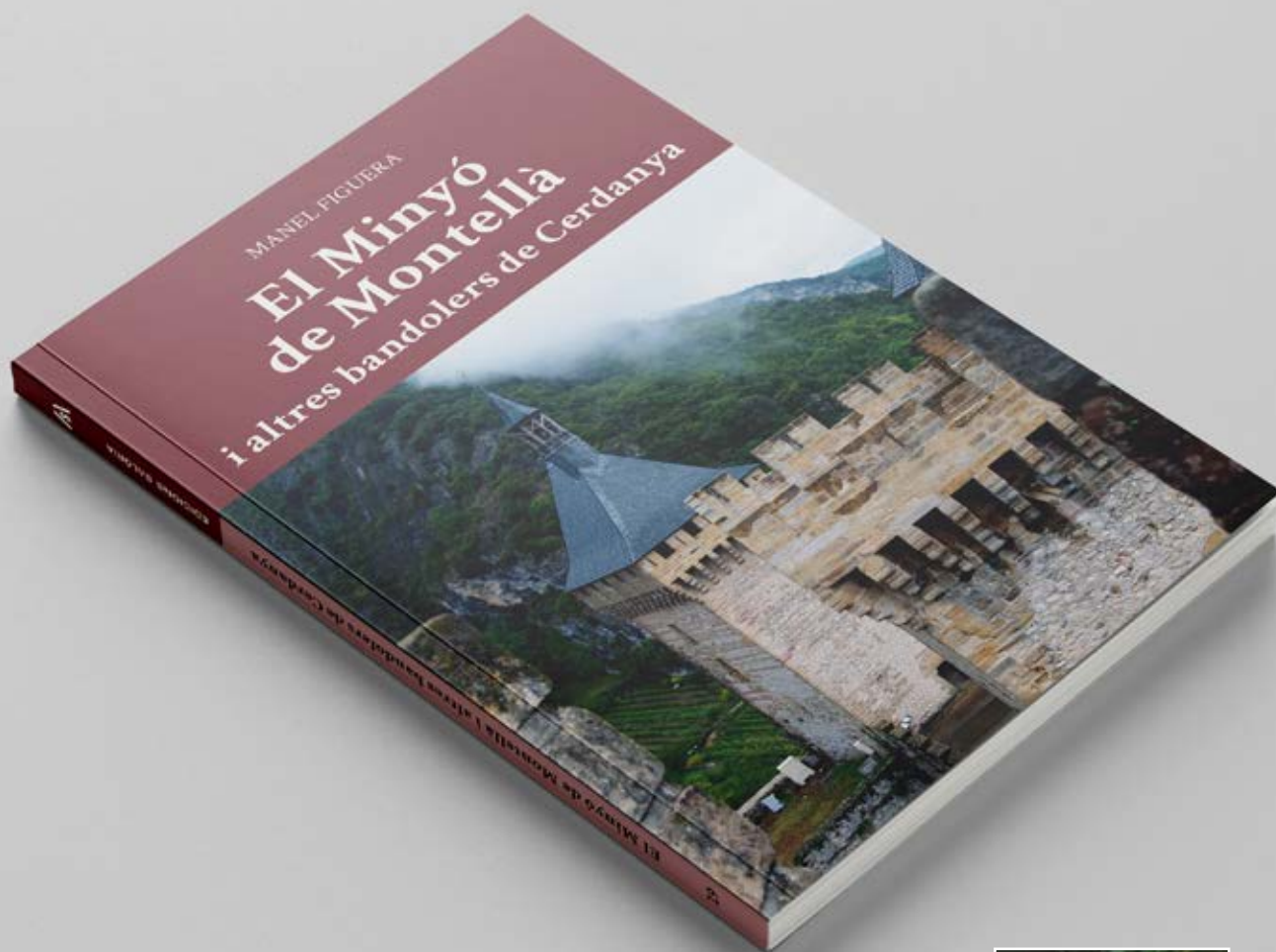
Tampoc és cert que per haver acollit uns Jocs la regió hagi de rebre més turistes – els casos de Barcelona o Salt Lake City són excepcions a una llarga llista de ciutats i regions on molta infraestructura ha quedat en desús. A Lillehammer (Noruega), per exemple, s'hi van celebrar els Jocs Olímpics d'hivern del 1994. Com la Cerdanya, és una zona de neu amb un gran atractiu turístic, i els Jocs havien de servir per dur més turistes a la zona. Només dos anys després que es fessin els Jocs, els últims hotels de luxe que quedaven construïts al voltant de les instal·lacions olímpiques feien bancarrota. Avui dia, acollir uns Jocs Olímpics només surt a compte si darrere hi ha una motivació política, com és el cas dels Jocs de Beijing, fets per anunciar al món l'arribada de la Xina com una de les 2 principals potències mundials.

Les olimpíades han estat sempre una font d'orgull d'una regió, però cada cop més poblacions les reben amb escepticisme. A Boston, una plataforma popular de l'estil *Stop JJO* va aconseguir convèncer l'ajuntament que la ciutat no volia els Jocs del 2024, i a PyeongChang, a Corea del Sud, la població de la regió on es van celebrar les proves d'esquí, veu com es va destrossar una muntanya sencera per poder construir la vila olímpica, instal·lacions d'entrenament i d'altres – sense tenir ara cap ús per la infraestructura.

La pregunta que sorgeix és: qui vol els Jocs Olímpics? Acollir-los suposa assumir uns riscos econòmics i mediambientals increïblement alts, i no sembla que hi hagi un projecte transformacional al darrere pels Pirineus, com sí que hi va ser amb Barcelona 1992, que va servir per gentrificar part de la ciutat.

Els Jocs poden convenir a Barcelona per reafirmar-se com un pol d'inversió al sud d'Europa, però això no canviarà exageradament les perspectives de la ciutat dels pròxims 30 anys. A la Cerdanya (i a la resta del Pirineu) no hi ha un projecte per modificar l'estructura productiva de la zona, i tot apunta que encara dependrem del turisme de segona residència com a motor econòmic. A l'Aragó els pot interessar – però qui fa la candidatura és Barcelona i el Pirineu català.

Sense que es faci la consulta promesa no sabrem si les poblacions del Pirineu – els cerdans, pallaresos, aranesos i els habitants de les regions on s'hagin de celebrar proves – volen aquests jocs. Tanmateix, si els pirinencs voten que no, *per a qui es fan els Jocs Olímpics?*

NOVETAT!

Catalunya va viure, al segle XVI i el primer terç del XVII, un període fosc, decadent, confús, en què era plena de quadrilles de bandolers. Els escriptors de la Renaixença, al segle XIX, en van recuperar alguns, com Perot Rocaguinarda i Joan de Serrallonga, i van maquillar-los amb unes qualitats cavalleresques i nobles. Però van oblidar-se del Minyó de Montellà, un bandoler cerdà que va perpetrar un gran robatori de moneda reial, o de Joan Cadell, protector de bandolers que va plantar cara al mateix rei Felip II. Cerdanya va ser un territori castigat per aquell continu banditatge del barroc, amb l'agreujament de les entrades de francesos —hugonots o no— en les quals saquejaven pobles i masos. Aquest llibre pretén aportar llum sobre aquella època obscura i destacar-ne uns bandolers que, ens agradi o no, formen part de la nostra història.

 Querol _REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya
NÚM. 30
PRIMAVERA 2022

Grup de Recerca
de Cerdanya